

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBORIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠINSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK,
PETR KRATOCHVÍL,
KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PAVEL MÁŠA, JAROSLAV OLŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ, FILIP TESAŘ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBORIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačovin povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 8/2007 ROČNÍK XXXI

	STR.
SVĚTOZOR	2
KULTURNÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKA / -zz-	3
KULTURA A ZAHRANIČNÍ POLITIKA	
KULTURNÍ DIPLOMACIE A MEZINÁRODNÍ VZTAHY / Eliška Tomalová	4
SVĚT JE VELKÝ A SPÁSA ČIHÁ VŠUDE / Valentin Gescher	6
FRANCOUZSKÁ VEŘEJNÁ DIPLOMACIE / Jean-Marc Berthon	9
ČESKÁ KNIHOVNA V NĚMECKU / Eckhard Thiele	10
NORSKO A ČESKÁ REPUBLIKA – PŘIDÁVÁ KULTURA PLYN (NEJEN ZEMNÍ)? / Pavel Jirásek	13
ČESKÁ KULTURA V ZAHRANIČÍ	
NÁRODNÍ GALERIE ZAPLŇUJE BÍLÁ MÍSTA NA KULTURNÍ MAPĚ / Milan Knížák	16
ČESKÉ FILMY V JIŽNÍ KOREJI / Martin Čech	18
PROPAGACE ČESKÉ LITERATURY V ZAHRANIČÍ – NEPOSTRADATELNÁ SOUČÁST VÝVOZU ČESKÉ KULTURY / Dana Kalinová	20
ČESKÁ KULTURA OD NEW YORKU PO TOKIO / Jitka Stavinohová	22
ČESKÁ REPUBLIKA A ŠÍŘENÍ JEJÍHO DOBRÉHO JMÉNA VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH / Jiřina Rybáčková	24
ZEMĚMI SVĚTA	
ZÁČALA NÁBOŽENSKÁ PROMĚNA ČÍNY? / Rudolf Fürst	26
STÁT A ISLÁM VE FRANCII: KONTROVERZNÍ KONCEPT SEKULARISMU A ROVNOSTI / Jana Břeská	29
ISLAND: PARLAMENTNÍ VOLBY V ZEMI, KDE NENÍ KAM SPĚCHAT / Roman Grametbauer	32
EKONOMICKÝ OBZOR	
EVROPSKÁ UNIE PŘIPRAVUJE VNITŘNÍ TRH PRO 21. STOLETÍ / Luděk Urban	34
VOLNÁ TRIBUNA	
ETNIFIKACE OBRAZU NEPŘÍTELE V ČEČENSKÉM KONFLIKTU / Emil Souleimanov	36
RECENZE	
MEZINÁRODNÍ MÍR Z POHLEDU NĚMECKÉ ÚSTAVY / Dagmar Černá	38
BITVA O SUEZ 1956 / Eduard Gombár	40

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Turecko na křižovatce? ► Volby v Turecku ► Sunnité versus Alláwité ► Nová dynamika turecké zahraniční politiky ► Bilance německého předsednictví v Evropské unii ► Globalizácia terorizmu ► Mezinárodní nevládní organizace a Organizace spojených národů

1. – Portugalsko převzalo od Německa na půl roku vedení Evropské unie.

1. – slovenský diplomat Miroslav Lajčák se v Sarajevu ujal funkce vysokého představitele mezinárodního společenství pro Bosnu a Hercegovinu.

1. – britská policie zadržela prvních pět osob podezřelých z podílu na zmařených teroristických útocích z konce června.

2. – bylo zveřejněno, že Dánsko a Německo uzavřely dohodu o výstavbě mostu přes úžinu Fehmarn Bält mezi dánským Rödby a německým Puttgardenem. Most bude dlouhý 19 km, předběžný odhad nákladů je 150 mld. korun.

2. – ruský miliardář Boris Beresovskij žijící v exilu ve Velké Británii byl v Rusku obviněn z pokusu o státní převrat.

2.–3. – se uskutečnilo setkání prezidentů George W. Bushe a Vladimira Putina v Kennebunkportu, v americkém státě Maine. Bush trval na umístění protiraketového systému v Polsku a v Česku, Rusko potvrdilo odmítavý postoj k nezávislosti Kosova. Oba prezidenti se shodli na tom, že je zneklidňují iránské jaderné ambice.

3. – radikální pákistánští studenti islámu vyvolali konflikt s vládními jednotkami a jejich tvrdé jádro se zabarikádovalo v Červené mešitě v Islámábádu s velkým počtem rukojmích včetně žen a dětí.

4. – byla zveřejněna informace, že šest z osmi osob, které policie zadržela v souvislosti se zmařenými útoky ve Velké Británii z konce června, jsou lékaři.

6. – ruský vicepremiér Sergej Ivanov prohlásil, že pokud Washington nestáhne své plány na vybudování protiraketového štítu ve střední Evropě, rozmístí Rusko rakety ve své kaliningradské enklávě.

8. – ruská tajná služba oznámila, že odtajnila dokumenty o milionech obětí stalinských represí, avšak jen pro jejich příbuzné.

8. – izraelská vláda schválila propuštění 255 palestinských vězňů z řad umírněného hnutí Fatah.

9. – polský prezident Lech Kaczyński odvolal z funkce místo-

předsedy vlády a ministra zemědělství Andrzeje Leppera pro podezření z korupce. Ním vzápětí prohlásil, že spolu s ním odchází z vlády i jeho hnutí Sebeobrana.

9. – kyperský prezident Tasos Papadopoulos navrhl schůzku představiteli kyperských Turků Mehmetu Alimu Talatovi s cílem oživit jednání o vyřešení problému rozděleného Kypru pod záštitou OSN.

10. – Vatikán vydal dokument, v němž označil katolickou víru za „jedinou skutečnou Kristovu církev“. Podle světových agentur tak Svätý stolec fakticky upřel protestantům nazývat svá společenství církvemi.

10. – pákistánská armáda po týdenním obléhání a bezvýsledném vyjednávání dobyla Červenou mešitu. V půldenním boji zahynulo 60 radikálů, mezi nimi vůdce extrémistů Abdul Rašíd Ghází a osm vojáků.

10. – srbský Nejvyšší soud potvrdil trest 40 let vězení pro Milorada Ulemka za vraždu srbského exprezidenta Ivana Stamboliče v srpnu 2000.

11. – libyjský odvolací soud potvrdil rozsudek smrti nad pěti bulharskými zdravotními sestrami a palestinským lékařem za údajné nakažení 426 libyjských dětí virem HIV.

12. – agentura AP s odvoláními na tajnou zprávu amerických tajných služeb napsala, že teroristická síť al-Káida dosáhla operativní úrovně, jakou měla v létě před šesti roky před ničivými útoky z 11. září 2001.

12. – Sněmovna reprezentantů Kongresu USA prosadila poměrem 223:201 hlasů stažení amerických vojáků z Iráku k 1. dubnu 2008. Zákon však koncem července neprošel Senátem.

12. – představitelé Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) se v Teheránu dohodli s iránskými představiteli, že Irán umožní jejím inspektorům do konce července přístup do rozestavěného těžkovodního výzkumného reaktoru v Aráku, kde by se mohlo v budoucnu vyrábět plutonium použitelné ke konstrukci jaderné zbraně.

14. – KLDK prohlásila, že uzavře-la svůj hlavní jaderný komplex

v Jongbjonu. Den předtím dostala první dodávku těžkého topného oleje.

14. – ruský prezident Vladimir Putin podepsal dekret o pozastavení platnosti Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE) a návazných mezinárodních smluv Ruskou federací. EU, NATO a USA vyjádřily zklamání.

16. – šéf polského hnutí Sebeobrana Andrzej Lepper oznámil, že jeho uskupení zatím z vlády neodejde. Byla tak zažehnána vládní krize.

17. – libyjská Nejvyšší soudní rada změnila trest smrti nad pěti bulharskými zdravotními sestrami a palestinským lékařem na doživotí.

17. – srbský premiér Vojislav Koštunica striktně odmítl návrh EU a USA na nezávislost Kosova pod dohledem mezinárodního společenství. Návrh odmítlo také Rusko.

20. – kosovský premiér Agim Ceku prohlásil, že Kosovo by mělo jednostranně vyhlásit nezávislost na Srbsku 28. listopadu 2007, v den albánského státního svátku.

20. – extrémisté z afghánského Talibanu o jeden den prodloužili ultimatum týkající se skupiny 23 jihokorejských rukojmí unesených 19. července. Za rukojmí nejdříve žádali propuštění stejného počtu talibánských vězňů, později stažení 300 jihokorejských vojáků z Afghánistánu.

21. – prezidentkou Indie byla zvolena dosavadní guvernérka státu Rádžasthán Pratibha Pátílová (72).

22. – parlamentní volby v Turecku vyhrála nábožensky konzervativní Strana spravedlnosti a rozvoje premiéra Recepa Tayyipa Erdogana se ziskem přes 47 procent hlasů. Druhá byla Lidová republikánská strana (20 procent), třetí Strana národní akce se 14 procenty hlasů.

23. – bývalý britský premiér Tony Blair zahájil v nové roli vyslanec tzv. blízkovýchodního kvarteta svou první cestu do regionu. Chce se pokusit o oživení šest let stagnujícího blízkovýchodního mírového procesu.

23. – ministři zahraničí Evropské unie zahájili v Bruselu mezinárodní konferenci o nové reformní smlou-

vě, která má nahradit odmítnutou euroústavu.

24. – Libye propustila pět bulharských zdravotních sester a palestinského lékaře, které věznila osm let. Všech šest ihned odletělo do Bulharska, kde jim prezident Georgi Parvanov udělil milost. Není jasné, kdo zaplatil odškodné jeden milion dolarů pro každou z 426 poškozených rodin. Evropská unie popírá tvrzení Libye, že by se jednalo o evropské peníze.

24. – deník The New York Times napsal, že podle nového plánu vedení amerického kontingentu v Iráku zůstanou jednotky USA v této zemi do roku 2009.

25. – mluvčí Talibanu oznámil zpravidajským agenturám, že kvůli neuposlechnutí požadavků hnutí byl popraven první z 23 jihokorejských rukojmí.

25. – francouzský prezident Nicolas Sarkozy a libyjský diktátor Muammar Kaddáfí při společné večeři v Tripolisu podepsali dohodu o tom, že Francie pomůže Libyi postavit jaderný reaktor.

26. – obě komory Kongresu USA schválily nový bezpečnostní zákon, který upravuje mj. i podmínky pro bezvízový styk. Česko je bude zřejmě splňovat.

27. – šéf bezpečnostní sekce ruského ministerstva zahraničí Anatolij Antonov řekl po zasedání Rady NATO-Rusko v Bulharsku, že Rusko nabídlo Alianci strategické partnerství proti raketové hrozbě.

29. – ve volbách do horní komory japonského parlamentu utrpěla Liberálnědemokratická strana premiéra Šinzó Abého porážku. Získala jen 46 křesel, opoziční Demokratická strana 60. Abé hodlá v reakci na to jmenovat novou vládu.

30. – nový britský premiér Gordon Brown při své první oficiální návštěvě v USA potvrdil strategické spojení Velké Británie se Spojenými státy. S prezidentem Georgem W. Bushem se shodl, že obě země musí dostat svým povinnostem v Iráku, posílit sanke vůči Iránu za jeho jaderný program a zvýšit tlak na soudánskou vládu, aby více usilovala o mír v Darfúru.

30. – extrémisté z Talibanu popravili dalšího z 23 jihokorejských rukojmí, protože nebylo uposlechnuto jejich ultimátum z 29. července.

10. – prezident Václav Klaus přijel na oficiální návštěvu do Polska.

HLAVY OBU STÁTŮ STVRDILY NOVÉ česko-polské spojení.

17. – Česko podalo u Soudu prv-

ního stupně v Lucemburku žalobu proti udělení stamilionové pokuty, kterou mu vyměřila Evropská komise za údajné nadměrné zásoby některých zemědělských a potravinářských produktů před vstupem do Evropské unie.

20. – český ministr zahraničí Karel Schwarzenberg v britském listu

Financial Times vyslovil varování, že Rusko by se mohlo za pět až deset let opět stát hrozbou pro Evropu, neboť by prý rádo získalo stejný status, jaký měl bývalý Sovětský svaz.

27. – vicepremiér a ministr pro místní rozvoj Jiří Čunek podepsal v Bruselu strategický dokument

o využívání unijní pomoci na léta 2007–2013. Fondy jsou dotovány částkou ve výši 26,7 mld. eur.

30. – bylo oznámeno, že dosavadní náměstek místopředsedy vlády pro evropské záležitosti Jiří Šedivý se stane náměstkem generálního tajemníka NATO pro obrannou politiku a plánování.

Kulturní zahraniční politika

V tomto čísle *Mezinárodní politiky* nás bude zajímat, zda česká zahraniční politika, stejně jako zahraniční politika jiných států, má také svůj kulturní rozměr. Zejména když víme, že od dob, kdy kultury mezi sebou válčí nebo se budou střetávat v užším i širším slova smyslu zahraniční politiku také tvoří.

V tom mini pojetí, kdy kulturou myslíme jen kultivovanost zahraniční politiky, je to vlastně jednoduché. Diplomati a reprezentanti všech profesí, od politiků po sportovce, se musí umět vyjadřovat, znát jazyky alespoň sousedních zemí a angličtinu, a to nejen jejich spisovnou nebo literární formu. Jedno klíčové slovo vyřčené v pravou chvíli a na pravém místě dokáže vykonat víc než několik delegací diplomatů, státních návštěv nebo setkání na nejvyšší úrovni.

Stálo by za komparativní, statistickou podpořenou analýzu, jaký pohyb dalo jedno slovo *magor* česko-rakouským jednáním o Temelínu, táhnoucí se od let účinkování půvabné Magdy Vašáryové v roli velvyslankyně ČSFR ve Vídni, a jak naopak jedno nevhodné slovo *shit*, nebo hned několik nezpůsobů vystřelených z Žiliny do Budapešti (a také opačným směrem), dokáže postavit do kouta celou myšlenku evropského sjednocování. A vysílání slovních těžkých střel středního doletu z Polska západním směrem je důkazem, že nevychovanost a nekulturnost není jen českým vynálezem.

V širším slova smyslu je ovšem kulturní zahraniční politika některé země, nebo to, co se také nazývá státní propagací, věc institucionálně i ideově trochu složitější. Síť kulturních center třeba po celém světě dává příležitost prezentovat kulturu a kulturnost země za státní peníze, a ti, co platí daně, jsou vždy a za všech režimů přesvědčováni, že tyto peníze jsou spotřebovávány v jejich zájmu. Účast na světových výstavách, jakkoli miniaturní a nehezka, je předem odsouzena ke slávě, protože ve státním rozpočtu se najde vždy dost prostředků na to, aby byli morálně nebo materiálně odměněni i ti, kteří se k adoraci domnělého úspěchu propůjčí.

Historickými zakladateli české kulturní zahraniční politiky byli ve skutečnosti čeští stavové, paradoxně ještě v dobách, kdy byla česká státnost sporná. Byli první, kteří věděli, že věda a umění snadno překračují politické hranice i limity bohatství a chudoby, a je známé, že na prezentaci kultury, vědy a krásných umění vynakládali nemalé částky většinou ze soukromých zdrojů. Dědictvím této aristokracie ducha se dnes jeví existence Egyptologického ústavu FF UK, jež je vynikajícím příkladem toho, jak se dá vyvážet česká kultura, vzdělanost a věda za relativně malé peníze (dnes z rozpočtu veřejné korporace) do celého světa.

Pokud jde o státní propagaci, její první scénář známe už z počátku 20. století. Napsal jej Josef S. Machar, pozdější generální dozorce nad kulturním chováním armády ČSR. Tvrdil,

vzpomínáme-li si dobře, že ...*hrdě papouškujem jednu větu, my Komenského kdys jsme dali světu. Dneska dáváme mu mnohem více: muzikanty, šunky, harfenice, obdiv pro každičku jeho tretu. Trochu skla a sirky ze Sušice.*

I když v Sušici už najdeme jen torzo bývalé sirkárny, sběratelé stále ještě vědí, co to bylo Solo Sušice, kdysi neméně slavné jako dnes *vlažková loď SABMiller* – etnicky nedefinovatelný Pilsner Urquell. Komenského *Orbis Pictus*, luxusně vydaný před několika lety v Moskvě, také potvrzuje, že kulturní zahraniční politika se pohybuje v prostorech, které nemusí být předem přesně vyznačeny.

Když jednadvaceti jazyky hovořící Spejbl a Hurvínek vyrazili na cestu vesmírem (jsou po nich pojmenovány dvě nově objevené planety), bylo to důkazem, že lze českou kulturu bez dotací vyvézt hodně daleko. A naopak Meda Mládková přijela ze světa postavit svou galerii na pražskou Kampu také proto, aby se lidé ze zahraničí jezdili dívat na její sbírky a výstavy právě do Prahy.

Dnes jezdí ročně asi šedesát tisíc lidí z celých Čech, Rakouska a Bavorska podívat se do Dobré Vody na skleněný oltář a křížovou cestu Vladěny Tesařové, která prostřednictvím víry a svého umění reprezentuje skláře, sklářství a Českou republiku zajímavěji než lečjaký státní pavilon nebo výstava.

V Rakousku zlidověle nezapomenutelné *Češi nekrášt tady!* je zase důkazem, že kulturní zahraniční politiku nedělají jen prezidenti, ministři a různé galerie, ale každý cestující jednotlivc, jenž je také reprezentantem nějaké *kulturnosti*.

U nás, podobně jako v zahraničí, se prezentací země zabývají nejrůznější instituce, státní, veřejné, soukromé, ale i ty, které se umějí spojit na úrovni mezinárodní. V každé zemi je to trochu jinak. Francouzi umějí vytáhnout ze státního rozpočtu dost peněz třeba jen na to, aby propagovali francouzštinu. Ve Spojených státech jsou stovky soukromých mecenášů ochotných plácnout se přes kapsu i své daňové přiznání pro slávu Ameriky. Obrovské kulturní bohatství, nashromážděné a dosud nevyvezené z Ruska, má své ochránce v Ermitáži, Ruském muzeu, v Muzeu A. S. Puškina a třeba i v Kremlu, které navíc kontroluje a dotuje mocný stát.

Impozantní jsou částky, jež vynakládají na prezentaci svého kulturního bohatství asijské země (Čína, Japonsko, Korea, Thajsko, Indonésie, Vietnam), ale jeden příklad stojí za upozornění. Když bojovníci Rudých Khmérů ničili výzdobu Angkor Vatu, aby mohli odřezané hlavy soch umístit na nějakém černém světovém tržišti či bazaru, ti citlivější věděli, že nejde jen o devastaci khmérské kultury, ale i o snižování úrovně vztahu ke kultuře těch kupujících v USA, Číně, Tchaj-wanu nebo v bohaté Evropě.

Kulturní zahraniční politika totiž není cesta jednosměrnou ulicí tam a nikam jinam. Je to pozoruhodně globální dialog mezi známými a neznámými, přáteli i nepřáteli, a dokonce i mezi lupiči a oloupenými. Braunovy sochy odvezené ze zámecké zahrady ve Valči nepřestanou být kulturním statkem, i když nebudou na svém původním místě. Koneckonců lupy švédských armád z Prahy *skončily* ve Vatikánu, ukradené tóry z celé Evropy a svezené do Prahy dnes *pomáhají* navazovat kontakty mezi židovskými obcemi na celém světě a v Praze připravované vystavení *Codexu Gigas*, alias *Ďáblovy Bible*, je pro švédsko-české vztahy věcí pozoruhodnější než novodobá, ale už trochu monotónní hokejová rivalita.

-zz-

zboril@iir.cz

Kulturní diplomacie a mezinárodní vztahy

ELIŠKA TOMALOVÁ

Kultura je v současné době součástí zahraniční politiky většiny států, jež za pomoci jejího šíření usilují o vymezení své pozice na mezinárodním poli a o lepší percepci svých zájmů a politik. Kulturní oblast tak nelze oddělit od politické a ekonomické dimenze, se kterými je provázána. Stejně složité je přesně identifikovat oblast působnosti a roli jednotlivých aktérů, kteří se na formování zahraniční kulturní politiky podílejí. Nehledě na to, že už sám pojem kultura podléhá celé řadě definic, a proto se s ním i v oblasti mezinárodních vztahů nakládá velice opatrně.

Chápeme-li stát a jeho obyvatele jako nositele určité kultury, můžeme i mezinárodní vztahy chápat jako vztahy mezikulturní. I chápání kultury v zahraniční politice je v současné době velice široké. Obsahuje nejen aktivity čistě umělecké povahy, ale i oblast vědy a výzkumu, tradice, hodnoty a zvyky, způsob života dané skupiny apod. Může zahrnovat i kulturu jako kulturu administrativní a politickou. Kultura je zde pojímána jako odraz celkového obrazu dané země.

Složky zahraniční kulturní politiky

Zahraněční kulturní politika se odehrává ve dvou rovinách – v rovině kulturní diplomacie a rovině tradiční diplomacie. Cílem kulturní diplomacie je snaha zpřístupnit zahraničnímu publiku výše uvedené oblasti formou podpory kulturních akcí, výměn osobností (vědců, úředníků), univerzitní spolupráce, výuky jazyka, zahraničního televizního a rozhlasového vysílání. Cílovou skupinou nejsou diplomaté partnerské země, ale celá společnost, případně její elity, které mají větší vliv na formování veřejného mínění. Takto chápanou kulturní diplomacii je možné zařadit do kategorie veřejné diplomacie. Předpokladem šíření kultury směrem k obyvatelům daného státu je pak teze, že větší míra poznání zaručí důvěru a porozumění, případně že porozumění je základem pro budování dlouhodobějšího vztahu, který může napomoci bližší spolupráci v oblasti politické a ekonomické.

Druhou rovinou zahraniční kulturní politiky je ta část bilaterální a multilaterální zahraniční politiky, která se věnuje oblas-

tem tematicky spadajícím do kultury (mezistátní dohody o kulturní spolupráci, mezinárodní dohody o liberalizaci obchodu a služeb apod.), a náleží do aktivit tradiční diplomacie. Na rozdíl od té první spadající do veřejné diplomacie, které se budeme v tomto článku věnovat, je z hlediska definic i teorie snadněji uchopitelná (viz schéma).

Zmatení pojmů

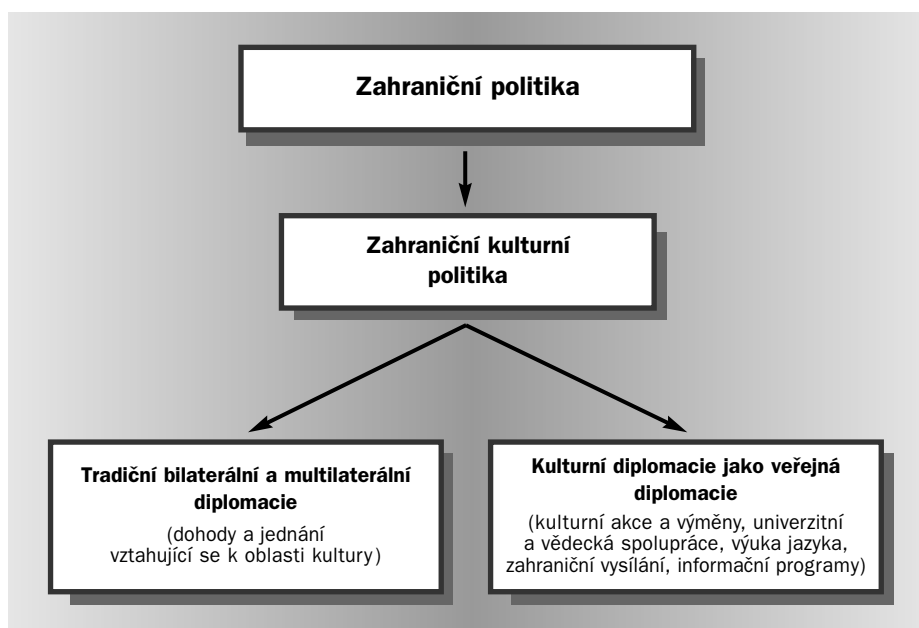
Obě složky zahraniční kulturní politiky jsou dávány do souvislosti zejména

s kulturní politikou a v posledních letech i s výrazy *měkká síla*, *veřejná diplomacie* a *nation branding*. Dané pojmy se překrývají a jak jsem naznačila výše, jejich užití i definice nejsou jednoznačné.

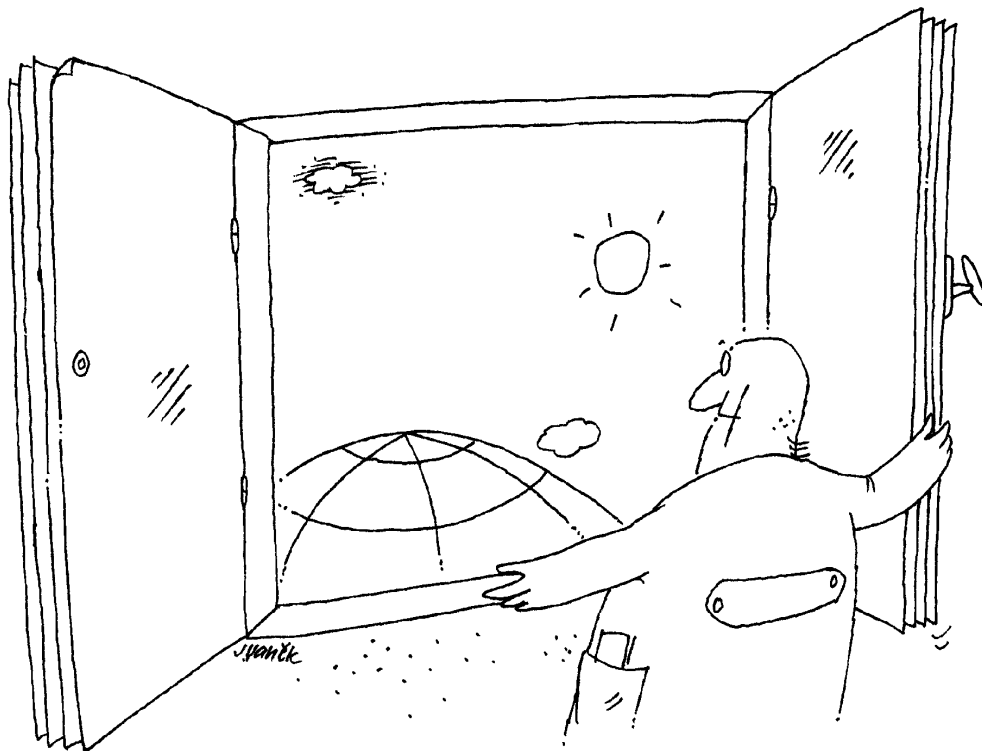
Pojem zahraniční kulturní politika navozuje dojem, že daná oblast je variantou vnitřní kulturní politiky zaměřenou navenek. Do jisté míry skutečně platí, že tradice pozorovatelné ve vnitřní kulturní politice (jako je zejména vztah státu ke kultuře, formy podpory kultury a médií) se odrážejí i v zahraniční kulturní politice. V oblasti bilaterálních a multilaterálních aktivit tradiční diplomacie je toto spojení patrné zejména na příkladu jednání o liberalizaci služeb na půdě GATT a později WTO a následná debata o kulturní rozmanitosti v rámci UNESCO, kde se střetly postoje Spojených států na straně jedné a diplomatické koalice vedené Kanadou a Francií na straně druhé.

Výraz „zahraniční“ ovšem naznačuje také spojitost se zahraniční politikou a většina států se netají s tím, že zahraniční kulturní politika má být v souladu se zahraničněpolitickými cíly a je nástrojem vlivu na mezinárodní scéně. Tato spojitost je více patrná v rovině tradiční diplomacie, kde vstupují do kontaktu diplomaté s diplomaty; v oblasti veřejné diplomacie, kde se setkává více aktérů, je problematičtější.

Veřejná diplomacie¹⁾ není v oblasti diplomatické praxe novinkou. Od devadesátých let mluvíme ale o „nové veřej-

Zahraněční kulturní politika a typy činnosti.

né diplomacii“, jejíž rozmach souvisí se stoupajícím významem veřejného mínění a se vzrůstajícím počtem aktérů v mezinárodních vztazích. Jednou ze základních charakteristik veřejné diplomacie a také kulturní diplomacie je zaměření na delší časový horizont, bez kterého by nebylo možné vybudovat vztah důvěry se zahraničním publikem. V tomto časovém nastavení spočívá její problematický vztah se zahraniční politikou, jež sleduje často krátkodobější cíle, a může tak nepříznivě zasáhnout do léta budovaného vztahu s příjemci.

Po konci studené války a s větší intenzitou po teroristických útocích na USA v září 2001 se zájem akademiků i politiků obrátil ke konceptu **měkké síly**²⁾ (*soft power*), kterou definoval Joseph Nye (2004) jako opozici vůči tvrdé síle (*hard power*) postavené na vojenských a ekonomických prostředcích. V rámci jeho konceptu je kulturní diplomacie složkou veřejné diplomacie a je chápána jako nástroj šíření měkké síly. Jejím hlavním cílem je oslovit širší veřejnost a spolupodílet se tak na vylepšení (změně, posunu) vnímání daného státu v zemi příjemce.

Dalším pojmem často se vyskytujícím v souvislosti se zahraniční kulturní politikou státu je **nation branding**,³⁾ koncept usilující o vytvoření značky daného státu, po vzoru značky produktu. Taková značka napomůže jasnějšímu vymezení na mezinárodní scéně. Jejím cílem je stejně

jako u zahraniční kulturní politiky vytvářet pozitivní percepci státu na mezinárodním poli, a přilákat tak investory, obchodní partnery a turisty. Obecně má vytvářet chuť s daným státem spolupracovat. Za brandingem tedy na jedné straně stojí ekonomická motivace a na druhé straně nutnost vymezení se na mezinárodním poli. V konkrétním pojetí je vytvoření značky spojeno s PR kampaní, která prostřednictvím jasných vzkazů a loga „prodává“ dané území. Za zahájením kampaně obvykle stojí buď snaha zviditelnit území (zejména města, regiony, ale i malé státy), oživit, obnovit starou pověst území (tak aby značka pomohla ekonomickým cílům a rozvoji dané jednotky) nebo zamezit tomu, aby pověst daného území zaostávala za realitou. Brandingu se v posledních letech věnují velké i malé státy. Mezi nejznámější příklady patří britská kampaň *Cool Britannia* usilující o změnu britské značky, od státu tradičního ke státu podporujícímu inovaci a kreativitu.

Modely zahraniční kulturní politiky a zapojení aktérů

Základem logiky brandingů území je ekonomické vnímání mezinárodních vztahů. Toto pojetí s sebou nese různou formu ztotožnění – ne všichni aktéři a všechny státy jsou ochotny přijmout myšlenku, že lze stát považovat za produkt, který je nutné prodat na mezinárodním poli, a stejně tak jako na půdě mezinárodních

organizací jednotlivé státy prosazují rozdílné přístupy vztahu ke kultuře, liší se i jejich modely kulturní diplomacie. Odlišnosti jsou patrné již v rovině pojmů – výrazy jako veřejná diplomacie a branding jsou např. ve Francii vnímány jako anglosaské koncepty a nejsou na politické a administrativní rovině tolik používané.

V oblasti kulturní diplomacie mohou být aktivní malé i velké státy. U menších států se setkáme s méně ambiciózní kulturní diplomacií, která obvykle neakcentuje výuku jazyka a zahraniční vysílání, neskrývá ekonomické cíle a snaží se hodně soustředit na vlastní zviditelnění na mezinárodním poli – ať již prostřednictvím kulturních center nebo strategií nation branding (viz Lichtenštejnsko). Malé státy jsou, stejně jako v zahraniční politice obecně, v oblasti kulturní diplomacie více kooperativní, jak je patrné na příkladu iniciativ společných akcí kulturních center ve velkých světových metropolích apod.

Kulturně diplomatické aktivity velkých států, jako je Francie, Velká Británie, Německo a Spojené státy, mají řadu společných rysů (zahraniční vysílání, programy pro výměny elit a studentů, kulturní centra...), ale i mnoho odlišností patrných zejména v rovině zapojení aktérů (Francie představuje stále nejvíce centralizovaný model) a geografických priorit (ne všechny státy mají globální ambice – stále větší důraz na oblast Blízkého východu a rozvíjející se ekonomiky, jako je Indie, Rusko a Čína, je společný, rozdílem je např. stále trvající francouzský důraz na spolupráci s Afrikou).

Nové trendy a změny v kulturní diplomacii

Mezi posuny, na něž musí reagovat všechny modely kulturní diplomacie, bezesporu patří zejména stoupající vliv informačních a telekomunikačních technologií a vstup nových aktérů. Nové technologie zrychlily a přiblížily i kulturní výměny. Na jedné straně tak rozšířily potenciální publikum a vytvořily vedle menšího okruhu kulturní diplomacie tvořeného zejména kulturními centry i okruh větší sestávající z uživatelů internetu, posluchačů a diváků zahraničního vysílání. Na druhé straně jejich rozvoj vedl až k úvahám o zbytečnosti klasické kulturní diplomacie typu „když je možné se prostřednictvím internetu dostat ke knihám, uměleckým předmětům i k hudbě, není přece nutná existence kulturních center“. V kombinaci s přesvědčením, že po kon-

ci studené války už není třeba získávat srdce a mysl zahraničního publika, skutečně došlo k zavírání celé řady kulturních center, a v případě USA dokonce i ke zrušení hlavní administrativní jednotky, která měla na starost kulturní diplomacii – USIA. Ostatní státy se po studené válce zamýšlely zejména nad geografickou distribucí center a snažily se opět navázat kulturní vazby v bývalé komunistické sféře vlivu, zejména ve východní Evropě.

Změnu v pohledu na roli veřejné, a tudíž i kulturní diplomacie znamenaly atentáty ze září 2001, které vyprovokovaly hlavně ve Spojených státech rozsáhlou debatu o zanedbání komunikace se zahraničním publikem, jejímž vyústěním bylo jmenování *Under Secretary of State for Public Diplomacy*. Velká Británie a Německo se ve své kulturní diplomacii více soustředily na informační složku a na navázání dialogu se zahraničními společnostmi, Velká Británie do svých diplomatických struktur zařadila orgány specializované na veřejnou diplomacii. Pro francouzskou kulturní diplomacii neznamenovalo září 2001 výrazný zlom, který by se odrazil v restrukturalizaci administrativy nebo ve změně geografických priorit.

V evropském prostoru do kulturní diplomacie také stále více proniká nadnárodní rovina spolupráce. Na úrovni tradiční diplomacie je koordinace postojů členských států v otázce kultury běžná (viz opět jednání GATT o kulturní výjimce a UNESCO o kulturní rozmanitosti, kde členské státy EU vystupovaly společně). V rovině kulturní diplomacie ve smyslu veřejné diplomacie je pro většinu států společná evropská kulturní diplomacie zatím nemyslitelná. Propagace vlastní kultury je nadále přísně střeženou oblastí členských států a společné iniciativy nabývají zatím jen bilaterální povahy (francouzsko-německá spolupráce) nebo jsou výsledkem ad hoc spolupráce kulturních center v zemi příjemce.

Eliška Tomalová (1979) je výzkumnou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů.

tomalova@iir.cz

¹⁾ Viz např. Melissen, J. (ed.) (2005), *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.

²⁾ Nye, J. S. (2004), *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

³⁾ Viz např. Ham, P. van (2001), *The Rise of the Brand State. The Postmodern Politics of Image and Reputation*. Foreign Affairs, Vol. 80, No. 5, s. 2–6.

Svět je velký a spása číhá všude

VALENTIN GESCHER

Zahraněční kulturní politika jako třetí pilíř zahraniční politiky

O kulturních kategoriích v běžném životě, ale i v obecných souvislostech, uvažovali již starověcí „diplomaté“ v Číně. V současnosti je kulturní politika součástí zahraniční politiky, a nezačalo to Huntingtonovou tezí o střetu civilizací. Kromě toho, že jde o důležitý prvek zahraničních vztahů, je navíc kultura stále více chápána jako samostatný zahraničněpolitický faktor.

Již několik let se setkáváme s koncepcí *soft power*, jejímž otcem je harvardský profesor Joseph Nye jr. Podle něho mohou myšlenky, kultura či životní způsob díky své přitažlivosti pro společnost ovlivňovat zahraniční politiku. Z toho bezprostředně vyplývá, že kultura by do ní měla být začleňována, byť jen jako doplněk k prostředkům, označovaným jako *hard power*, k nimž se v logice věci dá počítat i vojenská, politická a hospodářská převaha. Jiní vidí v kultuře a vědění strategický zdroj pro překonání rozporů 21. století: v době nezadržitelné globalizace a rostoucí konkurence v oblasti stále se snižujících zásob surovin je podle nich kultura jednou z mála oblastí, v níž se na základě „dělení a podílení se“ vytváří nadhodnota pro všechny. Další názorový směr zdůrazňuje význam kulturní a vzdělávací politiky především jako místního faktoru: na pozadí mezinárodního a mezikulturního společenství předvídá zostřené, celosvětové soutěžení o nejtalentovanější mozky a o vytváření nejlepšího prostředí pro kreativitu a vědu, kterému by i státy měly věnovat pozornost.

Již tyto rozdílné přístupy dokládají, že jakkoli dobře míněné jsou úmysly s ní spojené, jakkoli tyto *soft* koncepty dopadnou – zahraniční kulturní politika se už nedá vysvětlovat a ospravedlňovat odvoláváním se na „opravdové, krásné a dobré“. Pokušení získat okamžitou pozornost lidí (a jejich srdcí) všemi jejími okouzlujícími možnostmi, jež se nabízejí, může být vábivé. Má-li však být kulturní politi-

ka věrohodná, musí na sebe vzít odpovědnost. Alespoň tehdy, když je zajišťovaná státem – vždy jde o fenomén moci. A není imunní ani vůči jejímu zneužití, ani vůči zneužití kulturní politiky.

Německá kulturní a vzdělávací politika má od konce šedesátých let jako třetí pilíř zahraniční politiky Spolkové republiky Německo, kam ji zakotvil Willy Brandt, své pevné místo vedle klasické diplomacie a podpory německého hospodářství v zahraničí. Ze stejné doby pochází konsenzus napříč stranickým politickým spektrem o tom, že nebude instrumentalizována pro každodenní agendu zahraniční politiky. To také respektovaly všechny spolkové vlády.

Přesto se však v diplomacii s kulturně-politickými tématy stále znovu setkáváme. Spolkový ministr Steinmeier zahájil nedávno svůj zásadní projev o kulturní politice citátem Ilji Trojanova použitým v nadpisu tohoto textu: „Svět je velký a spása číhá všude.“ Tím ozřejmil svůj pohled na cíl kulturní politiky, jež má právě v prostoru mezi vlastním a cizím, který je plný napětí, hledat nové impulzy pro překonávání zdánlivého rozporu vnějších a vnitřních pohledů. Jde o vytvoření nových vztahů mezi lidmi a o to přispět k dalšímu rozvoji naší vlastní kultury i kultury obecně – tedy ke kulturním projevům ve světě mírového soužití.

Takový přístup předpokládá existenci rozmanitých zprostředkovatelských a partnerských organizací. V Německu k nim patří mimo jiné 129 poboček Goethova institutu, Institut pro zahraniční vztahy

(IfA), Německá akademická výměnná služba (DAAD), Nadace Alexandra von Humboldta, Německá komise UNESCO, Německý archeologický institut a Centrála pro zahraniční školství (ZfA). Šíře jejich aktivit sahá od archeologických výzkumů přes vzdělávací programy na vysokých školách v zahraničí, umělecké a sportovní projekty až po podporu společenských struktur a vědecké sítě s více než 40 nositeli Nobelovy ceny z celého světa, která vznikla před mnoha lety.

Zvláštní pozornost patří školám v zahraničí, které byly před 100 lety jádrem německé zahraniční kulturní a vzdělávací politiky. Na jejich fungování je využívána asi třetina kulturního rozpočtu ministerstva zahraničí. Tím může okolo 250 000 žáků na celém světě získat vzdělání na německých školách. Jestliže čtvrtina všech jejich maturantů pokračuje ve studiu v Německu, jestliže Německo zaujímá s asi 250 000 zahraničními studenty – to je již skoro jedenapůlkrát více než v roce 2000 – třetí místo mezi nejoblíbenějšími zeměmi ke studiu (po USA a Velké Británii) a DAAD podporuje asi 50 000 studentů stipendii, pak je to rovněž úspěch zahraniční vzdělávací politiky.

Nutnost trvalého dialogu

Německá zahraniční kulturní politika se opírá kromě toho ještě o další síť. Tvoří ji vlastně i podniky zábavního průmyslu (mezi nimi film, televize a nová média), nadace a nezávislé společenské organizace, zástupci jiných spolkových ministerstev a v neposlední řadě kulturní nadace.

Tak členitou soustavu nelze řídit jednostranným politickým zadáním. Nutný a žádoucí je především trvalý proces adaptace a dialogu – a to jak mezi kulturními prostředníky, tak i partnerskými organizacemi a veřejností v hostitelských zemích.

Tak může kulturní výměna navazovat nové kontakty a znovu umožnit obnovu těch ztracených. Jde o zprostředkování zkušenosti, že rozdílné úhly pohledu nemusejí být viděny *per se* negativně, naopak mohou být chápány i jako šance. Protože, jak napsal Milan Kundera, každá země, každá kultura prožívá společný osud na základě té které zkušenosti jinak.

Zahraníční politika žije pravděpodobně více než jiné oblasti politiky z toho, že diferencuje – a rozdíly chápe jako možné pozitivní přínosy do společného procesu. Proto nemůže zahraniční kulturní politika pracovat s kulturou jako s homogenním, národně či státně vyhraněným, pevně stojícím blokem nebo kánónem děl, hodnot nebo kulturního zboží.

Platí to zvláště pro zahraniční kulturní politiku uvnitř Evropské unie.

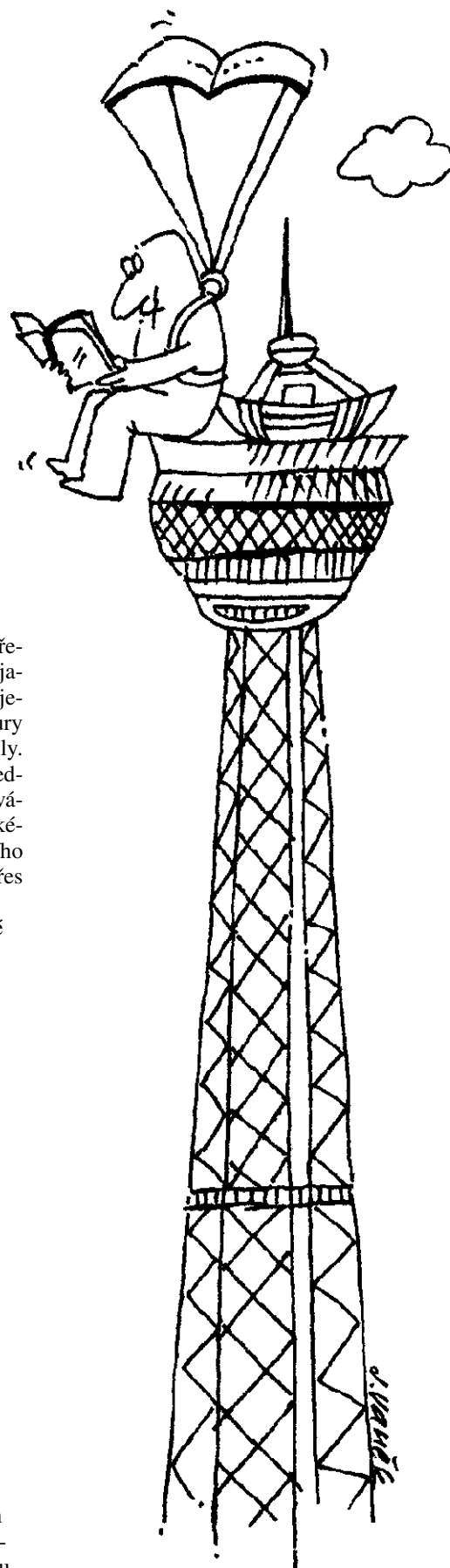
Musí se od ní mnoho žádat, smí se však od ní také mnoho požadovat. Hlavní je přitom zachování zásady mnohojazyčnosti uvnitř EU, doslova i v přeneseném smyslu slova, protože mnohojazyčnost sahá daleko za úzkou kulturní oblast. Spolková vláda jednoznačně podporuje Evropskou komisi při jejím záměru podporovat znalosti cizího jazyka v členských státech EU i v profesním vzdělávání překladatelů, tlumočnicků a překladatelských programů. Polovina výdajů rozpočtu zahraniční kulturní politiky na ministerstvu zahraničí je spojena různou formou se zprostředkováním jazykových znalostí němčiny.

I když je při tom usilováno o přiměřené postavení německého jazyka v EU, jazyková politika není v žádném případě jediným cílem. Takto zúžený pojem kultury by se navíc minul s evropskými úkoly. Není snad leitmotivem evropského sjednocení překonávat (národně-státně) svázaná vymezení kulturního, hospodářského, sociálního nebo i jen organizačního rázu a propojit naše společné zájmy přes státní hranice?

Tento cíl lze vysledovat v německé kulturní politice ve střední Evropě, která je stejně jako dříve určována logikou přistoupení deseti nových států do EU k 1. květnu 2004, kterým bylo překonáno politické rozdělení evropského kontinentu.

Toto rozšíření je samozřejmě již samo o sobě důvodem k oslavám. Avšak i tři roky poté nabádá rozšíření stále ještě k využití historických šancí, které tato výzva zahraniční kulturní a vzdělávací politiky nabízí všem členským státům EU.

Vyvstává zde otázka: Jak využíváme šanci století, jejímž garantem 1. květen je? Jak utváříme naše vztahy k obyvatelům v rozšířené Evropské unii? Že jsou

úzké a živé kulturní vztahy k východním sousedům v německém zájmu, je zřejmé. Přitom nejde o to, abychom „uplatňovali“ naše vlastní představy. S našimi „novými“ sousedy se musíme stýkat se stejným očekáváním a otevřeností, jež očekáváme od nich.

Rozšíření EU nás také přibližuje státům východní Evropy. Od května roku 2004 leží Ukrajina a Bělorusko na vnější hranici Unie. To z nich dělá v novém smyslu sousedy v Evropě. Rozšíření má vliv i na náš vztah k obyvatelům Balkánu. Členem Evropské unie se stalo již Slovinsko. Proto je dnes důležitější než kdy předtím, aby i státy na Balkáně prošly transformací a vznikly zde stabilní demokracie. Otevřená kulturněpolitická výměna s obyvateli východní a jižní Evropy má pro EU zásadní význam.

Společný kulturní prostor

Podmínky, ve kterých je německá zahraniční kulturní politika ve střední, jihovýchodní a východní Evropě realizována, jsou přitom v různých zemích velmi rozdílné. Debata o „Centru proti vyhánění“ ukazuje, že zločiny nacismu budou jako historické události i v budoucnu hrát roli ve vztahu mezi námi Němci a našimi sousedy. Stále ještě je pro nás těžké nalézt společnou řeč vzhledem k utrpení, které Němci způsobili jiným i sami sobě.

Na druhé straně jsme si dnes vědomi toho, co upadlo z války a během studené války téměř v zapomnění: že s lidmi ve střední a východní Evropě obýváme společný kulturní prostor. Franz Kafka nás spojuje s Prahou stejně jako Günter Grass s Gdaňskem. Dříve než získal Einstein věhlas na Humboldtově univerzitě, byl řádným profesorem v Praze. Podstatné části jeho objevů se ostatně zrodily z přínosné kontroverze s velkým skeptikem konce 19. století, v Brně narozeným fyzikem Ernstem Machem. Ale i v dnešní Ukrajině a dnešním Bulharsku můžeme navázat na společné kulturní dějiny. Před 2. světovou válkou byla Halič a Bukovina vlastí německy mluvících představitelů duchovního života. Ať už to byl Paul Celan v Černovcích nebo Elias Canetti v Rusčuku: mnohé, co dnes patří ke kánonu německy psané literatury, pochází odtud.

Kde stojíme dnes? Pro naši zahraniční kulturní a vzdělávací politiku na východě Evropy bylo uplynulé desetiletí průkopnickým obdobím. Těžištěm naší činnosti byla práce v tomto regionu. Od Varšavy po Moskvu jsme vybudovali 18 Goethových institutů, a to v době, kdy jsme je v jiných regionech světa, stejně jako velvy-

slanectvím a generální konzuláty např. v Latinské Americe a Africe, museli uzavřít.

V této angažovanosti chceme i přes obtížnou rozpočtovou situaci pokračovat. Odpovídající evropská strategie Goethova institutu byla zahájena v létě roku 2003. Německá akademická výměnná služba směřuje dnes téměř polovinu svých stipendijních prostředků do tohoto regionu. K tomu přistupuje ještě vysílání německých učitelů. Ti mají každým rokem ve střední a východní Evropě a ve Společenství nezávislých států kolem 180 000 žáků. Jen z kulturního rozpočtu ministerstva zahraničí plyne na tyto účely ročně do střední a východní Evropy asi 100 milionů eur. To odpovídá asi pětině našeho celkového rozpočtu na kulturní politiku, a částka se bude zvyšovat.

Tak široce založená angažovanost vyžaduje vždy nové zdůvodnění pro veřejnost a parlament, zvláště jedná-li se o rozpočtové prostředky. Konkrétně to znamená, že v kulturní výměně se střední a východní Evropou lze na tak vysoké úrovni pokračovat jen tehdy, když se bude pravidelně dařit stanovit aktuální regionální priority. Zde je naše kulturní politika odkázána na kulturní prostředníky a jejich partnery v hostitelských zemích. Neboť co by mohlo v rozpočtových jednáních v Berlíně zapůsobit lépe, nežli doložitelná poptávka ze států, s nimiž pěstujeme kulturní výměnu. Poptávka by měla být vyjádřena kulturními prostředníky samotnými. V tom spočívá racionálnost procesu rozpočtového plánování, který byl nedávno v Goethově institutu zaveden.

Avšak i v jiných oblastech kráčíme po nových cestách. Všude tam, kde jsou naši partneři v jiných částech světa ochotni využívat to, co Německo nabízí, chceme takovou spolupráci vyhledávat. Zvláště to platí pro Evropu. Důležité na myšlence privátního sponzoringu není pouze jeho finanční přínos, nýbrž také jeho inovativní forma kulturní výměny. Jako např. v případě *Pražského divadelního festivalu německého jazyka*, který je více než z poloviny sponzorovaný soukromě: v listopadu roku 2007 přiveze do Prahy již po třinácté nejlepší představení německy mluveného divadla z Německa, Rakouska, Švýcarska a Lucemburska.

Jiným příkladem je pokus o vybudování německého kulturního centra v Kluži v Rumunsku: univerzita dává zdarma k dispozici prostory, Nadace Roberta Bosche vysílá na tři roky kulturního manažera z Německa a ministerstvo zahraničí financuje programy centra. Kdybychom chtěli docílit srovnatelného záběru

prostřednictvím Goethova institutu, náklady by byly pětinasobné.

Dům německy psané literatury

Podobná iniciativa, tentokrát však financovaná ze strany EU, existuje v Ústí nad Labem: tam je v rámci náročné renovace muzea připravována stálá výstava *Dějiny Němců v Čechách*, kterou finančně podporuje EU a kurátorem je Collegium Bohemicum, podpořené kulturní manažerkou Nadace Roberta Bosche. Ministerstvo zahraničí a Nadace Roberta Bosche podporují dále centra v Temešváru, Sibiu a Černovcích. Další se budují. V České republice pracují lektoři z této nadace v Brně a Plzni. Své německé centrum dostala Wroclav, letní dům Thomase Manna v Nidě a vila Gerharta Hauptmanna v Jagiatkowě byly renovovány a budou sloužit k výměnným pobytům, v Praze se připravuje zřízení Domu německy psané literatury. Spolkový sněm schválil od podzimu roku 2003 finance pro více než deset kulturních center na východě Evropy.

V květnu tohoto roku k tomu ještě přistoupila „Iniciativa Halma“, založená literárním kolokviem v Berlíně a Nadací Roberta Bosche. Její síť zahrnuje v současnosti 16 literárních center z jedenácti evropských zemí, jejichž účelem je podpora výměny literátů a literatury v Evropě a setkávání evropských spisovatelů a jejich čtenářů.

Pro inovativní zahraniční kulturní a vzdělávací politiku jsou to povzbudivé signály. Potřebujeme ještě více takových nápadů. Protože pouze nápaditá kulturní politika může razit v Evropě nové cesty. Evropská kultura vznikala po staletí díky vzájemné výměně. Integrovala a pomáhala usmiřovat a hledat společnou budoucnost tam, kde politická realita zanechala zkázu a neštěstí. My Evropané a zvláště my Němci za to vděčíme zvláště lidem, jako jsou Andrei Plešu nebo Imre Kertész, a jejich vztahu k německému jazyku a kultuře. Věděli, případně vědí, jak nepostradatelná je kulturní rozmanitost. Podobně to formuloval György Konrád při jedné pódiové diskusi na ministerstvu zahraničí: „Zvláštnost Evropy spočívá ve velké rozmanitosti jejích individuí, osobních dějin, názorů a činů. Právě tuto zvláštnost je třeba v evropské kultuře posilovat.“

Valentin Gescher (1957) je kulturní rada Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v České republice.

Přeložil J. Bruss.

Francouzská veřejná diplomacie

Vedle krizí a konfliktů, které se odehrávají v krátkém časovém horizontu, existují i dlouhodobější a hlubší společenské rozdíly. Před čtyřiceti lety napsal Raymond Aron ve svém článku *l'Aube de l'histoire universelle*, že mezinárodní společenství má v sobě dva dělicí principy: na jedné straně nerovnost v oblasti rozvoje, na druhé straně odlišnosti ve zvycích a přesvědčeních. Hlavním cílem veřejné diplomacie, a tudíž i francouzské veřejné diplomacie je starat se zejména o to, aby se rozdíly v těchto dvou oblastech nestaly propastmi – ekonomickými a kulturními.

JEAN-MARC BERTHON

Největší síť center na světě

Francouzská veřejná diplomacie patří k nejvíce rozvinutým a největším na světě. Vytváří ji rozsáhlá síť center mimo území Francie, která se skládá ze 154 oddělení pro spolupráci na velvyslanectvích, 436 kulturních center, 430 francouzských lyceí, 45 rozvojových agentur a 27 výzkumných center v oblasti společenských věd. Její součástí jsou také globální média, jako je rozhlasová stanice RFI a televize TV5 a France 24. V neposlední řadě je třeba zmínit tisíce Francouzů a Francouzek žijících v zahraničí, mezi které se řadí i 1300 expertů pracujících v zahraničních administrativách nebo u mezinárodních institucí.

Francouzská veřejná diplomacie umožňuje financování a spolufinancování přibližně 700 rozvojových projektů a 600 projektů spolupráce s místními samosprávami a asociacemi. Zahrnuje také možnost organizovat za francouzskými hranicemi více než 13 tisíc kulturních akcí a rozšiřovat audiovizuální programy pro několik stovek milionů posluchačů a diváků. Na francouzských školách v zahraničí je 235 tisíc žáků, v bilingvních sekcích 120 tisíc žáků, po celém světě navíc funguje přes 200 francouzských programů na vysokých školách. Francie financuje každoročně 20 tisíc stipendií. Kurzy francouzského jazyka navštěvuje půl milionu studentů. Francouzská veřejná diplomacie je aktivní i na poli výzkumu – pomáhá vědcům ze 60 zemí světa organizovat a financovat pobyty a spolupracovat s francouzskými vědeckými pracovišti. Francie také vysílá 150 archeologických misí.

Významný aktér na poli solidarity a kulturního dialogu

Francie je jedním z hlavních aktérů mezinárodní solidarity a kulturního dialogu, jak ukazuje intenzivní aktivita na poli spolupráce, která se odehrává po celé planetě i na půdě mezinárodních institucí; stála u zrodu řady iniciativ (Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů na půdě UNESCO, Unitaid apod.). Radí se tak mezi 4 země s největším potenciálem šíření kultury (francouzská kinematografie je druhou nejvíce promítanou po americké), jazyka (francouzština je druhým nejvíce vyučovaným jazykem na světě) a vědy (Francie je na třetím místě na světě v počtu zahranič-

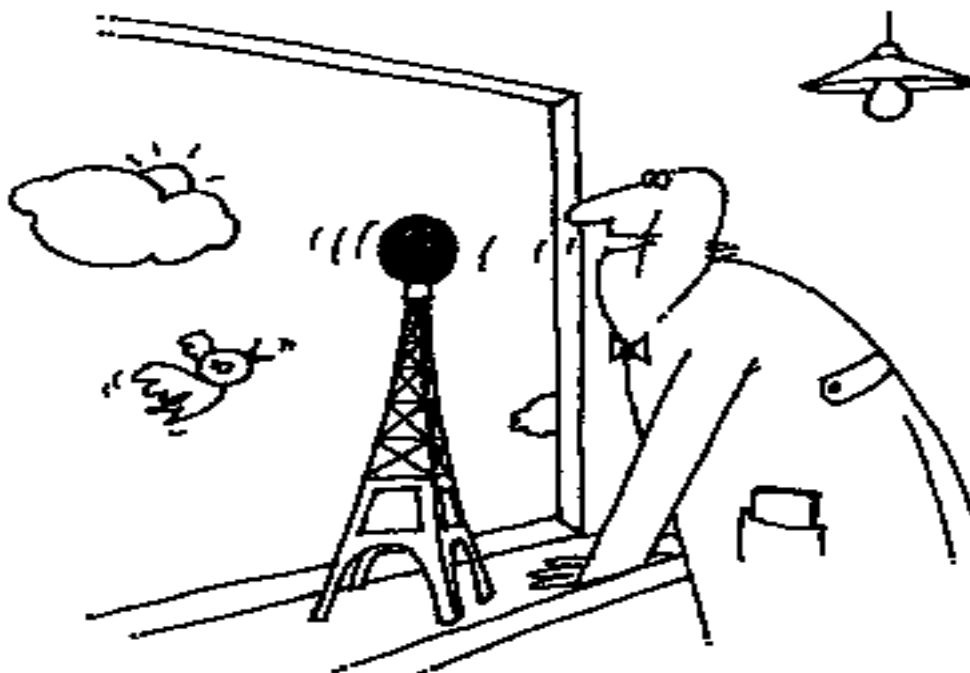
ních studentů, čtvrtou zemí v počtu patentů a pátou z hlediska počtu vědeckých publikací). Spolu s ekonomickou a vojenskou silou patří tyto oblasti mezi hlavní složky francouzského vlivu.

Ekonomická výzva

Mezi současné hlavní výzvy francouzské veřejné diplomacie patří ekonomická, kulturní a vědecká oblast. První z nich souvisí s ekonomickým vývojem světa, který je komplexní a nerovnoměrný – síla Asie stoupá, v rozvinutém světě dochází ke zpochybňování současné situace a k diskuzi o ceně, kterou musí životní prostředí platit za rozvoj. Afrika je stále více marginalizována. V tomto kontextu chce Francie spolupracovat s ostatními zeměmi s cílem dosáhnout *sdílené a udržitelné prosperity*. Tato snaha spočívá v posílení rozvojové pomoci africkému kontinentu, v aktivnější spolupráci s rozvojovými zeměmi a v takovém chápání rozvoje, které bude více ohleduplné k životnímu prostředí. Francie se rozhodla na tyto účely vydávat stále větší část svého národního produktu, aby pomohla zemím Jihu dosáhnout Cílů tisíciletí přijatých v roce 2000.

Kulturní výzva

Druhá výzva má kulturní povahu. Jak nám připomněla tzv. *krize karikatur*, mezi demokratickými společnostmi a společnostmi, které je objevují zvenčí skrze globální obrazy a informace, existuje propast nedorozumění, jejíž hloubku podceňujeme. Nový mezinárodní terorismus usiluje o zneužití této situace a snaží se poštvat civilizace proti sobě, o vytvoření

štěpící linie mezi kulturami. Proto je třeba reagovat na tuto situaci právě s pomocí kultury, informací a komunikace, ale také vzděláním osvobozeným od předsudků. O to se snaží Francie prostřednictvím založení nové televizní stanice France 24, posílením spolupráce v oblasti školství v zahraničí a svou účastí na velkých debatách současnosti.

Svět je komplexní a není pouze prostorem pro neshody a rozdíly. Je také zasažen opačným fenoménem spojeným se současným rozvojem trhu – se standardizací, se kterou je třeba bojovat a usilovat o to, aby byla uchována a šířena kulturní rozmanitost. V tomto boji se Francie usilovně angažuje. Svou pozornost věnuje zejména oblasti kulturního průmyslu a francouzského jazyka. Příkladem jsou iniciativy na půdě UNESCO, kde se Francie zasažuje za kulturní pluralismus a podporu kinematografie. Spoluvytvářela také ambiciózní plán na posílení francouzštiny, který zahrnuje výuku několika tisíc evropských úředníků a 10 tisíc učitelů po celém světě.

Vědecká výzva

Třetí velký problém, kterému musí Francie čelit, je spojen se zrychleným rozvojem *vzdělanostní společnosti*. Vstoupili jsme do fáze vývoje, kdy je vzdělání a vědění stále více určující pro rozvoj. Ty státy, jež jsou bohužel vzdálené vytváření a šíření vzdělání, jsou rychle marginalizovány. Ekonomické analýzy velice jasně ukazují, že existuje vztah mezi hospodářským růstem na jedné straně a investicemi do *výzkumu a rozvoje* na straně druhé. Zde se také nachází problém rostoucího rozdílu mezi Evropou a USA, kterému Evropa musí čelit. Francie si tuto situaci uvědomuje a je připravena společně usilovat o přilákání a udržení nejlepších mozků a talentů. Musí být aktivní uvnitř svých hranic (ve Francii má být brzy přijat zákon o autonomii univerzit; dochází ke spojování univerzit s cílem dosažení velikosti schopné konkurence...), ale i v zahraničí. Proto nabízí řadu stipendií, založila centra *CampusFrance*, aby zajistila informovanost o možnosti studia ve Francii, a podporuje společné diplomy francouzských univerzit se zahraničními univerzitami.

Velké reformy

Francouzská veřejná diplomacie je přirozeně diplomacií v pohybu. Pro její vývoj v uplynulých letech jsou určující tři následující momenty.

V roce 1998 došlo ke spojení ministerstva zahraničí a ministerstva pro spoluprá-

ci, které mělo na starost vztahy s bývalými koloniemi. Od té doby je spolupráce s rozvojovým (zejména s Afrikou) a rozvinutým světem podřízena jednotnému vedení. Došlo ke spojení rozvojové pomoci na straně jedné a kulturní a vědecké diplomacie na straně druhé ve veřejnou diplomacii, jejímž cílem je podporovat spolupráci ve všech oblastech života společnosti (kultura, média, vzdělání a školství, věda, justice, zdraví, samospráva, soukromé podnikání).

Druhý bod se vztahuje k francouzské administrativě jako celku, a následně tedy i k diplomatickému aparátu. Jedná se o rozpočtovou reformu z roku 1996, která zavazuje administrativu představovat rozpočet v závislosti na cílech, které jsou konfrontovány s indikátory výsledku. Tato reforma zavádí do diplomacie uvažování v rovině výkonů a zaručuje také transparentnost a posílení úlohy parlamentu.

Třetí novinka se týká rozdělení rolí mezi centrálou – ministerstvem zahraničí – a specializovanými agenturami. Ministerstvo se více soustřeďuje na funkce spojené s definicí politik a strategickým plánováním, specializované agentury se zabývají přímo prováděním politik. V oblasti mezinárodní solidarity tak funguje Francouzská rozvojová agentura, která byla z hlediska kompetencí posílena v roce 2004. V kulturní oblasti operuje agentura *CulturesFrance* založená v roce 2006, mobilitu studentů podporuje od roku 2007 agentura *CampusFrance*.

Nový impuls

Od prezidentských a parlamentních voleb z jara 2007 dominují francouzské veřejné diplomacii témata objevující se již v předvolební kampani budoucího prezidenta Sarkozyho. Rozvojová pomoc je nadále prioritou číslo jedna. Centrální místo zaujímá oblast lidských práv. V jednom ze svých prvních projevů zmínil nový státní sekretář pro mezinárodní spolupráci Jean-Marie Bockel nová pravidla pro země, které nebudou respektovat demokratickou formu vládnutí. V neposlední řadě je zde možno vidět spojitost mezi rozvojem a migrací: země se silným přílivem migrantů si zaslouží zvláštní pozornost; stejně jako by měly být zahraniční komunity ve Francii přizvány k řešení problematiky rozvoje v zemi svého původu.

Jean-Marc Berthon (1966), rada pro kulturu a spolupráci, Velvyslanectví Francouzské republiky v České republice.

Přeložila E. Tomalová.

Kultura je vizitkou České republiky. Proto také její vláda vynakládá prostředky na prezentaci české kultury v zahraničí. Je celkem pochopitelné, že podobně, jako u jiných výdajů, se i v tomto případě zajímá o to, zda-li má její investice vůbec nějaký užitek. Najít ale přesnou odpověď není jednoduché, neboť objektivně měřitelná čísla zahrnují pouze část toho, čeho může zahraniční kulturní politika skutečně dosáhnout.

Výstavu moderního výtvarného umění možná navštíví pouze sto návštěvníků, ale kdo ví, možná se tím deset nebo dvacet zájemců o kulturu nechá inspirovat a začne přemýšlet o tom, kdy vyrazí do Prahy, aby navštívili některou z tamních galerií. Kolik lidí přijde na koncert, zhlédne divadelní hru nebo film, se dá vyjádřit čísly. Ale s jakými dojmy se pak budou vracet domů? Kritika uveřejněná v novinách často vyjadřuje názor jejího autora, ale nemá publikum mnohdy úplně jiný názor?

Jednoduše řečeno: můžeme se sice dopracovat k nějakým číslům, ale určitě tím nedostaneme komplexní odpověď, která by zahrнула všechny aspekty. Obzvlášť obtížné, nebo dokonce zcela nemožné, je odhadnout účinek, jaký má v rámci kulturní zahraniční politiky podpora literatury. Například v Německu se hodně překládá a vydává zahraniční literatura. Kvůli nákladům spojeným s překladem pro všem řada nakladatelství rozhodne pro vydání titulu až teprve v okamžiku, získá-li pro to dotaci. I česká literatura vydávaná v Německu je často odkázána na takovou pomoc.

Na základě žádostí poskytuje i Ministerstvo kultury České republiky finanční podporu pro překlady českých děl. V příslušné žádosti musí být uvedeno nejenom jméno autora, název knihy, jeho nakladatelství, náklad, rozsah nebo honorář, ale nesmí chybět ani jméno překladatele a přehled jeho dosavadních prací. Toto smysluplné opatření dává ministerstvu kultury potřebnou jistotu, neboť překladatel, jenž už má za sebou několik dobrých překladů, se určitě nepustí do projektu, který by nebyl hoden podpory ze strany ministerstva. Podobnou podporu získaly i jednotlivé svazky edice *Česká knihovna* v Německu. Když zmíněnou praxi výslovně chválím, činím tak na základě vlastní zkušenosti. Považoval bych za vhodné, kdyby byla dokonce ještě rozšířena.

Česká knihovna v Německu

ECKHARD
THIELE

Investice do literatury se projeví až dlouhodobě

Ale dá se účinek takovéto státní podpory vyjádřit v číslech? Pokud se u jednoho titulu vytiskne 1500 exemplářů, z nichž je po jednom roce prodáno 1000 kusů, může se kniha dostat k jednomu, dvěma, možná třem nebo i čtyřem tisícům čtenářů. Nikdo ale nemůže tušit, kolik exemplářů bude prodáno v příštím a přes příštím roce? Kromě toho nemůže nikdo odhadnout, kolikrát bude kniha v příštích deseti, dvaceti nebo třiceti letech půjčena v knihovnách.

Popsaný příklad ukazuje na jedinečné možnosti, které má ovšem pouze literatura. Knihy mají dlouhý život a nezřídka kdy jejich vliv přetrvává pozoruhodně dlouho. Investice plynoucí do vydávání literatury se projeví vždy v delším časovém horizontu.

Knihy jsou fantastickými vizitkami. Kde jinde by získal cizinec tolik rozličných poznatků? A přitom nejde zdaleka o přikrášlené nebo uhlazené informace, nýbrž o informace věrohodné. Je úplně jedno, jestli se jedná o každodenní příběhy, pohled na mentalitu lidí, dějiny, společnost nebo politiku – v beletrii se odráží všechno. Román není oslavou brožuru na křídovém papíře, kterou by šlo prolisťovat během pěti minut a která by hned následující den skončila v kontejneru na starý papír. Kdo čte českou knihu, ponoří se hluboko do českého prostředí, a to způsobem, jenž je naprosto jedinečný. Překladaelé bývají proto nejlepšími prostředníky kultury.

Bez ohledu na významnou roli se ale překladaelé na veřejnosti těší pouze malé pozornosti. Za svoji mimořádně náročnou a obtížnou práci dostávají špatně zapláceno. Například v Německu se pohybuje průměrný čistý příjem vysoce kvalifikovaných překladaelů krásné literatury jenom málo nad úroveň sociální podpory. Proč se ale přesto věnují této práci? Je to proto, že k ní mají velmi vášnivý vztah. Milují literaturu, jazyk i zemi, jíž se cítí být zavázáni. Překladaelé jsou nejaktivnějšími kulturními velvyslanci,

nejspolehlivějšími a nejvěrnějšími přáteli určité země. Mělo by být naprostou samozřejmostí, že daná země za to poděkuje přinejmenším vřelými slovy a malými pozornostmi.

V roce 1970 jsem přeložil poprvé knihu z polštiny. Ještě než kniha vyšla, už jsem dostal psaní z Varšavy. Poslali mi literární týdeník a dva časopisy. Ačkoli jsem později přeložil pouze jednu další knihu z polštiny, dostával jsem i nadále bezplatně týdeník i oba časopisy, a to po mnoho let, až do vyhlášení stanného práva v Polsku.

Od roku 1975 jsem uveřejnil řadu překladů české literatury: Čapková díla *Horčubal*, *Povětroň*, *Obyčejný život*, *Krakatit*, *Knihy apokryfů*, *Bajky a podpovídky*, *Obrazy z domova*, *Skandální aféra Josefa Holouška*, vzpomínky Jaroslava Seiferta *Všecky krásy světa*, paměti Vítězslava Nezvala *Z mého života*, *Na střeše je Mendelssohn* od Jiřího Weila, *Cesta do zaslíbené země* od Ladislava Fukse, kromě toho povídky z 19. a 20. století, rozhlasové hry, knihy pro děti atd. Vedle toho ještě Čapkovy *Hovory s TGM* (spolu s C. Hoffmannem) a životopis *Václav Havel* od Edy Kriseové (spolu s G. Heisigem a M. Pasettim). Napsal jsem řadu doslovů a esejů, mj. bibliografii Václava Havla. Uznání se dostalo mé knize o Karlu Čapkově, která byla rozsáhlou, psychoanalyticky zaměřenou biografií. Dodnes je to jediná německá monografie o velkém českém spisovateli.

Avšak na pozitivní reakci z Prahy jsem čekal marně. V roce 1999 navrhla Společnost bratří Čapků ministerstvu zahraničních věcí, aby mi bylo uděleno vyznamenání, ale neúspěšně. Chyběla podpora českého velvyslanectví v Berlíně. Neoficiálně jsem se dozvěděl i důvod: překládání je přece mým povoláním, a proto nevyžaduje nějakého zvláštního vyznamenání.

Náhodou jsem se dozvěděl, že v daném období usilovaly ještě dvě další osobnosti nezávisle na sobě o ocenění mých zásluh o *Českou knihovnu*. Jeden se v této souvislosti obrátil na prezidentskou kancelář, druhý napsal na velvyslanectví. Marně.

Projekt České knižnice

„První výtisky německy vydávané České knižnice v 33 svazcích se objevily v roce 1999. Ediční řadu si vymyslel, počal i porodil berlínský bohemista Eckhard Thiele, který o ní koncepčně i redakčně pečuje dodnes,“ napsala Ludmila Vachtová (*Revolver Revue* 63/2006, s. 268). Na podnět Jiřího Gruši jsem navrhl její program. Knihovna měla obsahovat tři antologie české poezie, třiatdacet svazků prózy (z toho jeden svazek divadelních her), sedm svazků filozofie, dějin duchovního vývoje, esejistiky.

Spolu s prof. Hansem Dieterem Zimmermannem, prof. Petrem Demetzem, prof. Petrem Kostou a Jiřím Grušou jsem edici vydával. Postaral jsem se o veškerou redakční práci, porovnával překlady s originálem, korigoval, popřípadě redigoval doslovy a poznámky, navrhl podobu knižních přebalů a koordinoval práci téměř čtyřiceti překladaelů, bohemistů, kteří se podíleli na vzniku *České knihovny*.

Význam i kvalita edice byly od samého počátku zjevné a v neposlední řadě i skutečnost, že nikde jinde na světě žádná srovnatelná neexistovala. Od tehdejšího velvyslance v Německu Františka Černého jsem neslyšel nikdy ani slovo uznání. Naopak, moji překvapení známí mi dvakrát sdělovali, že pan velvyslanec pochybuje o celém programu a o hodnotě *České knihovny*.

Úplně jinak tomu bylo u jeho nástupce Borise Lazara. V jednom rozhovoru se mi sice přiznal, že se v literatuře nevyzná a že se zajímá více o hospodářské otázky. Ale to mu nebránilo, aby jednoznačně podporoval vznik naší edice jako důležitého počínu v česko-německých vztazích. Například v roce 2005 upozornil díky rozhovoru pro jeden deník na jeden ze svazků naší knihovny, a to sice *Bassaxofon. Jazrové povídky* od Josefa Škvoreckého. To bylo z jeho strany velmi přátelské gesto, a zároveň i velmi účinná reklama pro *Českou knihovnu*. Když jsem byl v roce 2005 vyznamenán českým ministrem zahraničních věcí cenou *Gratias Agit*, mohl jsem mít jistotu, že se tak stalo díky podpoře českého velvyslanectví v Německu. Oceněna byla i Nadace Roberta Bosche, která *Českou knihovnu* financovala a i nadále velkoryse podporuje řadu česko-německých projektů. Kromě osobního ocenění mě těšilo obzvláště, že tím byla na naši edici upozorněna veřejnost v obou zemích.

Na jaře roku 2007 vyšel poslední svazek edice, čímž je *Česká knihovna* ve

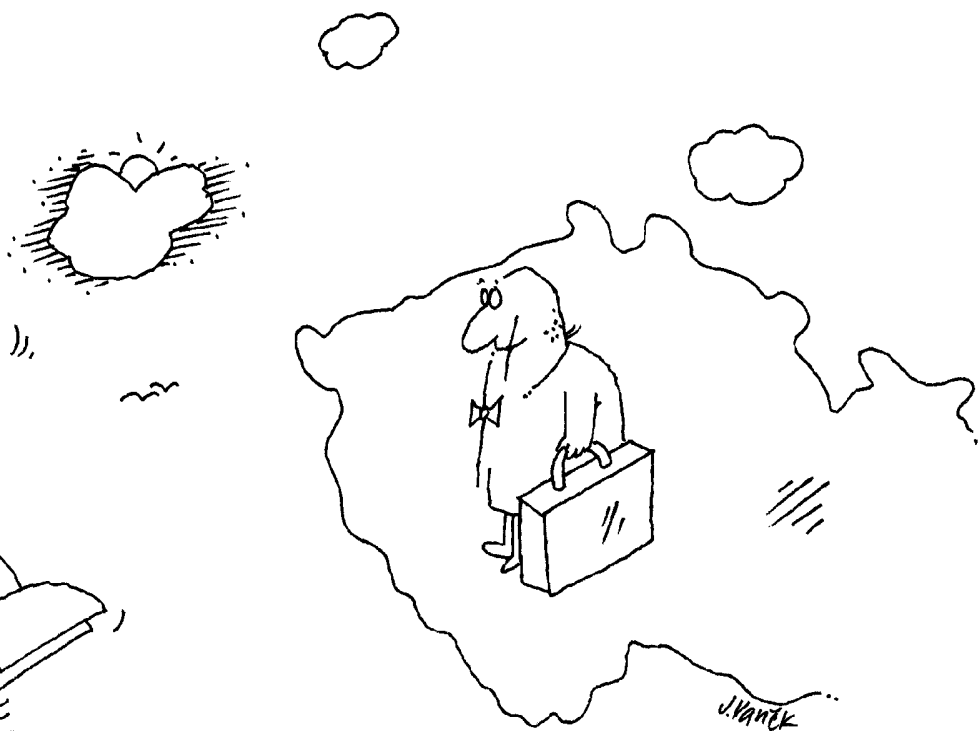
33 svazcích ukončena. Jiří Holý o ní v *Lidových novinách* napsal:

„Edice české literatury, která nemá jinde v zahraničí obdoby“ (11. 5. 2007). Obec spisovatelů mi udělila cenu *Premia Bohemica 2007* a Eva Kantůrková ve svém slavnostním proslovu ocenila mé životní dílo a Českou knihovnu, jež poskytuje mnohotvárný obraz o české literatuře. Na závěr svého proslovu uvedla: „Když jsem uvažovala, kterým jediným pojmem bych Českou knihovnu pojmenovala, napadl mě jediný: celostnost. Důkaz vysoké kvalifikace i laskavého vztahu k české kultuře. Čeští spisovatelé za to vyslovují Eckhardu Thielemu svůj vděk“ (Laudácio, 4. 5. 2007).

Překlady do němčiny otevíraly české literatuře už mnohokrát bránu do světa. Zahraniční kulturní politika České republiky by proto měla naši *Českou knihovnu* považovat za dar, jenž by měla tak často, jak to jen půjde, využívat, a tím na celém světě upozorňovat na českou literaturu a kulturu. To by odpovídalo přesně přáním všech vydavatelů a spolupracovníků, kteří se na vzniku knihovny podíleli.

Prezidentská záštita s otazníkem

A ještě něco. Při realizaci celého projektu jsem kladl důraz na to, aby byl do práce na knihovně zapojen pokud možno co největší počet překladatelů a bohemistů, také mladší kolegové, kteří ještě neměli mnoho zkušeností. Navzdory tomu ale pochopitelně měly mít všechny svazky stejně vysokou úroveň. Proto jsem jednotlivé překlady – jak ty od mladších kolegů, tak i od starších – podrobně kontroloval a redigoval. *Česká knihovna* proto byla i velkou školou pro všechny zúčastněné překladaatele. Všichni pracovali s nadšením, nasbírali přitom spoustu zkušeností a jsou nyní velmi dobře připraveni dál sloužit české literatuře. Víc jak tučet talentovaných překladatelů nyní čeká na vhodné příležitosti. Česká zahraniční kulturní politika by měla využít šanci, jež

leží v tomto kreativním potenciálu. Nešlo by iniciovat nějaké překladatelské projekty, vybudovat kontakty na nakladatelství? Pokud se nic nestane, talenty odejdou.

Význam *České knihovny* byl zdůrazněn skutečností, že nad ní převzali záštitu prezident i Česká republika a Německo.

Václav Havel už nebyl prezidentem, když prof. Zimmermann spolu se zástupcem Nadace Roberta Bosche předali vedoucímu jeho kanceláře jako výraz díky svazky edice, které byly do té doby vydány. Sám bývalý první český patron projektu, Václav Havel, se ale nikdy neozval. V dobách, kdy byl ještě prezidentem a přijížděl do Berlína, nepadlo na jeho tiskových konferencích o *České knihovně* ani slovo, ačkoli by i tento zářný příklad česko-německé kulturní výměny jistě zmínku zasloužil.

Prezident Václav Klaus, jenž se stal druhým českým patronem knihovny, poděkoval dne 30. března 2007 velmi vřele předsedovi Nadace Roberta Bosche za to, že získal všech 33 svazků knihovny. Nadace mi zaslala kopii jeho psaní.

Kopii dopisu, ve kterém není o mně ani zmínka, si nechám zarámovat a pod něj napíšu: Čeští prezidenti vyslovují Eckhardu Thielemu svůj vděk za vytvoření jedinečné knižnice *Tschechische Bibliothek*, za deset let neúnavné práce. Deset let mého života.

První dva němečtí patroni *České knihovny*, Roman Herzog a Johannes Rau, se

o ní nikdy nemluvili, ačkoli k tomu měli jistě vhodné příležitosti. Jinak se zachoval současný spolkový prezident, Horst Köhler. Dne 24. srpna 2007 chce uspořádat slavnostní shromáždění na zámku Bellevue v Berlíně při příležitosti ukončení projektu *České knihovny*. O několik hodin později bude celá akce pokračovat na českém velvyslanectví v Berlíně, kde bude velvyslanec Rudolf Jindrák pořádat recepci. V jejím úvodu proběhne jednogodinové autorské čtení, na jehož organizaci se kromě Nadace Roberta Bosche podílí i České centrum v Berlíně, které získalo pod vedením Blanky Mouralové velké renomé a stalo se neodmyslitelnou součástí berlínského kulturního života.

Pro českou kulturu to bude velký den, protože kromě vydavatelů, překladatelů, bohemistů a prominentních českých autorů bude pozváno také mnoho novinářů a řada osobností z politického a společenského života. Skutečnost, že spolkový prezident Horst Köhler projeví *České knihovně* takovou čest, je pro německou veřejnost nepřehlédnutelným znamením.

Eckhard Thiele (1944) je esejistou a překladatelem z češtiny, slovenštiny, polštiny a ruštiny. Je mj. autorem jediné německé monografie o Karlu Čapkovi.

Přeložil R. Schuster.

Norsko a Česká republika – přidává kultura plyn (nejen zemní)?

Vzdálená země (alespoň v dimenzích evropských). Při vyslovení jejího názvu se možná vybaví nádherná a drsná příroda, bohatství plynoucí ze zemního plynu, který byl objeven právě včas, lidé poněkud zádumčiví a melancholičtí, ale se zvláštním smyslem pro humor. Norsko bylo předposlední zemí obývanou Indoevropany, kam dorazilo monoteistické náboženství (v tom máme před nimi náskok téměř 150 let!). Norský venkov a jeho údolí žila po staletí svým životem bez významných vnějších vlivů. Při rozsáhlé morové epidemii ve 13. století zemřely více než 2/3 obyvatelstva. Asi právě proto zde dnes žije jen 4,5 mil. obyvatel. Prý by jich mohlo být čtyřikrát tolik, nebýt černé smrti. Sami Norové jsou přesvědčeni, že mimo Norsko je více Norů než v zemi samotné.

PAVEL JIRÁSEK

*„Miluju severní muže,
těl těžkopádných a mdlých
s bezradnou, truchlivou touhou
v srdcích tesklivých.
Miluju severní ženy
bázkově stulené v tmách,
které prožívají své lásky
v snech a vzpomínkách.“*

(František Gellner)

Současné Norsko je zemí daleko dynamičtější, sebevědomější a také do sebe více zahlednější než před sto lety, kdy Gellnerovy verše vznikly. Zdrojem bohatství není jen těžba surovin, ale také hi-tech produkty, rozvoj moderních technologií, turistický průmysl, investiční politika, zahraniční aktivity, vývoz know-how, což je pro dnešní Norsko charakteristické daleko spíše než stavba lodí nebo rybolov. Mezi komodity, generující příjmy, se v Norsku řadí i kulturní dědictví. Přitom je (měřeno počtem památkově chráněných objektů nebo sbírkových předmětů v muzeích) méně rozsáhlé než u nás. To ale neznamená, že je méně vidět. Z některých objektů se staly stejné ikony jako u nás Karlův most nebo Hradčany. Stačí je zachytit jen letmým pohledem a hned si řeknete: „To je Norsko!“ Tak působí třeba vikingské lodě z muzea na poloostro-

vě Bygdøy nebo pohled z Oslo na můstek Holmenkollen.

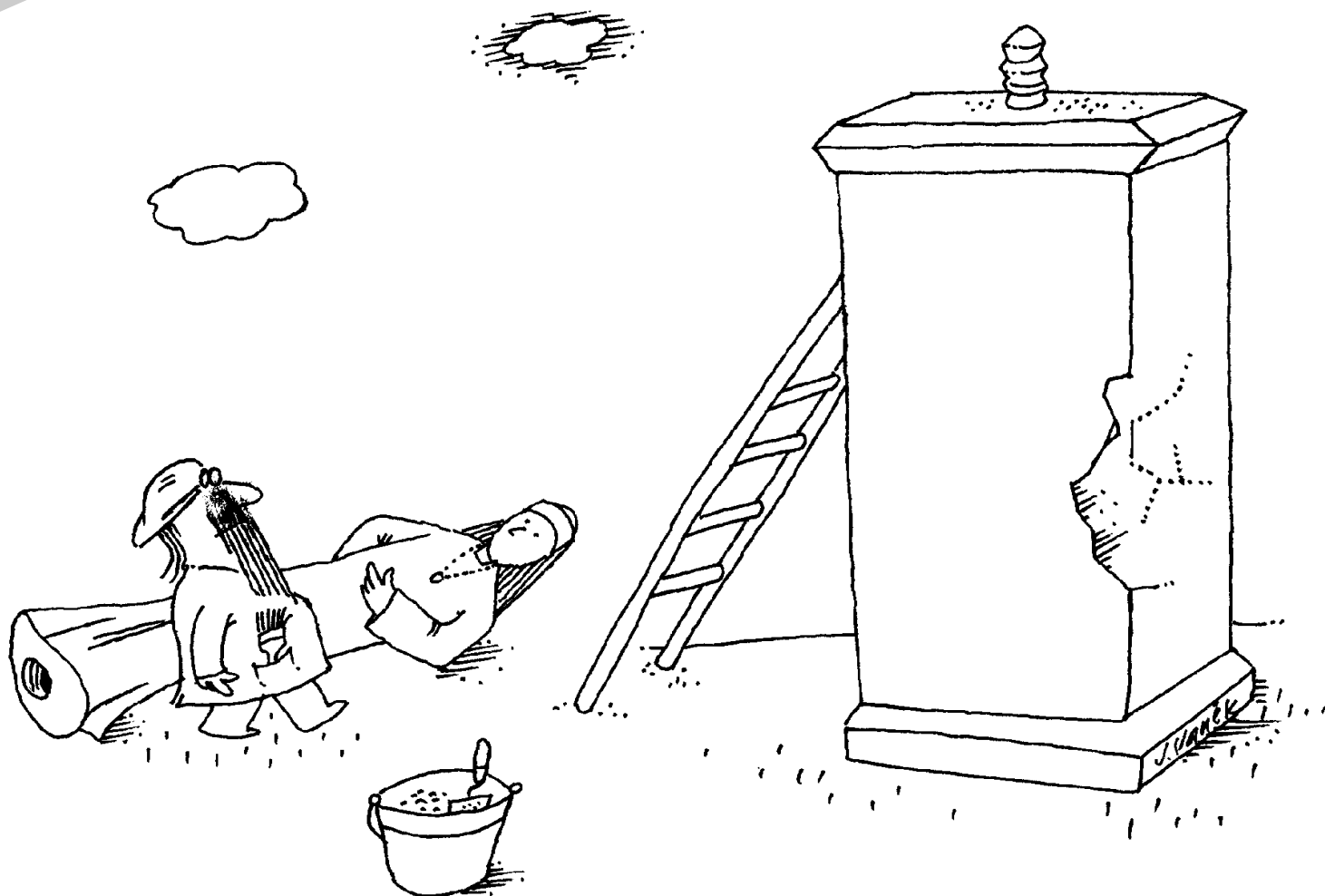
Norská pomoc českému kulturnímu dědictví

Norové si svého kulturního dědictví velmi váží a jsou na něj hrdí. Existuje zde celá řada věcí, které mohou být vzorem i pro nás. Příkladem je Norský památkový úřad (*Riksantikvar*) a jeho dlouhodobý projekt ochrany dřevěných sloupových kostelů (*stavkirker*), pravděpodobně nejstarších zachovaných dřevěných staveb na světě. Tento finančně velmi náročný, ale dobře zpracovaný projekt byl realizován v průběhu poslední dekády uplynulého milénia. Na charakterem podobné projekty zabezpečení církevních památek, hradů, zámků a muzeí u nás se potřebných financí zdaleka nedostává.

Země Evropského sdružení volného obchodu a Norsko zvláště poskytlo kulturnímu dědictví České republiky významnou pomoc. Podobně reagovalo Norsko např. hned po povodni v roce 2002, stejně jako Lichtenštejnsko, jež poskytly kulturním institucím v Praze finanční pomoc v řádu milionů korun. Možná tedy i z důvodů viditelného deficitu financí vynakládaných z veřejných rozpočtů na obnovu kulturního dědictví u nás Norsko (spolu s Lichtenštejnskem a Islandem)

na sklonku roku 2004 přijalo návrh České republiky tuto oblast uplatnit jako prioritu v rámci tzv. *Finančního mechanismu Evropského hospodářského prostoru a Norského finančního mechanismu* (FM EHP/Norska), jejichž ambice se od začátku zdály být velmi vysoké. Samozřejmě tomu předcházela celá řada jednání a pochopitelně i tlaků různých zájmových skupin. Proč kultura, tehdy ne příliš respektovaný rezort (nelze říci, že by se od té doby v rámci rozdělování peněz daňových poplatníků situace ve prospěch rozvoje kulturního bohatství změnila), zvítězila v tomto klání, to už dnes ví jen přímí účastníci těchto jednání. Možná k tomu dopomohlo i neadekvátně nízké zastoupení kultury v jiných prioritách zdrojů Evropské unie, především v předchozích programovacích obdobích strukturálních fondů, které ovšem bylo způsobeno i poněkud letargickým postojem tehdejších vedoucích kulturních pracovníků při jejich přípravě. A tak se u nás našla alespoň částečná náplast. Případně byly vyslyšeny i naléhavé žádosti tehdejšího managementu Ministerstva kultury ČR, který předkládal Ministerstvu financí ČR řadu typových projektů záchrany a obnovy kulturního dědictví. Podporu pro prioritní zaměření Finančních mechanismů na oblast kulturního dědictví našli pracovníci kulturních institucí i u svých kolegů v Norsku a u tehdejšího velvyslance Norského království v Praze Lasse Seima. Co tyto mechanismy představují?

Vstupem do Evropské unie v roce 2004 získala Česká republika přístup k čerpání prostředků z těchto zdrojů. Částka alokovaná pro Česko je celkem 110,91 mil. eur pro období let 2004–2009, z toho 48,54 mil. eur je poskytováno z Finančního mechanismu EHP a 62,37 mil. eur z Norského finančního mechanismu. Prostředky FM EHP/Norska jsou poskytovány již zmíněnými třemi státy Evropského sdružení volného obchodu (ESVO). Norské království k tomu dále přispívá vlastním finančním mechanismem. Pomoc je určena pro ekonomicky slabší země v Evropském hospodářském prostoru, a to prostřednictvím grantů na investiční a rozvojové projekty ve schválených prioritních oblastech definovaných v Memorandech porozumění o implementaci EHP finančního mechanismu pro léta 2004–2009 a o implementaci Norského finančního mechanismu pro léta 2004–2009, podepsaných dne 19. října 2004. Finanční příspěvky těchto zemí mají podpořit ekonomické a sociální vyrovnání států rozší-

řeného EHP a pomoci novým členským zemím s vytvářením takových podmínek, aby se mohli plně účastnit rozšířeného vnitřního trhu. Země Evropského sdružení volného obchodu si těmito příspěvky naopak zajišťují vstup na trh Evropské unie.

Hlavní prioritní oblastí těchto Finančních mechanismů je tedy uchování evropského kulturního dědictví (dále ochrana životního prostředí; rozvoj lidských zdrojů; zdravotnictví a péče o dítě; podpora udržitelného rozvoje; vědecký výzkum a vývoj, implementace schengenského *acquis*, posilování justice; technická pomoc). Tato priorita zahrnuje zejména ochranu a obnovu nemovitého a movitého kulturního dědictví, se zvláštním zřetelem na rozvoj regionů a historických území.

Na základě výzev, vyhlášených tzv. *Národním kontaktním místem* (Ministerstvo financí ČR – Centrum pro zahraniční pomoc), předkládají ve výzvě specifikované subjekty své žádosti o grant na podporu projektů z oblastí, definovaných v již zmíněných Memorandech porozumění. První výzva pro podávání projektů

Finančních mechanismů EHP/Norska byla vyhlášena v srpnu 2005. Celkově alokovaná částka 10 680 tis. eur pro prioritní oblast 1 Uchování evropského kulturního dědictví (2350 tis. eur) byla určena k rozdělení Ministerstvu kultury ČR pro podporu projektů nadregionálního a celostátního charakteru (celkem bylo předloženo 36 žádostí o grant a projektových záměrů z velké části velmi kvalitních) a pro kraje pro podporu projektů regionálního charakteru v celkové alokované výši 600 tis. eur na kraj, které měly rovněž reflektovat indikativní rozdělení dle priorit (35 procent z částky 600 tis. eur bylo indikováno pro prioritní oblast 1). Ministerstvo kultury zachovalo tuto alokovanou výši a doporučilo podle výsledků hodnotícího procesu projekty *Valašského muzea v přírodě* v Rožnově pod Radhoštěm a *Národní knihovny ČR* (jako náhradní) pro postup do dalšího hodnotícího procesu. Kraje proti ústředním orgánům státní správy (ministerstva kultury, životního prostředí a zdravotnictví) měly daleko větší volnost při dodržování alokací pro prioritní oblasti v procesu rozdělování prostředků. Tak např. kraj Vysočina ce-

lou částku z výzvy využil pro oblast kulturního dědictví, naproti tomu kraj Karlovarský využil celkovou částku na rekonstrukci letiště v souladu se schengenským *aquis*, na krajských úřadech krajů Středočeského a Ústeckého byly tyto prostředky využity z více než poloviny na vybudování intranetu krajského úřadu. Celkově však lze konstatovat, že v první výzvě částka alokovaná pro prioritní oblast 1 Uchování evropského kulturního dědictví byla významně překročena.

Druhá výzva byla vyhlášena v červenci roku 2006. Alokovaná částka pro prioritní oblast 1 činila 30 procent z celkové částky 27,51 mil. eur. Systém hodnocení i podávání žádostí byl změněn, stejně tak i struktura žádostí. Kraje přijímaly všechny žádosti dle územní příslušnosti žadatele a hodnotily je po formální stránce. Hodnocení obsahové stránky zajišťovalo ministerstvo kultury. Celý hodnotící proces se značně zkomplikoval, a stal se tak pro úřad ministerstva rozloženého nesystémovými změnami provedenými v průběhu předchozích osmi měsíců úkolem vyčerpávajícím. Celkem se zde sešlo

148 žádostí a více než 300 hodnocení externích hodnotitelů. Konečný výběr po náročném zpracování všech dokumentů provedla hodnotící komise složená ze čtyř zástupců ministerstva a čtyř zástupců krajů. Ta ukončila svoji práci v únoru 2007, kdy doporučila pro další podporu 22 projektů organizací různého typu.

Podpora i méně viditelným projektům

Zatím neoceněnou kvalitou Finančních mechanismů je možnost podpory projektů málo viditelných a rozhodně ne bombastických, ale v kontextu širokého spektra movitého a nemovitého kulturního dědictví projektů velmi potřebných. Celková částka finančních prostředků alokovaná pro oblast kulturního dědictví není sice taková, že by mohla nepříznivý stav spasit (cca 1 mld. Kč pro léta 2004–2009 je méně než 1/6 ročního rozpočtu Ministerstva kultury ČR), nicméně je to částka významná. Co její využití činí problematickým, je zdoluhavý byrokratický proces (od podání žádosti do vy-

užití prvních prostředků pro podporu vybraných projektů z první výzvy uplynulo cca 1,5 roku), komplikovaný způsob hodnocení, nejednoznačná hodnotící kritéria a obrovské náklady na provoz implementačních orgánů.

Důležitým přínosem této finanční pomoci je ovšem i navázání partnerství, vytváření nových komunikačních sítí a vzájemná výměna informací mezi českými odborníky a odborníky ze zemí Evropského sdružení volného obchodu. Právě partnerství Norska a Česka bude i hlavním tématem semináře a tiskové konference, kterou pořádá Norský památkový úřad, Norské velvyslanectví v Praze (zastoupené velvyslancem Peterem Raederem) ve spolupráci s Ministerstvem kultury České republiky (seminář zahájí ministr Václav Jehlička) a dalšími organizacemi 12. září 2007 v prostorách Nostického paláce ministerstva kultury.

Ono partnerství je nejen věcí jednorázovou, sloužící k lepšímu hodnocení předkládaných projektů. Máme si co sdělovat

i co se jeden od druhého učít. Uplatnění systémového přístupu, stejně jako použitých postupů a technologií by měly mít např. zásadní vliv na uchování dřevěných historických staveb u nás, které postupně mizí (většinou jsou na vině požáry) nebo podléhají dlouhodobým destruktivním vlivům prostředí. V Norsku bylo sloupových kostelů ve středověku přes tisíc. Do dnešních dnů jich zbylo 29. Poslední byl zničen 6. června 1992 žhářským útokem jedné satanistické skupiny.

Úlohou moderní ochrany kulturního dědictví vedle dnes často proklamovaného nalézání nových funkcí a reinterpretace funkcí původních stále zůstává nutnost jejich uchování pro generace budoucí. Například v ochraně dřevěných památek v České republice může být pro nás norský přístup velmi inspirativní.

Pavel Jirásek (1961) je jednatelem a spoluvlastníkem společnosti Cultureplus, spol. s r. o.

pavel.jirasek@cultureplus.cz

Výběr nejdůležitějších akcí v rámci kulturní spolupráce mezi Českou republikou a Norským královstvím

(zdroj: Ministerstvo kultury ČR, upraveno autorem)

Norské království nepatří mezi země, které by významně ovlivňovaly historický a hospodářský vývoj naší země (a naopak). Možná i proto lze označit vztahy mezi našimi zeměmi za tradičně velmi dobré. Přesto můžeme najít několik významných momentů, které se do naší historie zapsaly. A to zejména v oblasti kultury.

V oblasti moderního umění byla jedním z nejdůležitějších počinů 20. století výstava Edvarda Muncha, kterou v pavilonu pod Kinskou zahradou uspořádal S.V.U. Mánes. Ta ovlivnila tvorbu tehdejší mladé generace českého moderního umění. Byly to např. Jan Preisler, Emil Filla, Bohumil Kubišta, Antonín Procházka, Václav Špála, Jan Zrzavý, ze sochařů možno jmenovat Bohumila Kafku, Jana Štursu, Ottu Gutfreunda... Tedy jména, která se postupem času stala ikonami moderního českého umění.

Pro naše nejbližší sousedy na Slovensku pak sehrála pomoc tehdy světově známého norského spisovatele Björnsterne Björnsona významnou úlohu při jejich emancipačních snáhách, a to zejména v evropském kontextu.

Nejdůležitějším krokem v oblasti ekonomické bylo pak nepochybně uzavření dohody o dodávkách norského zemního plynu v roce 1996.

Kulturní vztahy České republiky a Norska jsou poměrně intenzivní. Základní rámec pro kulturní výměnu s Norskem vytváří Dohoda o kulturních vztazích mezi Československem a Norskem, která byla podepsána v Oslu 11. 3. 1937, a je tedy jednou z nejstarších dohod svého druhu. Její platnost pro vztahy Norska a ČR byla potvrzena podpisem Protokolu mezi vládami obou zemí o smlouvách

upravujících dvoustranné vztahy dne 11. 11. 1993 v Oslu. Provádění Kulturní dohody je zajišťováno Programem školské, vědecké a kulturní spolupráce, který byl podepsán v roce 1997 v Praze a doba jeho platnosti není smluvně omezena.

Po návštěvě prezidenta tehdejší ČSFR Václava Havla v roce 1991 následovala v roce 1997 v již samostatné České republice návštěva norského královského páru krále Haralda V. a královny Sonji. Od roku 1991 probíhá spolupráce v oblasti kulturního dědictví a kulturního průmyslu mezi příslušnými ministerstvy i kulturními organizacemi.

Poměrně intenzivní je spolupráce v oblasti divadel, a to účastí na festivalech apod. Do Osla byl v roce 2002 k režijní práci přizván Jiří Menzel (*Det norske teatret*). České divadlo je

v Norsku známo i ve svém loutkovém žánru. Působí zde pedagogové z Hradce Králové. Na rovině teoretické a metodické spolupracuje s Norskem i Divadelní ústav v Praze.

V oblasti výměny výstav je spolupráce také na dobré úrovni. Nejvýznamnější kulturní akcí roku 1996 byla výstava věnovaná Karlu Čapkoví, připravená Památkovým národním písemnictvím a uvedená v 9 norských městech, za souběžného vydání norského překladu Čapkovy *Cesty na sever* a *Války s mloky*. Poměrně živá byla spolupráce mezi Národní knihovnou v Praze a Národní knihovnou Norska v oblasti výměny publikací. V prestižním prostoru výstavní síně radnice v Oslu uspořádala Národní galerie v Praze v roce 1998 výstavu moderního českého umění pod názvem Česká groteska.

O norské kinematografii se český divák dozvídá převážně díky různým mezinárodním festivalům pořádaným v ČR. Mezinárodní festival filmů pro děti a mládež ZLÍN 2004 tak uvedl v hlavní soutěži norský film *Jedině Bea* režiséra Petter Naesse, v soutěži studentských filmů snímek *Cirkus* režiséra Erika Richtera Stranda. V informativní sekci se představil snímek *Fia* režisérky Elsy Kramme. Mezinárodní filmový festival Karlovy Vary představil v roce 2004 v sekci Horizonty hned dva norské filmy, a to *Země zaslíbená* režiséra Hanse Petteera Molandna a koprodukční *Chladné světlo*.

V květnu roku 1999 hostil Pražský hrad rozsáhlý kulturní program, který představil středověké Norsko a zaměřil se na nejrůznější paralely středověkého vývoje království českého a království norského v perspektivě našeho společného evropského dědictví. Součástí programu bylo odborné sympozium v Míčovně Pražského hradu na téma Středověké Norsko – Dějiny, náboženství a kultura: česko-norské paralely. Další významnou akcí byla vernisáž výstavy ojedinelé, 609 m dlouhé tapisérie a divadlo jedné herečky v Basilice sv. Jiří s představením *Kristiny*

Vavřincové, adaptace románové trilogie S. Undsetové.

V rámci projektu „*Praha – Evropské město kultury*“ v roce 2000, kam byl rovněž zařazen norský Bergen, uspořádalo Národní muzeum v Praze ve spolupráci s MK ČR reprezentativní výstavu „*Smetana – Dvořák a jejich Praha*“. Výstava byla umístěna v Muzeu Edvarda Griega v Bergenu, kde byla slavnostně zahájena 28. 10. 2000. Na výstavu navazovala řada koncertů věnovaných dílu obou českých skladatelů.

Významnou událostí v oblasti výstavní byl projekt „*Skandinávský design – pohled za hranice mýtů*“, který v roce 2004 uspořádalo Umělecko-průmyslové muzeum v Praze. Akce se konala pod záštitou Rady ministrů severských zemí a hlavním pořadatelem bylo Muzeum dekorativních umění v Oslu. Na výstavě se podílely kromě Norska také Dánsko, Finsko, Švédsko a Island. Tato výstava putovala po Evropě od roku 2004 a navštívila města jako Gent, Milán, Budapešť, Riga, Kodaň. Výstava přinesla nově zhodnocenou klasiku severského designu, zejména od poválečného vývoje po dnešek, a nastolila otázku, zda skandinávský design zůstane unikátním ve své jednoduchosti, zda je to mýtus nebo realita, zda má šanci si unikátnost zachovat v globalizujícím se světě.

Významnou kulturní akcí roku 2002 bylo „*Pražské jaro v Drammen*“. Drammen je obchodní přístav asi 40 km od Osla, kde je velmi aktivní městské divadlo, které bylo pořadatelem akce.

Styky na obvyklé úrovni existují i v oblasti hudby a výměny hudebních těles, včetně působení českých pedagogů v Norsku (významný podíl při výchově interpretů hudby má např. Jiří Hlinka, jeden z nejvýznamnějších klavírních pedagogů, působící v Oslu).

Norsko jako jedna z prvních zemí významně pomohlo Národní galerii v Praze při likvidaci škod způsobených povodní v roce 2002. Pro tuto pomoc byl vybrán Anežský klášter.

Společnost vlasteneckých přátel umění, která je zakladatelkou, lépe řečeno předchůdkyní Národní galerie v Praze, pořádala od roku 1821 každoroční výstavy – přehlídky současného umění, jež lze považovat za mezinárodní. Už v roce 1823 na jedné z nich zakoupila pro svou sbírku obrazy Caspara Davida Friedricha a Johanna Christiana Clausena-Dahla (dnes v expozici). Za účelem pořádání výstav zřídila kromě jiného v roce 1835 korporaci – Krasoumnou jednotu / Kunstverein für Böhmen.

Výstavy jednoty pak až do první světové války pravidelně obesílali zahraniční umělci, zejména drážďanští a mnichovští, Holanďané, Belgičané, v malé míře Skandinávci, Francouzi, Italové, Španělé (Rakušany nepočítám, byli tehdy domácí). Také jejich díla bývala akvírována a dnes jsou součástí sbírky mezinárodního umění 19. století. Dlužno říci, že zpravidla nešlo o autory a díla „progressivní“ povahy; reprezentovali spíše solidní střední proud dobové produkce, na jehož znovuoživení pro dějiny umění se teprve čeká.

Okno do svobodného světa

Od počátku, a dokonce i po dobu komunistického temna pěstovala Národní galerie spolupráci na mezinárodním poli. V tomto ohledu patřila k výjimečně otevřeným institucím. Spolupráce spočívala především v zápůjčkách ze sbírkového fondu na výstavy v zahraničí a jak se postupně zvyšoval počet výstav, rostl jejich význam a prestiž, vydávaly se stále výpravnější a reprezentativnější katalogy, rostl počet i význam zápůjček. Národní galerie se stala institucí, s níž se ve světě uměleckých muzeí počítalo jako se zdrojem kvalitních a výjimečných zápůjček. Sbírkové předměty byly poskytovány mnoha muzeím včetně těch nejvýznamnějších v Evropě i ve Spojených státech (*Réunion des musées nationaux, Metropolitan Museum New York, National Gallery of Art Washington* – to pouze namátkou). Právě angažovanost NG v mezinárodních výstavních podnicích demonstrovala kontinuitu civilizační a duchovní příslušnosti Československa ke svobodnému západnímu světu a částečně pomáhala zpochybnit oprávněnost železné opony. V tomto ohledu byly zápůjčky chápány také jako skrytý politický protest, a NG proto v ochotě vyhovět žádostem někdy překračovala rozumnou míru,

Národní galerie zaplňuje bílá místa na kulturní mapě

MILAN KNÍŽÁK

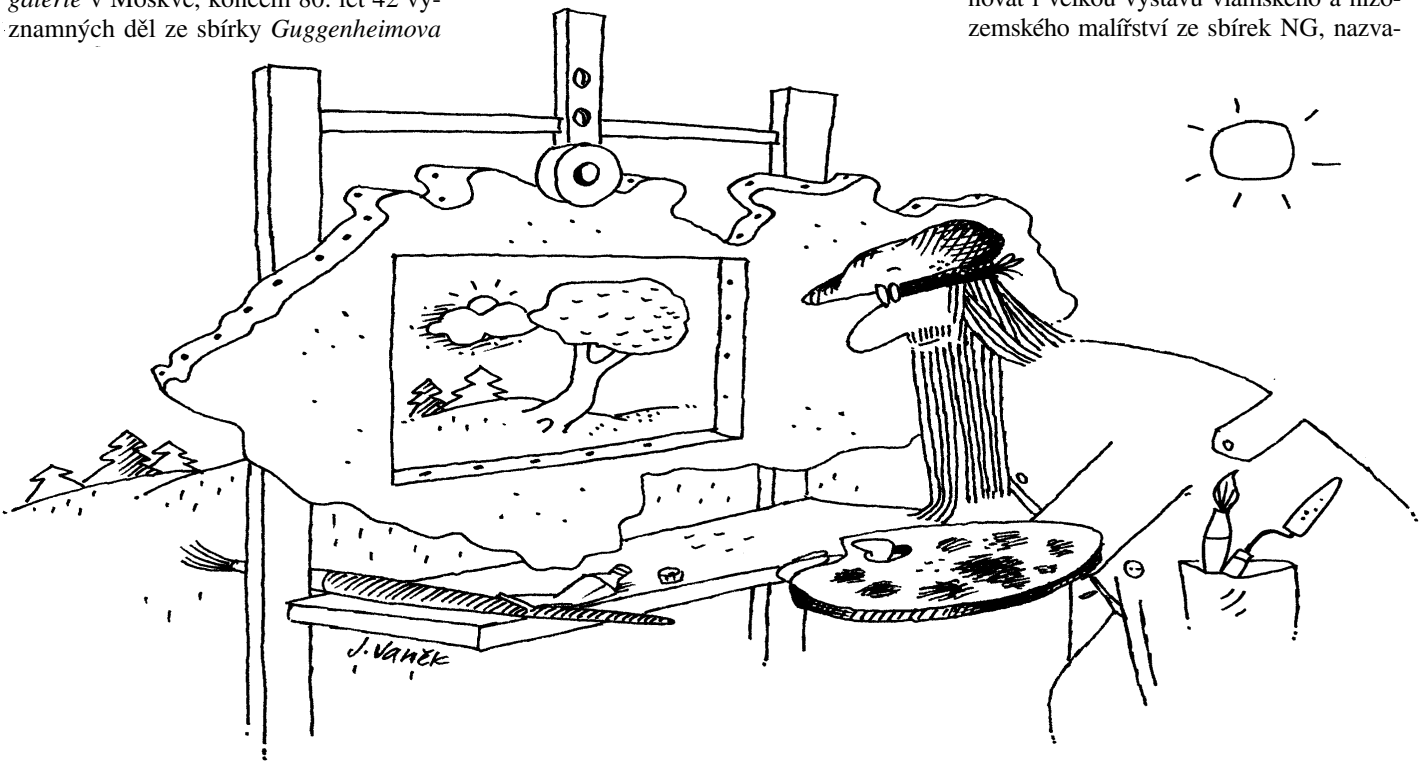
až na úkor konzervátorských nároků uměleckých děl samých. Praxe výpůjček však probíhala podle obvyklých mezinárodních standardů, následkem toho si nové politické poměry po roce 1989 nevyžádaly žádné zásadní změny v tomto směru. Změnil se spíše postoj k zapůjčování, rozhodovací proces, zodpovědnost vůči sbírkovému předmětu ve smyslu konzervátorském, i ve smyslu důležitosti díla pro naši historii, naše sebeuvědomění. Dnes Národní galerie uzavírá několik desítek smluv o výpůjčce do zahraničí ročně, počet zapůjčených sbírkových předmětů bývá sto i několik set podle povahy žádostí. Provoz zápůjček však byl a dodnes je poněkud jednosměrný: export výrazně převažuje nad importem (sen každého národohospodáře), a to z pochopitelných finančních důvodů. Přesto se k nám významné zápůjčky dostaly, za všechny např. v roce 1983 reprezentativní výstava ruského umění z *Treťjakovovy galerie* v Moskvě, koncem 80. let 42 významných děl ze sbírky *Guggenheimova*

muzea v New Yorku, výstava Maxe Ernsta v 90. letech a zejména po roce 2000 jejich podíl stoupá. V posledních letech zavádí Národní galerie v Praze barterovou praxi, při zápůjčkách významných děl ze svých sbírek vyžaduje reciprocitu, tzn. zápůjčku díla podobného významu hrazenou protistranou, která nahradí mezeru ve stálé expozici.

Nedávno jsme otevřeli korejskou část trvalé expozice naší Sbírkou orientálního umění. Je výsledkem mnoha let jednání a spolupráce s *National Museum of Korea* a podstatně obohacuje asijské expozice. Ve Veletržním paláci právě probíhá (od 28. června do 31. prosince 2007) výstava zimbabwského sochařství, jež ukazuje novou tvář afrického umění, která je sice plně svázána s tradicí, ale nezapírá ani poučení z moderního evropského sochařství. Jedná se o ojedinělý soubor o to cennější, že ukazuje polohy v podstatě neznámé.

Výstavy českého umění v zahraničí

Ve mnohem menší míře než zápůjčkami, nicméně významně, se Národní galerie uplatňuje na mezinárodním poli výstavami českého umění. Již v 80. letech uspořádala dvě reprezentativní výstavy české moderny a avantgardy v muzeu *Mathildenhöhe* v Darmstadtu doprovázené na svou dobu skvěle vypravenými katalogy. Za zmínku stojí o něco pozdější výstava Františka Kupky v *Musée d'art moderne de la ville de Paris* a přehlídka českého moderního umění v texaském Houstonu (USA). Z novějších je třeba jmenovat výstavu *Poezie a extáze*, české umění kolem roku 1900 ve *Van Goghově muzeu* v Amsterdamu, výstavu *biedermeieru* v Padově ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem Praha, s tím rovněž výstavu *art deca* v Japonsku, výstavu českého baroka v rámci České sezóny ve Francii (Městské muzeum Lille) a výstavu českého kubismu v rámci *Salzburger Festspiele* v Salcburku. Nejnověji se v poslední době rozvíjí mnohostranná mezinárodní spolupráce při pořádání Bienále, dnes už Trienále současného umění v režii NG. Národní galerie se rovněž zapojuje do mezinárodního umělecko-historického a kulturně historického výzkumu. V současné době probíhá rozsáhlý vědeckovýzkumný záměr *Slezsko – perla v české koruně* spolu s polským partnerem *Muzeem miedzi* v Legnici. Jako významnou mezinárodní akci je třeba jmenovat i velkou výstavu vlámského a nizozemského malířství ze sbírek NG, nazva-

nou *Rubens a Flandry*, která byla jako celek zapůjčena do Japonska.

Velmi důležité jsou lektorské aktivity Národní galerie v Praze, svým rozsahem nebývalé. V této oblasti patří naše galerie nepochybně ke světovým špičkám. Lektori spolupracují s řadou světových muzeí, ale především se zaměřují na edukaci nejširších vrstev společnosti. Každoročně proběhne kolem 2000 akcí, což statisticky znamená 5 programů denně včetně volných dnů.

Národní galerie v Praze nechce kopírovat módní trendy. Nechce, aby se její expozice ztratily v ředi uniformovaných muzeí umění, které ve světě převládají. Už od začátku se NG zaměřovala na sbírání méně oficiálních, a o to více autentických děl. Stranou tak zůstávaly velké dílenské práce a středem zájmu byly a jsou autorské výpovědi – takovou praxi provozuje galerie i při sbírání současného a moderního umění. Soustřeďuje se na zaplňování bílých míst na naší kulturní mapě, vzniklých komunistickou totalitní arogancí, a hledá důležité tvůrce, jejichž tvorba dosud leží stranou obecného zájmu. Rovněž se snaží přehodnotit umělecký odkaz minulosti, který byl totalitními poměry deformován. Umění vzniklé v českém prostoru nachází svoji samostatnou a hrdou identitu vnímanou jako samozřejmá součást evropské kultury, ale s důrazem na její odlišnosti. Jsme si vědomi, že v unifikujícím světě je akcentování odlišnosti nesmírně důležité.

Před dvěma lety vydala Národní galerie v Praze první reprezentativní publikaci *100 děl z Národní galerie v Praze*, která je rovněž vytištěna jako paperback. Stovka důležitých děl světového i českého umění od středověku až do roku 1950 ukazuje rozmanitost, šíři, ale i delikátnost a jedinečnost sbírek. Důležité je, že v tomto promíchání se špičkami světového umění díla českých autorů víc než obstojí. Touto publikací dává NG najevo svoji důstojnou pozici mezi světovými uměleckými muzei.

Naše expozice jsou předmětem obdivu odborníků ze zahraničí. Jsme jedni z prvních, možná že úplně prvních, kteří vytvořili multimediální trvalé expozice a kteří kladou důraz na „outsidery“, vypadávající z hlavního proudu. České umění tak dává najevo svoji jinakost a suverenitu, ale i pokoru k věcem života.

Milan Knížák (1940) je generálním ředitelem Národní galerie v Praze.

genreditel@ngprague.cz

České filmy v Jižní Koreji

Pokud bychom hledali odpověď na otázku, co utváří obraz České republiky v Jižní Koreji, dostali bychom se asi k několika následujícím klíčovým heslům: česká vážná hudba, Milan Kundera, Jan Amos Komenský, korejská telenovela *Lásky v Praze*. Nelze zapomenout na význam korejské bohemistiky – česky se zde učí zhruba 130 studentů, ani na dvě české restaurace v Soulu, které úspěšně doplňují nabídku zdejších nočních podniků.

MARTIN ČECH

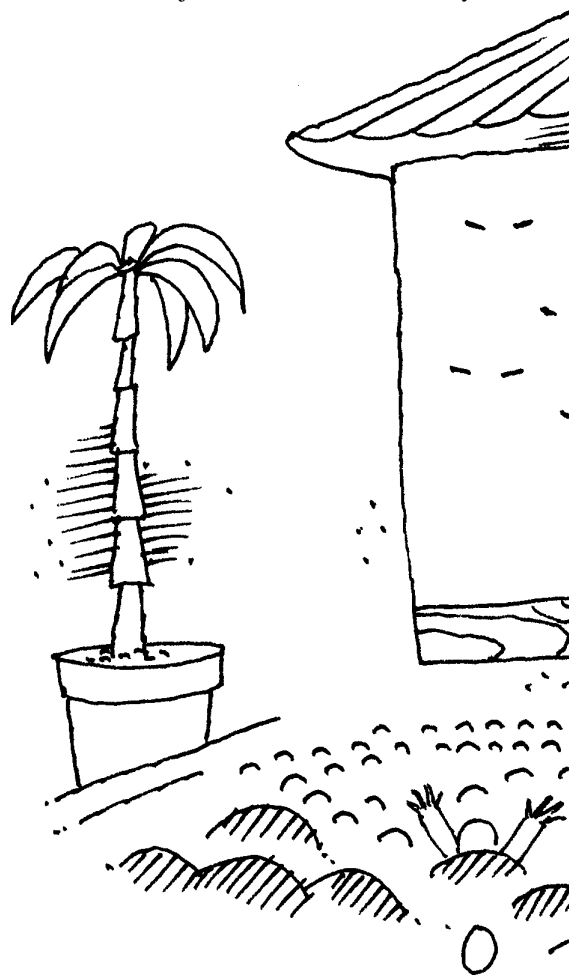
Zatímco z dálky může vztah obou kulturních tradic vypadat jako setkání středoevropského individualismu s dálně-východní tradicí, ovlivněnou konfucianismem a buddhismem, pohled zblízka nabízí řadu dalších, méně očekávaných podobností: korejská historická zkušenost je stejně jako česká zkušenost malé země mezi dvěma velmocemi: Čínou a Japonskem, korejská ekonomika je zhruba na srovnatelné úrovni jako česká, posttransformační společnost zaznamenává řadu analogických jevů. Dynamicky se rozvíjející hospodářství přispívá k narůstajícímu zájmu o cizí kulturu a ve dvacetimilionové aglomeraci Soulu mají stále větší naději na úspěch i velice specializované kulturní podniky.

Historický experiment s českými filmy

V kontextu úvah o tom jak neefektivněji přiblížit skutečnou tvář Česka vznikl nápad začít zde systematicky uvádět základní díla české kinematografie. Díky grantu soulské radnice, která podporuje kulturní akce seznamující Korejce s cizími tradicemi, zahájilo české velvyslanectví dialog se soulským kinem *Seoul Art Cinema*, které se na takové podniky dlouhodobě specializuje. Výsledkem byl pak týdenní festival v prosinci 2006, který soulskému publiku pod názvem *Dotek magie a úder reality* předvedl šest děl nabízejících ve zkratce různé pohledy na české dějiny, a zároveň i na různé osobnosti české kinematografie (Jaromil Jireš, Miloš Forman, Věra Chytilová, Jiří Menzel, Jan Švankmajer, Juraj Herz, Petr Nikolaev). Šest filmů opatřených korejskými titulky bylo svého druhu historickým

experimentem, který možná alespoň naznačil, jaké reálné možnosti se v Koreji nabízejí.

Bezprostřední výsledek festivalu byl úměrný izolaci, jež obě země dělila do roku 1989, i zájmu o českou kulturu, který

se v Koreji rychle rozvinul v průběhu devadesátých let. Čtyři z filmů vzápětí zakoupila korejská televizní stanice EBS a v průběhu června 2007 je zařadila do svého sobotního vysílání. Následně se pak v korejském tisku objevily desítky reakcí, odezva přišla i z akademických kruhů. Na prosincový festival navázal již dlouhou dobu připravovaný festival filmů Jiřího Menzela uváděný v soulském kině *Cinecube*.

Váhu pozitivní reakce trochu relativizuje to, že je možné ji zatím připisovat především té tradici české kinematografie, kterou by bylo možné označit jako „intelektuální“. Rovněž korejsí filmoví vědci znají českou novou vlnu, Formana, Menzela nebo Švankmajera a odborníci naznačují, že při malých pravidelných dávkách je možno v tomto seznamování korejské kulturní veřejnosti s českou tra-

dicí úspěšně pokračovat. Korejské filmy ostatně do Evropy pronikají podle podobného výběru – v českých kinech slaví úspěchy filmy režiséra Kim Ki-duka, který má v Koreji pověst nesrozumitelného, provokujícího intelektuála, zatímco nejúspěšnější korejské snímky většinou získají úspěch jen na domácí, nebo regionální východoasijské scéně.

V kinech převažuje domácí produkce

Pravidla filmového trhu v Koreji tedy určují jiné druhy filmů a naprostá většina jich pochází z domácí produkce. Sama Korea produkuje zhruba desetkrát tolik filmů co Česká republika a má ambici prodávat svou filmovou produkci do celého regionu severovýchodní Asie. Zejména v případě telenovel se jí daří tento záměr velmi úspěšně naplňovat. Následují americké velkofilmové, občas s velkým odstupem pak něco z Evropy.

Podle krátkého výzkumu, který velvyslanectví v souvislosti se svými akcemi

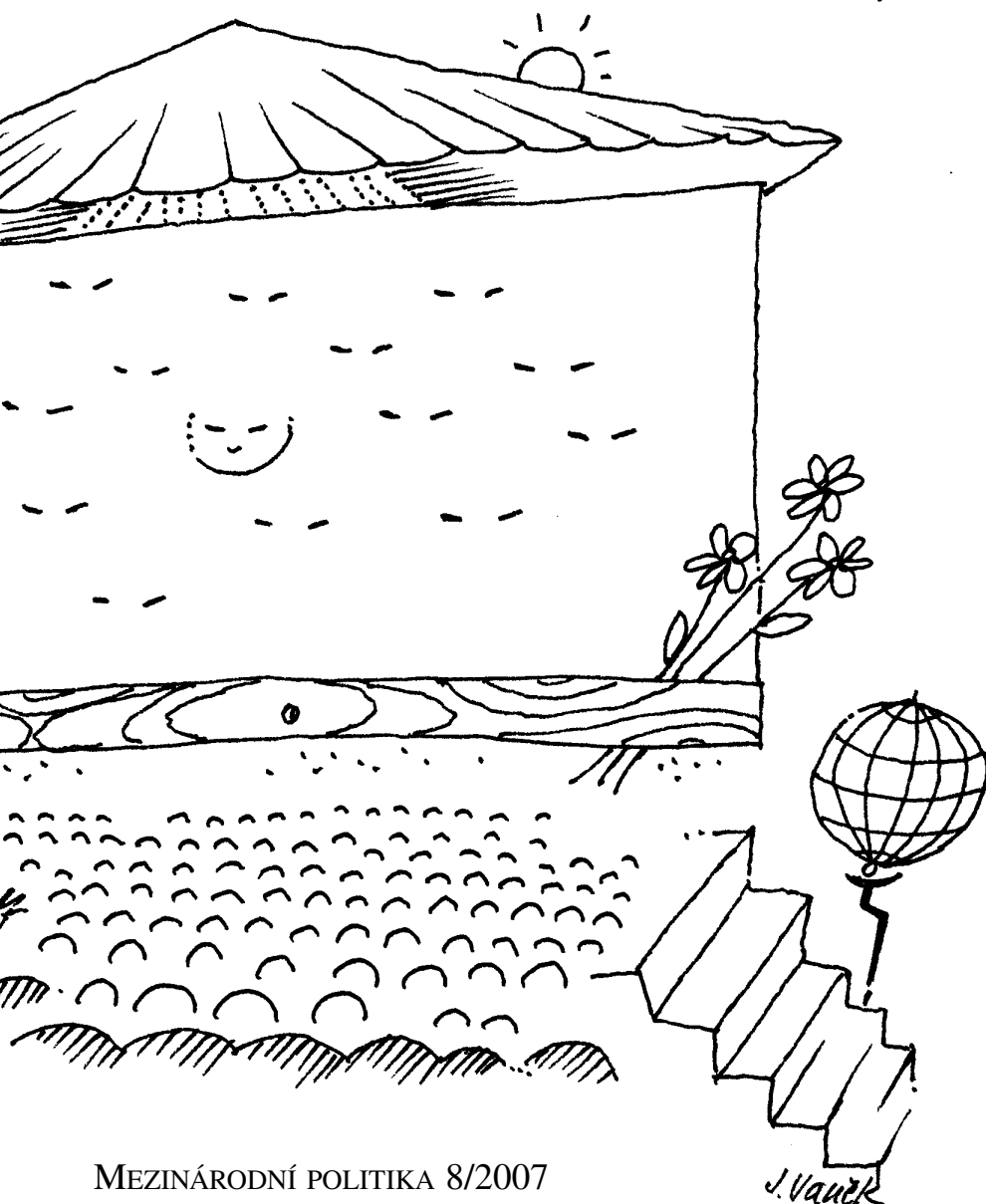
podniklo, je u korejského publika největší poptávka po filmech nazývaných slovem „melodrama“ (sentimentální snímek s milostnou zápletkou), velký zájem je zde i o fantastické či animované filmy, jež jsou považovány za žánr pro všechny věkové vrstvy. Z výzkumu nečekaně vyplynul také korejský zájem o české komedie, což by se mohlo stát např. předmětem dalšího interkulturního experimentu.

Zbývá si tedy položit otázku: jaké překážky se zde mohou objevit? Jedním z limitů je sama nabídka. Nechci samozřejmě zlehčovat váhu a úspěchy české kinematografie, je však nutno si uvědomit důležitou věc. Dobří jsou i mnozí ostatní. V době mezinárodní spolupráce, grantů a stipendií vznikají desítky vynikajících filmů i v zemích, kde bychom je dosud nehledali, a velká nabídka srozumitelných příběhů s jednoduchými zápletkami pak znevýhodňuje takové filmy, které je nutno nejprve dešifrovat. Další překážka se zdá samozřejmá, přesto však stojí za zvážení – jazyková a kulturní bariéra může mít větší význam, než jsme si ochotni sami přiznat. Překlad titulků je jen málokdy dokonalý a šum vzniklý na této úrovni se násobí šumem, který vyvolá neznalost kulturního kontextu. Zde by proto mohl mít velký význam nějaký program, jenž by kvalitní překlady cílevědomě podporoval. I většina velkých evropských zemí se tváří v tvář korejskému trhu ocitá v podobné situaci. Občas sem pronikne cestou mezinárodních festivalů nějaký snímek, který byl úspěšný doma, zatímco kulturní instituty zprostředkovávají pohled do větší šířky i hloubky určený především pro menšinové publikum.

Jižní Korea nabízí pro šíření povědomí o české kultuře bezpochyby velice perspektivní prostředí. Existuje zde silný zájem o Evropu, jejíž individualismus zde má kouzlo exotického a romantického světa, kde všechno funguje podle nepřehledných a trochu anarchických zákonitostí. Marketingové nálepky jednotlivých zemí zde ještě nejsou tak pevně rozdělené a stačí málo, aby se pohled na zemi, jako je Česká republika, výrazně proměnil. Počet korejských turistů směřujících zejména do Prahy pak statisticky úměrně pozvedá počet těch, kteří mají chuť nahlédnout do světa za fasádou pražských pamětihodností. Právě v tom mohou filmy sehrát zásadní úlohu.

Martin Čech (1968) je diplomat, zástupce velvyslance ČR v Soulu.

emc2@centrum.cz

Propagace české literatury v zahraničí – nepostradatelná součást vývozu české kultury

Nakladatelský sektor patří sice mezi jedno z největších a nejvíce ziskových odvětví kulturního průmyslu, vydávání překladů beletrie a poezie se však ve vysoce kompetitivním, komerčním a globalizovaném prostředí dnešního mezinárodního knižního trhu neobejde bez dotací a státní podpory, a to platí zejména pro literatury psané v nesvětových jazycích. Většina evropských zemí již vytvořila programy určené na propagaci národní literatury v zahraničí a na podporu publikovaného překladu literárních děl. Programy rovněž podporují tuzemské nakladatele a překladatele v zájmu zprostředkování děl světové literatury místním čtenářům. Náplň jednotlivých programů se liší z hlediska objemu investovaných finančních a lidských zdrojů i míry oficiální pozornosti, jež je literatuře věnována ze strany vládních a profesních organizací v dané zemi.¹⁾

DANA KALINOVÁ

S ohledem na výše uvedené skutečnosti je třeba ještě zmínit další údaj svědčící o světové globalizaci v jazykové oblasti výrazně ovlivňující šíření literárních překladů: kolem 400 mil. lidí dnes hovoří anglickým jazykem jako svou mateřštinou, cca dalších 400 mil. lidí hovoří anglickým jazykem jako svým druhým jazykem. Podle odhadů bude do dvaceti let hovořit anglicky na úrovni svého druhého jazyka více Číňanů, než je rodilých anglicky mluvících lidí. A pro srovnání: ve Spojených státech amerických vychází necelé procento překladů literárních děl světové literatury, v České republice se v roce 2006 překlady podílely na celkovém objemu české knižní produkce 31 procentem. Statistické údaje objektivně naznačují pozici, v níž se nachází většina evropských literatur ve vztahu k anglofonní části světa.

V propagačních možnostech, jimiž jednotlivé země disponují, je velký rozdíl. Skandinávské země byly jedny z prvních, které vytvořily literární centra a byly schopny vstoupit na mezinárodní knižní scénou s vysoce profesionální a atraktivní

prezentací současných spisovatelů a jejich děl. Výraznou podporu v šíření literárních překladů do dalších jazyků představuje celosvětová síť národních kulturních institucí a nadací: německý *Goethe-Institut*, švýcarská nadace *Pro-Helvetia*, španělský *Instituto Cervantes*, *Institut Français* či *British Council*, pro něž je výuka jazyka, propagace literatury a péče o její překladatele v zemi působení jednou z nejdůležitějších součástí kulturního exportu. Investice do propagace literatury znamená v této souvislosti zviditelnění dané země a její kulturní identity v mezinárodním měřítku, šíření povědomí o životě v ní, v etické rovině napomáhá porozumění mezi lidmi ve světě.

Propagací české literatury v zahraničí se zabývá především Odbor umění a knihoven na Ministerstvu kultury ČR, který zajišťuje tvorbu webových stránek (www.czlit.cz), poskytuje finanční podporu publikovaným překladům českých literárních děl, podporuje cesty českých spisovatelů do zahraničí a setkání bohemistů v České republice. Odbor rovněž

vyhlašuje výběrová řízení na komplexní prezentace české knižní kultury na konkrétních zahraničních knižních veletrzích (5–7 akcí ročně). Finanční prostředky státu určené na tyto prezentace však nepokrývají plně veškeré nutné náklady, jejich dofinancování záleží na zájmu nakladatelů o spoluúčast na dané akci znamenající riziko, s nímž úspěšný adept v rámci řízení musí počítat.

Veletrh Svět knihy Praha a zahraniční prezentace

V roce 1997 založil znovuobnovený Svaz českých knihkupců a nakladatelů podle německého vzoru společnost Svět knihy, jejímž hlavním posláním je pořádat v České republice každoročně mezinárodní knižní veletrh a literární festival *Svět knihy Praha*. S ohledem na mezinárodní zaměření tuzemské akce společnost rychle navázala relevantní kontakty s tuzemskými a zahraničními oborovými a profesními organizacemi, bohemisty, literárními agenturami, zástupci kulturních a knižních odborů v klíčových státních institucích. Mezinárodní skladba veletrhu, každoroční příprava programu čestného hosta, kterým je určitá země či jazykové teritorium, umožňuje společností kontinuační rozšiřování zahraničních kontaktů a prohlubování stávajících profesních vazeb.

Od roku 1998 se společnost zatím úspěšně zúčastňuje výše zmíněných výběrových řízení vypsanych ministerstvem kultury na zahraniční prezentace a připravila prezentace české literatury a nakladatelství na více než 60 zahraničních akcích – celkem však pouze v 11 zemích (Londýn, Paříž, Bologna, Lucemburk, Frankfurt nad Mohanem, Lipsko, Varšava, Bratislava, Göteborg, Tchaj-pej, Los Angeles, New York, Chicago, Harare). Třetina těchto kolektivních expozic byla uskutečněna zcela bez podpory státu, zbývající účasti byly spolufinancovány ministerstvem kultury, Hlavním městem Praha, Visegrádským fondem, Culture 2000 a subjekty českého knižního trhu. V mnoha případech pomáhala při realizaci doprovodného programu v dané lokalitě Česká centra či kulturní oddělení velvyslanectví České republiky. Příprava jednotlivých knižních expozic zahrnuje mediální, propagační a architektonickou realizaci expozice, produkci literárního doprovodného programu sestávajícího z knižních výstav včetně kolekce publikovaných překladů české literatury, autorských čtení, literárních a překladatelských dílen, referenční práce vyžadující

znalost literárního a nakladatelského oboru v ČR.

Mezi dosud největší uskutečněné prezentace české knižní kultury v zahraničí, jež však byly dotovány velkorysejší částkou ze strany státu, patřila knižní expozice na *Salon du livre* v Paříži v roce 2002 zařazená do projektu *České kulturní sezóny* ve Francii a účast České republiky jako čestného hosta mezinárodního knižního veletrhu v Tchaj-pej na Tchaj-wanu v roce 2003. Obě tyto akce vzbudily značný zájem odborné i laické veřejnosti, účast na Tchaj-wanu byla doprovázena aktuálními překlady desítky českých knih do čínštiny. Pro českou literaturu jsou důležité i každoroční prezentace na významných knižních veletrzích ve Frankfurtu nad Mohanem, Lipsku, Paříži, Bologni a v Londýně, kde expozice zaujímají nepřehlédnutelnou pozici nejen díky své tradici, ale i kontinuální propagaci díla současné generace českých spisovatelů a knižní nabídky nakladatelů. Příležitost být čestným hostem nejvýznamnějšího světového knižního veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem však dosud Česká republika nevyužila.

Důležitost překladové literatury

Od roku 2001 je společnost Svět knihy jedním z hlavních partnerů ve výše zmíněném projektu *Literature Across Frontiers*, financovaného programem *Culture 2000* Evropské unie, který jí umožnil „proniknout“ do další významné oblasti – do evropské sítě literárních center a nadací podporujících překlady jednotlivých národních literatur – a pravidelně s nimi spolupracovat na přípravě zahraničních i tuzemských literárních pořadů a odborných setkání.

Významu překladové literatury a podpoře překladů literatur psaných v nesvětových jazycích se stále intenzivněji věnují i nadnárodní instituce, velkou roli v této oblasti plní např. UNESCO, jež podpořilo prostřednictvím České komise pro UNESCO prezentaci literatur afrických zemí (za nemalé a iniciativní pomoci pracovníků Odboru afrických zemí Ministerstva zahraničních věcí ČR) v roce 2003 a zemí, v nichž se hovoří slovanickým jazykem, v letech 2005 a 2006 na mezinárodním knižním veletrhu *Svět knihy Praha*.

Česká knižní kultura dosud nemizí z povědomí mezinárodního odborného

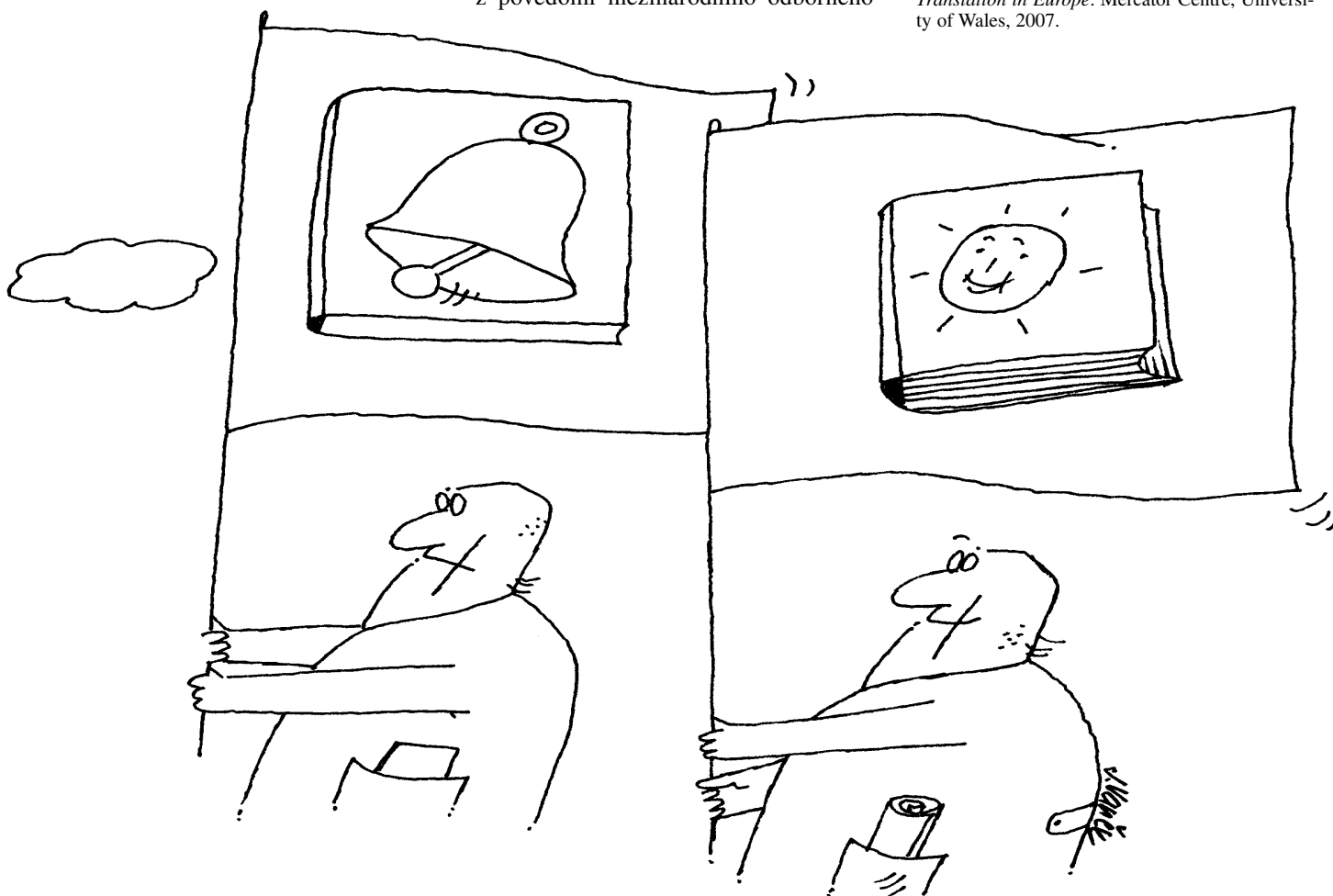
i laického publika, dokáže na sebe upozornit. Domnívám se však, že bez výhledové koncepce a rozpočtového plánu určeného na propagaci české kultury v zahraničí s delší časovou garancí nelze dosáhnout její plné efektivity a potřebné rezonance. Přimlouvám se velmi za užší kontakt mezi odbory příslušných ministerstev a profesními organizacemi, kterých se propagace knižní kultury České republiky dotýká.

Závěrem bych chtěla poděkovat všem, kdo se společností Svět knihy spolupracovali či spolupracují v zájmu kvalitní a účinné prezentace české knižní kultury v zahraničí. Největší poděkování však náleží překladatelům české literatury – bohemistům, kteří jsou jejími klíčovými vyslanci ve světě.

Dana Kalinová (1956) je výkonnou ředitelkou Svět knihy, s.r.o., společnost Svazu českých knihkupců a nakladatelů.

kalinova@svetknihy.cz

¹⁾ Büchler, A., a Rowlands, S. P., *Making Literature Travel: Support for Literary Exchange and Translation in Europe*. Mercator Centre, University of Wales, 2007.

Česká kultura od New Yorku po Tokio

Na začátek trochu čísel: 22 zahraničních a jedno zastoupení Českých center v Praze uspořádalo v loňském roce na 1800 akcí, které navštívilo celkem asi 1,4 mil. návštěvníků. To všechno s minimálním rozpočtem a v minimálním personálním obsazení.

JITKA STAVINHOVÁ

Před rokem 1989 působila v řadě zemí povětšinou sovětského bloku *Kulturní a informační střediska* (KIS). Propagovala sice socialistickou kulturu a životní styl tehdejšího Československa, ale přesto to byl zárodek jisté struktury, se kterou se dalo v nových podmínkách pracovat.

Brzy po vzniku České republiky bylo přijato rozhodnutí založit Česká centra (ČC). Některé pobočky bývalé sítě KIS se zrušily. V jiných místech, na nichž měla česká diplomacie prioritní zájem, vznikly nové. Pochopitelně se také změnil obsah a způsob práce. Centra se od počátku věnovala nejen kultuře a budování příznivého obrazu nové republiky, ale velký důraz kladla na podporu rozvoje obchodních kontaktů a rovněž na cestovní ruch. Jako jiné organizace i Česká centra se učila jak fungovat a jak si obhájit své místo a obstát v konkurenci ostat-

ních kulturních institutů. Vždyť např. jen v Paříži jich o zájem místního publika soupeří třináct.

Po třinácti letech existence patří do sítě Českých center celkem 23 poboček. Nejvzdálenější jsou zastoupení v New Yorku a (zatím) poslední zástupce české kultury v Tokiu. V průběhu letošního roku se plánuje otevření první latinskoamerické pobočky v Buenos Aires. Je zájem také o jejich zřízení v některých asijských zemích, jako je Čína, Vietnam či Jižní Korea. Další rozšiřování sítě Českých center je zá-

vislé nejen na politické vůli obou stran, ale také na financích.

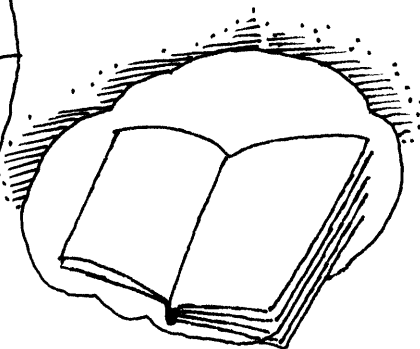
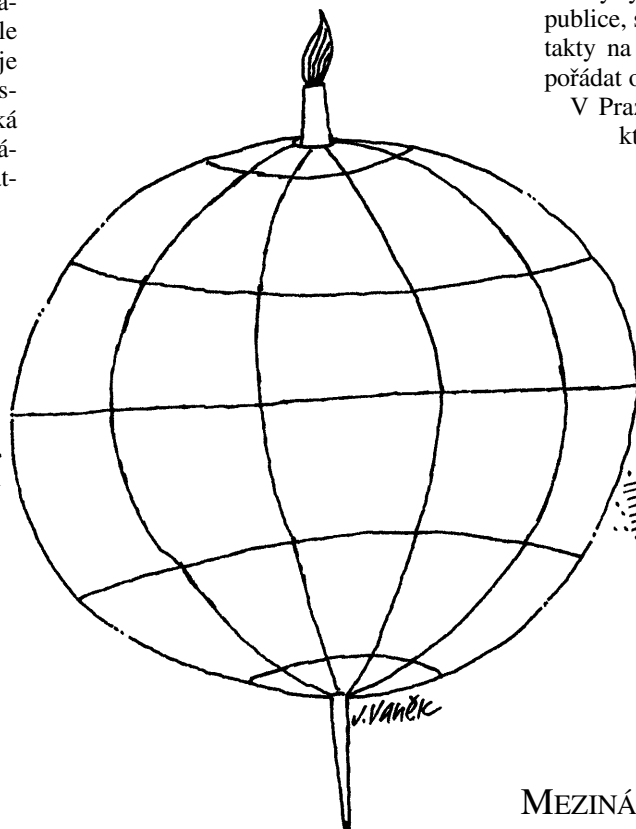
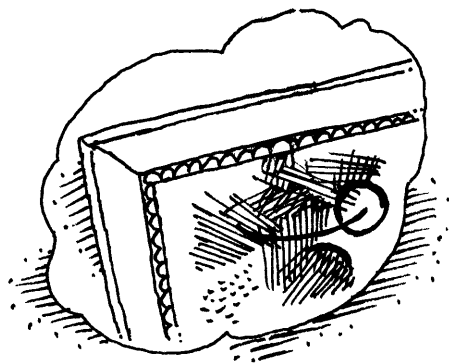
Nedílnou součástí práce Českých center je tzv. veřejná diplomacie. V praxi to znamená, že doplňují a navazují na aktivity zastupitelských úřadů při plnění jejich zahraničněpolitických úkolů. Využívají přitom specifických prostředků, mohou komunikovat přímo s veřejností, nevládními organizacemi, neziskovým sektorem, podnikateli. Dostat se „ven“, oslovit své publikum a mít možnost okamžité zpětné vazby je jedním ze základních předpokladů úspěšné veřejné diplomacie.

Struktura a fungování

Česká centra jsou příspěvkovou organizací ministerstva zahraničních věcí. V rámci jeho struktury spadají do působnosti náměstka ministra pro vnější ekonomické vztahy a prezentaci České republiky v zahraničí, konkrétně jsou zařazeny do sekce ekonomické a kulturní.

Podle svého statutu Česká centra podporují dobré jméno a pozitivní obraz České republiky v zahraničí. Představují naši zemi především v oblasti kultury, nezanebatelnou součástí činnosti je také prezentace ekonomických vztahů, cestovního ruchu a vzdělávání. Pořádání vernisáží využívají též k rozvoji kontaktů s důležitými osobnostmi místního politického, hospodářského a kulturního života, se zástupci médií i partnery z jiných zemí. Součástí každodenní agendy je odpovídat na otázky týkající se cestování po České republice, studentům zprostředkovávat kontakty na školy v ČR a pomáhat firmám pořádat obchodní prezentace.

V Praze sídlí Ústředí Českých center, které zabezpečuje chod celé sítě a administrativu. Kromě programového, tiskového oddělení a marketingu hraje při řízení ČC v zahraničí významnou

roli také ekonomické a personální oddělení.

Programové oddělení připravuje ve spolupráci s Dramaturgickou radou, která je složena z předních odborníků jednotlivých oborů kultury, koncepci činnosti Českých center. Vloni poprvé připravilo výběrové řízení na podporu nových zajímavých projektů. V této formě zviditelnování se mezi odbornou veřejností budou Česká centra pokračovat i v letošním roce. Programové oddělení tímto zároveň rozšiřuje archiv projektů, ze kterých mohou ředitelé čerpat. Každé České centrum v zahraničí se může opřít o svého domácího referenta, jenž pomáhá s administrativou, smlouvami, logistikou apod. O tom, že tato administrativa v žádném případě není přebujelá, svědčí skutečnost, že každý teritoriální referent má v současné době na starosti již nejméně čtyři zahraniční centra.

Tiskové oddělení zajišťuje běžný servis pro novináře, medializuje významné projekty a činnost ČC. Naplňuje také internetové stránky www.czechcentres.cz a připravuje čtvrtletník *CzEcho*.

V čele Českých center v zahraničí stojí jejich ředitelé, kteří mají odpovědnost za náplň a koncepci své pobočky. Jejich role je klíčová, a proto se Ustředí Českých center prostřednictvím výběrových řízení snaží vybrat na tyto pozice schopné manažery, kteří se orientují v oblasti kultury a zároveň mají vazby na zemi svého působení. Velmi podstatná je pochopitelně vazba na českou uměleckou scénu a dobrá orientace v současných kulturních trendech.

Základní filozofie mise ředitelů a ředitelů je poměrně jednoduchá. Jsou to právě oni, kdo na základě svých zkušeností a kontaktů jsou nejlépe schopni vybrat takové programy, které budou pro místní publikum a média atraktivní. Jiný program osloví návštěvníky v New Yorku, jiná skladba programu se setká s ohlasem na Ukrajině. A ředitel je tou osobností, která v konečném důsledku nese za tuto volbu odpovědnost.

Ředitelé poboček spolupracují s dalšími organizacemi, jako je CzechTourism, CzechTrade a CzechInvest. V prakticky denním kontaktu jsou se zastupitelskými úřady České republiky. Velmi důležitá je také kooperace s dalšími zahraničními institutů v místě jejich působení.

Struktura jednotlivých poboček není jednotná, liší se také počet zaměstnanců. Na některých místech jsou pouze dva – ředitel a jeho zástupce, většinou tzv. místní síla. Liší se také prostory, ve kterých pobočky působí. Někde jsou součástí zastupitelského úřadu, někde mají pracov-

níci k dispozici pouze malou kancelář, jinde mají navíc i výstavní prostory. Vlastní výstavní prostory jsou jistě výhodou, na druhou stranu pobočky, jež nemají možnost využít vlastního zázemí, musí vejít v kontakt s místní kulturní scénou mnohem intenzivněji.

Součástí sítě je také Český dům Moskva se zcela výjimečným postavením v oblasti podpory podnikání českých subjektů na ruském trhu. Výnosy z jeho činnosti jsou navíc důležitým příspěvkem do rozpočtu organizace Českých center.

Předsednictví České republiky v Evropské unii

V loňském roce získala Česká centra k dispozici nevyužívané prostory v majetku ministerstva zahraničních věcí v Rytířské ulici v Praze 1. Díky tomu mohlo vzniknout České centrum Praha, které je spojovacím prvkem mezi Českou republikou a našimi zahraničními pobočkami. Jednak se zde představují jejich úspěšné projekty, jeho prostory jsou otevřené i pro naše zahraniční partnery, řada akcí je však ušita přímo na míru tohoto Centra. Ať už je to *Noc literatury*, během níž se návštěvníci mohou na neobvyklých místech Prahy seznámit s literaturou zemí, ve kterých naše pobočky působí, nebo řada cyklů a přednášek. Jedním z nich je projekt *Ženy v diplomacii*, ve kterém představujeme ženy, které působí či působily na pozicích velvyslanců.

Každým rokem Česká centra připravují základní tematické okruhy, jež jsou pro naši činnost zásadní. Témata odkazují jednak na významná výročí, jednak systematicky představují vybrané oblasti českého kulturního života.

Alespoň stručně některé letošní okruhy. Na začátku roku jsme si na řadě míst připomněli Chartu 77, na počátku července proběhla rozsáhlá oslava 90. let od bitvy u Zborova.

Velkým programovým tématem letošního roku bude prezentace české architektury, a to jak historické, tak i současné. Česká centra mimo jiné podpořila výstavu *Český architektonický kubismus*, kterou vytvořila Fragnerova galerie. Jiný pohled na architekturu přináší výstava *Šumná a bezbranná* architekta Davida Vávry a režiséra Radovana Lipuse, v Londýně pak bude k 70. narozeninám architekta Jana Kaplického prezentována výstava jeho díla. Kromě architektury jsou také velmi úspěšné projekty zaměřené na propagaci českého designu, a to jak v New Yorku či Londýně, tak také v Bukurešti.

Ve spolupráci s Czech Film Center připravujeme další ročník úspěšné přehlídky tvorby mladých českých režisérů *Czech On Tour* v Německu a Rakousku. Z celé řady dalších filmových událostí jmenujme alespoň retrospektivu režiséra Miloše Formana.

Česká centra se významnou měrou podílejí na zahraniční propagaci *Pražského Quadriennale 07* a pokračovat budeme v úspěšně započaté spolupráci s českými divadly. S naší pomocí do zahraničí vycestují přední české divadelní i loutkářské soubory.

Jednu z hlavních priorit programového zaměření Českých center v nadcházejícím období bude zapojení se do příprav a realizace akcí souvisejících s předsednictvím České republiky v Radě EU v prvním pololetí 2009.

Kulturní politika

Stále významnější roli v evropské kulturní politice hraje v poslední době Sdružení evropských kulturních institutů EUNIC, jehož jsou Česká centra členem. Zástupci nejvýznamnějších kulturních institutů se sešli poprvé vloni v Praze, nedávno se setkali ve Vídni. Jednotlivé evropské země mají různou politiku, co se zahraniční prezentace týká, instituty mají různou míru samostatnosti. Přesto však sílí snaha o vzájemnou spolupráci, výměnu zkušeností. Významnou roli pro EUNIC hraje také komunikace s Evropskou komisí.

Česká centra si během svého působení dokázala vytvořit platformu, na základě které jsou schopna komunikovat s odbornou veřejností v České republice. Také my cítíme, že jasné koncepční rozhodnutí ohledně prezentace kultury je více než potřebné. Z našich zkušeností je patrné, které projekty, která témata se osvědčují a vyvolávají zájem. Naše možnosti jsou však omezené, a to především s ohledem na výši rozpočtu, již máme k dispozici, a limitovaný počet pracovních míst.

Debatu o kulturní prezentaci v zahraničí by měla zesilovat právě v tomto období, kdy se přibližuje rok 2009 a naše první předsednictví EU. Je to šance, kterou bychom neměli promeškat. Pokud ji chceme využít co nejlépe, měli bychom společně hledat témata a oblasti, na něž se budeme zaměřovat. Česká centra jsou na tuto debatu, a především na realizaci jejích výsledků, připravena.

Jitka Stavínohová (1953) je programovou ředitelkou Českých center.

stavinhova@czech.cz

Česká republika

a šíření jejího dobrého jména

ve Spojených státech amerických

V roce 1997 založilo Ministerstvo zahraničních věcí České republiky cenu *Gratias Agit*, kterou od té doby každoročně uděluje jednotlivcům i organizacím za „šíření dobrého jména České republiky v zahraničí“. Tato změna oficiálního postoje k české „diaspoře“, který se během komunistické éry vyznačoval naprostým nepřítelstvím, je součástí důležitého společenského posunu. Ještě dnes sice vzbuzují čeští krajané, především tedy ti usídlení v západních demokratických zemích, u mnoha místních jistou nedůvěru a odmítání. Navíc přetrvávají jisté dlouhodobé problémy (např. restituce a možnost korespondenční volby), ale vzájemné vztahy mezi domácími a těmi, kteří žijí v cizině, jsou v současnosti možná nejlepší a nejintenzivnější, jaké kdy vůbec byly. Což také velkou měrou přispívá k tomu, že Česká republika má dnes ve světě docela dobrou pověst.

Tento text se zabývá obecným povědomím o Češích, Československu a České republice ve Spojených státech amerických.

Od konce 19. století do druhé světové války

Při sčítání lidu roku 1880 se ve Spojených státech amerických hlásilo k českému původu 85 000 lidí, což v této době představovalo 1,3 procenta obyvatel Ameriky narozených v jiné zemi. Do konce století pak emigrovalo dalších zhruba 130 000 Čechů. Mezi přistěhovanci tvořili Češi jen malou část, a tak o zemi jejich původu kromě bezprostředních amerických sousedů nikdo nic nevěděl. Ostatně, moderní česká kultura se tehdy teprve vytvářela, takže spíše než aby Češi ovlivňovali něčím ze staré vlasti svou vlast novou, fungovalo ovlivňování opačným směrem.

Přímo průkopnickou roli v tomto smyslu sehrál Vojta Náprstek, který žil v Americe v letech 1848 až 1858 a aktivně se tam zapojil do krajanského života. Po jeho návratu do Prahy fungoval jeho dům U Halánků (dnešní Náprstkovo muzeum) jako jakýsi americko-český styčný most. Z dalších českých umělců a literátů, kteří se do Ameriky vypravili kon-

cem 19. století, byl zdaleka nejdůležitější Antonín Dvořák, jehož někteří Američané dokonce pokládají za skladatele amerického. V letech 1892 až 1895 působil Dvořák jako ředitel Národní konzervatoře v New Yorku a podle hudebních historiků se v této době stal zakladatelem americké národní hudby. Jako vůbec první totiž pochopil, že americká hudba se bude především inspirovat hudbou černošskou.

V knihách o T. G. Masarykovi se píše, jaký to byl dobrý přítel prezidenta Woodrowa Wilsona, ale v amerických textech o Wilsonovi nebývá o Masarykovi buď vůbec nic, nebo jen krátké zmínky. Do trochu obecnějšího amerického povědomí se Češi a Československo dostali krátce po skončení první světové války, a to ze dvou důvodů.

Za prvé, postup československých legií po transsibiřské magistrále a jejich střety s nově vznikající Rudou armádou byl „mediálně přitažlivý“, a proto se o legionářích dost psalo v tisku. Tehdy se asi poprvé mnozí Američané dočetli, že existuje nějaké Československo. Zároveň vyšla

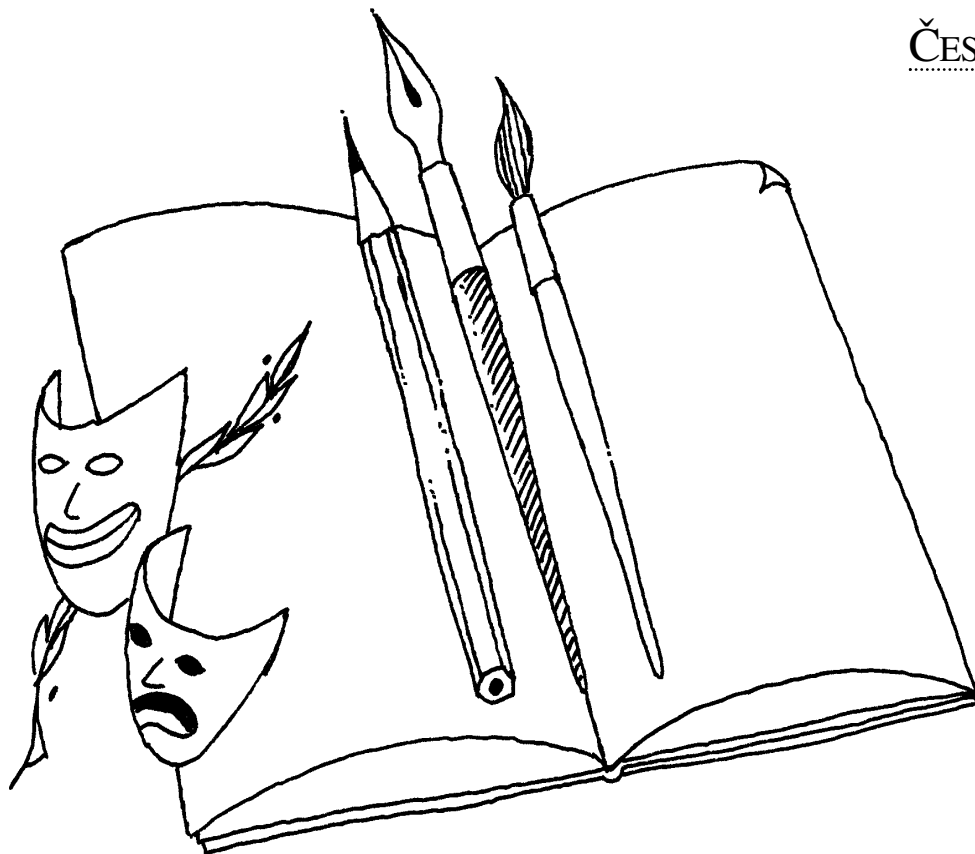
v roce 1918 kniha proslulé autorky Willy Cather *My Antonia* (což Američané, i přes explicitní přízvuk na počátečním A, vyslovují Antonaja), o českých emigrantech v Nebrasce. Toto nejpopulárnější dílo oblíbené autorky četly generace Američanů, určitě pár desítek milionů, a pro naprostou většinu čtenářů to bezpochyby bylo první setkání s „českým etnikem“. Protože Antonie je výrazná, silná osobnost, byli jsme tedy americké veřejnosti představeni docela pozitivně. (Já jsem si knížku přečetla s velkým zpožděním až před několika lety a s potěšením jsem zjistila, že i emigranti z konce 19. století si do Ameriky přiváželi jako vzpomínku na domov pytle sušených hub, což místním Američanům připadalo bizarní. Češi jim tehdy totiž svou chatrnou angličtinou nedokázali vysvětlit, co tyhle podivně páchnoucí hnědé kousky vlastně jsou.)

Začátkem třicátých let na krátkou dobu celoamericky zazářil starosta Chicaga Anton Čermák, původem z Kladna, který byl velkým odpůrcem prohibice a zároveň odhodlaným bojovníkem s podsvětím. V únoru 1933 zachránil život Franklinu D. Rooseveltovi, protože ho zasáhla smrtící kulka určená právě nastoupivšímu prezidentovi. V Chicagu je po něm pojmenovaná jedna z největších avenue.

Mnichovská krize ze září 1938 byla také „mediálně přitažlivá“ a události ve středu Evropy tehdy sledovala široká americká veřejnost. Jedna okolnost je méně známá: tehdy se poprvé v plné šíři v rozhlasovém zpravodajství uplatnilo živé vysílání, při němž si reportéři symbolicky předávali mikrofon z jedné země do druhé, z Prahy do Berlína, do Paříže a tak dále. Této novinky pak o měsíc později využil Orson Welles ve svém slavném rozhlasovém vysílání *Válka světů*, v němž jeho „reportéři“ „přepínali“ z New Yorku do New Jersey, do Chicaga a tak dále. Vysílání tak získalo na autenticitě a mnohé přesvědčilo, že v New Jersey opravdu přistáli Marťané.

Komunistické období

O rádiu Svobodná Evropa, které bylo pro tolik Čechů a Slováků tak velmi důležité, běžní Američané nic nevěděli. Také nic nevěděli o českých exilových politických, nic jim neříkala jména takových lidí, jako byli Ferdinand Peroutka či Pavel Tigrid. Až do roku 1968 bylo Československo nezajímavou součástí velikého nepřátelského bloku, a často si nás pletli s Jugoslávií. Jediný trochu známější Čech byl možná Jiří Voskovec, znalo ho newyorské divadelní publikum, hrával ale ta-

ké díky svému elegantnímu evropskému přízvuku různé „evropské gentlemany“ v televizních seriálech nebo inscenacích. Nejslavnější je samozřejmě jeho role ve filmu *Dvanáct rozhněvaných mužů* (1957).

Začátkem roku 1968 se Československo občas objevilo v médiích, ale Pražské jaro bylo zastíněno studentskými bouřemi v západoevropských zemích. Teprve vpád vojsk Varšavské smlouvy v srpnu upoutal obecnější pozornost. Ještě do poloviny sedmdesátých let jsem bývala překvapena tím, kolik lidí vědělo, kdo je Dubček – řidič autobusu, prodavačka v supermarketu, policista na princetonské ulici. Jinak ale si i docela vzdělaní Američané mysleli, že jsme beznadějně zůstal a primitivní. Někteří starší krajané měli utkvělou představu, že v Československu jsme nikdy neslyšeli o takových „vymoženostech“, jako je třeba lednička nebo pračka. Moji kamarádi na Princetonu s překvapením zjišťovali, že znám Sartra i Camuse. Znovu a znovu se všichni podívovali, že moji i manželovi rodiče měli letní dům – jak je to možné, říkali nám nejružnější přátelé i náhodné známosti, vždyť přece v komunismu nikdo nic nevlastní...

V sedmdesátých letech se stal populární Milan Kundera, jehož romány bývaly pravidelně na seznamu bestsellerů a pro studenty politologie a komunismu byly

téměř povinnou četbou. Josef Škvorecký sice nepatřil mezi celebrity, ale literární fajnšmekři o něm věděli, také překlady Arnošta Lustiga a Ivana Klímy mívaly recenze v prestižních týdenících. Formanův *Přelet nad kukaččím hnízdem* (1975) byl pro nás, české emigranty, zjevním, velice jsme v tom cítili jakousi českou přítomnost, i když běžný americký divák tuhle dimenzi jistě nevnímal. V roce 1975 také požádala o americký azyl Martina Navrátilová, a pak se z ní stávala čím dál tím slavnější sportovkyně. Ve svých četných veřejných vystoupeních byla sice vůči komunistickému režimu v Československu velmi kritická, ale o svých českých kořenech, především o rodině, mluvila laskavě a v dobrém.

Jinak jsme se ale až do Charty 77 za Československo spíš styděli. První zahraniční akt prezidenta Jimmy Cartera, odpoledne po inauguraci 20. ledna 1977, byla podpora Charty 77, a od té doby jsem Cartera měla v oblibě. Celou oficiální kampaň proti Chartě sice hlavně sledovali vzdělanější lidé nebo lidé zajímající se o zahraniční politiku, ale přece jen i do veřejného povědomí proniklo tušení, že se v komunistickém bloku něco začíná dít. Brzy nato bylo Československo zastíněno polským papežem a polskou Solidaritou, a pak po smrti Brežněva v roce 1982 výměnou kremelské garnitury. I když se v osmdesátých letech o Česko-

slovensku samém tolik nepsalo, dělo se toho kolem nás tolik, že jsme přece jen už pomalu přestávali být ta naprostá terra incognita.

Po listopadu 1989

Václav Havel si Američany naprosto podmanil a pár týdnů po sametové revoluci se najednou spousta lidí začala hlásit k českému původu. Dokonce i Paul Newman prohlásil, že je taky Čech, i když jeho maminka přijela do Ameriky jako osmiletá odněkud ze Slovenska, ještě v dobách Rakousko-Uherska, a kdesi jsem četla, že si ji „nárokují“ Maďaři. Minimálně pět šest let po listopadu 1989 jsem měla pocit, že Havel je jeden z nejdůležitějších lidí celé planety – na všech mezinárodních setkáních a konferencích vždycky byl někdo vysoce postavený z Ameriky, pak dva tři důležité činnosti velkých zemí, a do třetice Havel.

I když macešský vztah československé a následně české oficiální politiky k emigrantům se měnil velmi pomalu, velvyslanci ve Spojených státech počínaje Ritou Klímovou odváděli dobrou práci. V devadesátých letech začalo české velvyslanectví ve Washingtonu mapovat české krajské komunity a navazovat s nimi spolupráci. Na ministerstvu zahraničí také v polovině devadesátých let vznikl Odbor pro styky s krajinou.

Důležitou roli v šíření dobrého jména České republiky hrají *Americké listy*, čtrnáctideník vycházející od roku 1991 v New Yorku (v prvních letech se tyto noviny jmenovaly *Československý týdeník*, i když vždycky vycházely jednou za čtrnáct dní). Je to dílo manželů Bískových, Petra a Věry. V roce 1998 dostal Petr Bísek od Václava Havla medaili Za zásluhy I. stupně, za lobbování před naším vstupem do NATO, a oba Bískovi dostali cenu *Gratias Agit* v roce 2005. V suterénu svého domu v Glen Cove, na severozápadní špičce Long Islandu, mají Bískovi zařízení typografickou kancelář, kde se noviny s železnou pravidelností rodí už sedmnáctým rokem. Na stěně tam visí gratulace k desátému výročí novin od Billa Clintona a od Madeleine Albrightové.

V roce 1995 vznikla první nezisková organizace s přesahem mimo krajskou komunitu, která v Americe lobbuje za české zájmy. Jmenuje se Američtí přátelé České republiky (*American Friends of the Czech Republic*, www.afocr.org), a jsou v ní aktivní, nebo přinejmenším ji tak či onak podporují, přední čechoameričané a Američané, kteří mají nějaké vazby na

Českou republiku. Z těch známějších to jsou kromě výše zmíněných Miloše Formana, Martiny Navrátilové a Petra Bíska i Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski, Madelaine Albrightová, Colin Powell, všichni bývalí američtí velvyslanci v Praze po roce 1990, Alexandr Vondra, grafik Petr Sís, spisovatelka Patricia Hamplová, herečka Sissy Spacek, astronaut Eugene Cernan, nositel Nobelovy ceny za chemii Thomas Čech, čestný konzul ve Philadelphii Peter Rafaeli a další a další. Díky této organizaci byl v roce 2002 ve Washingtonu vztyčen pomník T. G. Masaryka a v současné době začínají tito naši přátelé lobbovat za zrušení víz.

V téměř roce (1995) české ministerstvo zahraničních věcí otevřelo v New Yorku na Madison Avenue a 83. ulici *České centrum* (www.czechcenter.com), které od té doby velmi aktivně propaguje českou kulturu, česko-americké obchodní styky i turistický rozvoj. Centrum pořádá výstavy, organizuje filmové festivaly, koncertní vystoupení, hudební turné a další. Podle mnoha svědectví dělá středisko vynikající práci.

K šíření dobrého jména České republiky rovněž přispělo Centrum pro ekonomický výzkum a postgraduální vzdělání neboli CERGE, které v Praze začátkem devadesátých let vybudoval ekonom Jan Švejnar. Tento prestižní institut, jedno z akademicky nejvýznamnějších pracovišť ve střední Evropě, spolupracuje se špičkovými americkými univerzitami a tím jaksi „hloubkově“ posiluje renomé této země.

O České republice také mnozí Američané vědí proto, že ve Spojených státech je tolik českých hokejistů.

* * *

Samozřejmě je třeba si uvědomit, že z hlediska Ameriky jsme země docela miniaturní, s třicetkrát menším počtem obyvatelstva, takže i obecná informovanost o České republice je relativně malá. Přesto se spolu s mnoha dalšími Čechoameričany domnívám, aniž bych to mohla statisticky doložit, že obecné americké povědomí o Češích a české kultuře je vzhledem k velikosti této země mírně nadprůměrné.

○
Jiřina Rybáčková (1942) dlouho žila ve Spojených státech, nedávno vydala knihu *Svět zvaný Amerika*.

irybacek@volny.cz

Začala náboženská proměna Číny?

Lidová Čína zažívá nevidanou vlnu zájmu o náboženskou životní perspektivu. Vedle všeobecné přitažlivosti jakýchkoli religiózních učení, včetně banálních pověr, zaklínadel či nauky sekt, začíná v Číně nebývale sílit i vliv křesťanství a zejména katolictví. Diplomatická jednání Vatikánu s Pekingem významně pokročila ke smíru. Jak bude pekingský režim vycházet s miliony věřících?

RUDOLF FÜRST

Dynastickou i moderní Čínu nelze obecně pokládat za nábožensky založenou zemi, neboť konfucianství, které převládající měrou formuje etický kodex čínské společnosti, se v mnoha směrech vzdaluje běžným charakteristikám religiozity. Považovat ale Čínu za ateistickou kulturu by znamenalo ignorovat vedle buddhismu a islámu také existenci lidových náboženství a spontánně vznikajících sekt, kombinujících prvky taoismu a buddhismu s dalšími religiózními vlivy.

Křesťanství bylo v Číně přijato o poznání chladněji než třeba v Indii. Pro konfucianskou čínskou kulturu představovalo toto „západní“ učení cizorodý prvek s nevítaným dopadem na tradiční sociální strukturu, svazující rodinné příslušníky přísnými povinnostmi.¹⁾ Někteří z konfucianských učenců se netajili otevřeným odporem k šíření křesťanství a jeho misijním aktivitám, nevole vůči přítomnosti cizinců-křesťanů v Číně se nejviditelněji projevila xenofobním násilím v době tzv. Boxerského povstání (1898–1901), namířeného mimo jiné zejména proti zahraničním misionářům a čínským konvertitům.

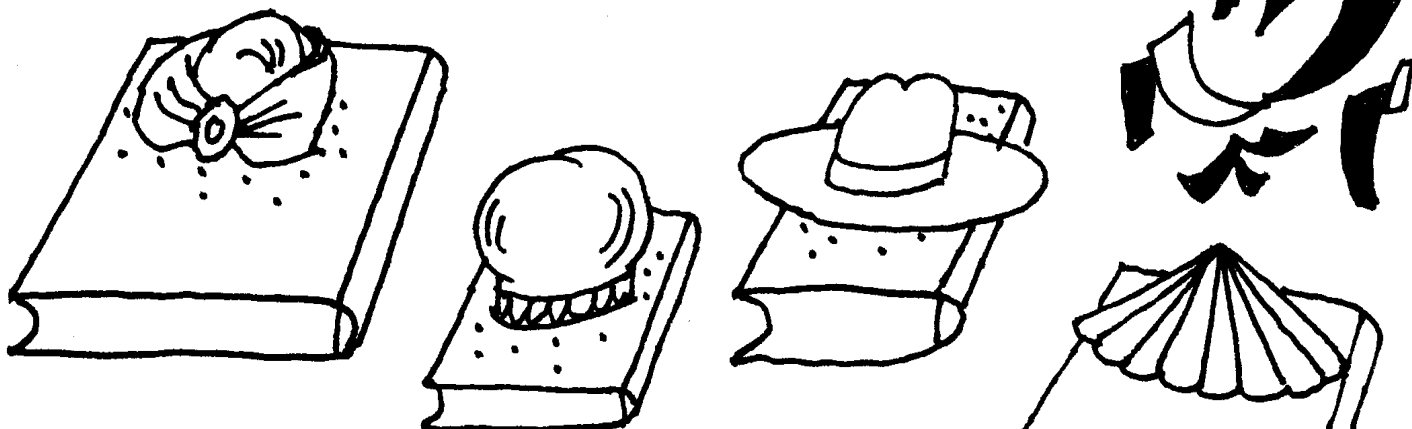
S nevolí vůči importovanému křesťanství se v Číně také pojí obavy státu z lidových povstání, která často čerpala ideologický základ v náboženství. Příkladem závažné rebelie spjaté s křesťanstvím je hnutí Tchaj-pchingů (1850–1864), počínštné verze protestantství, které s vírou v boží posláni strhlo na jihu Číny masy lidí k ozbrojené vzpouře proti mandžuské vládě. Potlačení povstaleckého „Nebes-

kého království vznešeného míru“ stálo mandžuskou dynastii hodně sil a podařilo se jen za cenu největšího masakru v historii 19. století v celosvětovém měřítku.

Obavy z lidového povstání inspirovaného jakýmkoliv náboženstvím či jejich eklektickým konglomerátem zdědil i autoritářský režim (1928–1949) nastolený stranou Kuomintang, který se vytvořil po pádu mandžuské (a poslední) dynastie. Kuomintangské elity byly sice vůči křesťanství poměrně vstřícné, i příslušníci nejvyšších společenských kruhů se dokonce běžně hlásili zejména k protestantskému vyznání, jež dávali na odiv přijetím západních (převážně anglických) křesťanských jmen spojených s čínským příjmením. Lidová náboženství, kombinující prvky čínských vlivů (taoismus, konfucianství, sinizovaný buddhismus) s importovanými naukami (islám, judaismus, křesťanství, manicheismus), byla ovšem pro republikánský režim znepokojující.

Americký historik Prasenjit Duara pojmenovává synkretické náboženské skupiny v pozdním období mandžuské dynastie a za Čínské republiky jako *redemptive societies*, které lze považovat za předchůdce soudobých sekt, rozšířených v současné ČLR (*Fa-lun-kung*, *Čung-kung*). Je zajímavé, že bývalý japonský stát Man-ču-kuo (1932–1945) v Mandžusku, vyznačující se multikulturním a multietnickým charakterem, takovým náboženským hnutím naopak věnoval přízeň a oceňoval jejich stabilizační společenskou úlohu.²⁾ Ne náhodou také

Man-ču-kuo navázalo oficiální styky s Vatikánem. Také Tchaj-wan po celé období po roce 1949 toleroval náboženský život, minorita křesťanů dodnes patří k místní intelektuální elitě. Pro menší stát, případně ještě se smíšeným obyvatelstvem, je tedy předobraz moderní společnosti vůči náboženstvím vstřícný, zatímco moderní režimy vládnoucí v celé pevninské Číně naopak projevují sklony k represí. Zvláště ateistický komunistický režim v křesťanství spatřoval nástroj západní koloniální expanze.

Reformní ČLR a náboženství

Čím je křesťanství pro Číňany právě v současné době atraktivní? Jeho přínos lze rozdělit do několika oblastí. Intelektuální podnět přichází po desetiletích ideologického útlaku a řízené izolace od okolního světa cenzurou. Maoistická ideologie sice upadala v reformní éře záhy do zapomnění, avšak liberalizační proces v 80. letech byl z obav z rychlého rozpadu východního bloku a zhroucení komunistických diktatur násilím zastaven. Znepokojený pekingský režim začal, počínaje rokem 1989, potlačovat všechny kritické a neideologické názory v médiích a akademickém prostředí. ČLR tak zažila vlastní zkušenost z nezdařeného pokusu o intelektuální vzpouru proti bigotnímu režimu, po které byli v průběhu 90. let z veřejného života vyřazeni všichni, kdo se zviditelili na straně poražených.

Po prohraném „pekingském jaru“ v Číně zavládla atmosféra pesimismu, prázdnoty a cynismu, společnost se přeorientovala od nedomyšlených představ o demokracii na praktičtější téma jak profitovat z ekonomického boomu, což nakonec akceptovala i část revolujících studentských vůdců, kteří uprchli do exilu. Čínská společnost se oddala konzumu a není

slušné se nad tím pozastavovat s ohledem na zpoždění životní úrovně Čínské lidové republiky za srovnatelnými zeměmi. Uvázla ovšem ve stadiu intelektuální stagnace, banálních materiálních starostí bez vyšší perspektivy a zálibení v úzkoprsém nacionalismu.

Nárůst materiálního blahobytu však v Číně zažila jen vzdělanější vrstva a obyvatelstvo ve více prosperujících východních provinciích. Společnost uměle rovnostářská se zase velmi rychle rozvrstvila a obnovuje svou nesoudržnost, danou tradičně velkými majetkovými rozdíly, které jsou v moderní východní Asii specifické právě v Číně, zatímco v Japonsku a Jižní Koreji se souběžně s poválečným ekonomickým růstem vytvořily solidní sociálně podpůrné systémy. Frustrace a strádání ekonomicky neúspěšné části populace ČLR spolu s depresí z ekologické degradace okolního prostředí může podněcovat potřebu religiozity.

Dalším důvodem náboženského oživení v současné Číně je sepětí náboženství s charitativní, zdravotnickou a vzdělávací praxí. Společenské organizace takového druhu měly za republikánské éry již svou zažitou tradici, avšak komunistický režim se k nim vymezoval ideologicky a nepřátelsky. Protože později reformní komunistický systém postupně ztrácel své původní ideologické zaujetí, kromě nároku na monopol vlády jedné strany, nemá už logický důvod potlačovat fungující projevy náboženských komunit, pokud se neprofilují politicky. Obnovení charity, zdravotních zařízení a náboženských škol může vynahradiť nedostatky státních struktur postrádajících lepší finanční, profesionální a technické zázemí.

K rostoucí popularitě náboženství a zvláště křesťanství přispívá jistě i prostý zájem o témata, jež stála v důsledku kulturní politiky státu dříve na okraji. Zatímco křesťanství přežívalo v místech svého dřívějšího rozšíření v Číně v některých východních velkoměstech s tradicí misijních stanic a v menší míře také na venkově, novou skutečností je všeobecný trend ke konverzím ve velkoměstském prostředí a zejména mezi středními a vyššími vrstvami. Například *Far Eastern Economic Review* si všímá, jak zájemců o křesťanské vyznání rapidně přibývá právě mezi vzdělanými lidmi z větších měst, kteří nehledají jen náhradu za komunistické dogma, ale širší humanistický rámec, jež dnešní společnosti chybí, a v něm doufají nalézt individuální svobodu. Křesťanství jako nová inspirace také formuluje hodnoty pro novou situaci v měnící se společnosti. Populárním se křesťanství stává, i přes oficiální zákaz, v prostředí vysokoškolských kolejí, kde se setkávají mladí lidé ze všech částí země. K popularizaci náboženského učení napomáhá také velká míra migrace za prací a obchodem od počátku reformního procesu, odkdy se šíření víry stává těžko postižitelné.³⁾ Věřící se nedají snadno navenek identifikovat, navíc čínská tradice ve vytváření osobních konexí (*kuan-si*) ve spojení s vírou vede k vzniku početných a aktivně propojených komunit.

O celkové proměně postoje Číňanů k náboženství svědčí výzkum jedné

z šanghajských univerzit, který označil 300 mil. občanů Čínské lidové republiky, tj. zhruba jedné třetiny (31,6 procenta osob starších 16 let), za hlásící se k náboženské víře. Výzkum třikrát převýšil celkový oficiální odhad 100 mil. a potvrdil zejména vzestup zájmu o křesťanství (12 procent, o 40 mil.).⁴⁾

Sbližování Vatikánu s Pekingem

V současné Číně žije podle čínských oficiálních odhadů asi 20 mil. křesťanů, skutečný počet však je podstatně vyšší (50–80 mil.), protože větší část věřících se hlásí k podzemním církvím.⁵⁾ Těžký život měla v ČLR zejména římskokatolická církev, jejíž majetek byl zestátněn, oficiální styky Pekingem vypovězeny v roce 1951, kdy byl vyhoštěn papežský nuncius a kněží byli vystaveni tvrdé perzekuci. Od začátku 50. let až do současnosti je činnost římskokatolické církve pokládána za formálně nelegální, oficiální status drží jen státem řízená církev, tzv. *Vlastenecké sdružení čínských katolíků (Chinese Catholic Patriotic Association, CCPA)*.

K hlavním sporům mezi Vatikánem a Pekingem patří právo jmenovat biskupy nárokované oběma stranami. Neoficiální církve, loajální papeži, má své tajně vysvěcené biskupy, kteří jsou často perzekvováni. Státem jmenovaní biskupové v lidové Číně byli na oplátku automaticky Římem exkomunikováni. Čínská podzemní katolická církev, působící *de facto* v ilegalitě, ale nebyla explicitně postavena mimo zákon, jako např. sekta Fa-lun-kung. Místní úřady v posledních letech dokonce tolerují stavby kostelů pro oficiální církve (vedle státem kontrolovaných katolíků i některé protestantské komunity), neoficiální společenství jsou však podle organizací monitorujících lidská práva vystavena časté nepříteli úřadů v podobě vysokých pokut, zákazů, konfiskací majetku, nebo i fyzických inzultací a věznění.⁶⁾

Od 90. let jsou stoupenci neoficiálních křesťanských církví a společenství více tolerováni, na rozdíl od již zmíněné sekty Fa-lun-kung, ze které se stal politický nepřítel státu. Fa-lun-kung je díky internetu a mobilním telefonům akceschopná i v samotné ČLR, kromě toho disponuje aktivními pobočkami v zahraničí s velmi asertivními *public relations*.

K neoficiálním jednáním Říma s Pekingem došlo ještě za života papeže Jana Pavla II., v ČLR vnímaného jako osobnost veskrze podezřelá díky významné opoziční roli katolické církve v komunistickém Polsku. Čína trvá na vypovězení

oficiálních styků Vatikánu s Tchaj-wanem a na právu „nezasahovat do svých vnitřních záležitostí“. V Pekingu bylo příznivě přijato gesto papeže, který se v roce 2001 na sympoziu věnovaném jezuitskému misionáři Matteo Riccimu omluvil za omyly katolické církve, kterých se dopustila v Číně za koloniální éru. Jan Pavel II. současně vyzval k navázání oficiálních styků s ČLR. Zlepšila se tak atmosféra, již rok před tím rozčeřilo kanonizování 120 čínských mučedníků (87 čínských katolíků a 33 evropských misionářů) papežem, na kterou reagovalo čínské ministerstvo zahraničí podrážděně.

Řím doufá obnovit oficiální kontakty s Čínou, kde je počet katolíků v řádech desítek milionů, přemluvit Peking, aby propustil z pracovních táborů desítky biskupů a kněží a aby uznal právo církve jmenovat vlastní biskupy, které jí nakonec přestaly odepírat i bývalé komunistické diktatury ve východním bloku (Československo, SSSR) a v současnosti také i Vietnam a Kuba. S nástupem garnitury prezidenta Chu Ťin-tchaa a s jeho modernější a sofistikovanější zahraniční politikou začaly ve vztazích s Vatikánem tát ledy.

Zádušní ceremoniál na počest zesnulého papeže v roce 2005 v Římě sice proběhl bez oficiálního zástupce ČLR, zato tchajwanský prezident Čchen Šuej-pien si nenechal tuto příležitost ujít. Nicméně pohyb již nastal a diplomatické aktivity mezi Pekingem a Římem dospěly k nebývalému posunu, kdy se již na počátku roku 2007 objevovaly zprávy o chystaném smíru. Nový papež Benedikt XVI. navázal na aktivitu svého předchůdce a pojal zlepšení vztahů s Čínou za jednu ze svých priorit. Podle ohlasu v tisku se dokonce zvažovala možnost průlomové návštěvy papeže v ČLR v roce 2008 u příležitosti konání olympiády v Pekingu.⁷⁾

Jako výraz oboustranné ochoty ke kompromisům pak letos vyzněl otevřený dopis papeže čínským katolíkům z 30. června,⁸⁾ formulovaný smířlivě k čínské oficiální církvi i ke státu, na který čínská CCPA reagovala vstřícně, zatímco vláda si ponechala chladnější tón, opakující své zásadní nároky na ústupky Říma. Hlavním trumfem má být zrušení styků Vatikánu s Tchaj-wanem výměnou za nastolení oficiálních kontaktů s Pekingem. Tato změna, která by byla grandiózním úspěchem čínské diplomacie, se sice Tchaj-wanu citelně dotkne, avšak úvahy o „zradě“ by byly přehnané. Nabízí se analogie se sérií vypovězených oficiálních styků Tchaj-wanu většinou význam-

ných zemí světa od 70. let, znamenajících ve skutečnosti jen přejmenování ambasád a konzulátů na „Kanceláře pro ekonomické a kulturní styky“, jež zajišťují neméně aktivní kontakty, jen formálně prezentované jinak. Tchajwanští katolíci s touto změnou stejně dávno počítali, neboť strategie Vatikánu byla dlouhodobě promyšlena a koordinována navzájem, i s představiteli katolického kléru Hongkongu. Normalizace vztahů Vatikánu s Čínskou lidovou republikou zásadně změní situaci ve prospěch věřících v ČLR, které 300 000 tchajwanských souvěrců⁹⁾ nejspíš pochopí.

Společně ke spáse

Peking potřebuje dobrou *image* a normalizace vztahů s Římem mu dodá lesku podobně jako zdařilá olympiáda. Nová situace také odráží změnu postoje stranických elit ČLR, které jsou intelektuálně a profesionálně již výše než jejich předchůdci. Proč by si ostatně straničtí funkcionáři či jejich příbuzní nemohli přečíst bibli, když se dostává do módy? Na autoritářském charakteru politické kultury Číny to příliš nezmění a církve se od politiky stejně musí distancovat, zvláště když si Peking vynutí řadu nástrojů moci, nemluvě o systému vlastenců-donašečů i předpokládané autocenzury.

Vatikán získá příležitost překonat uměle nastolený rozkol církve a jeho veškeré činnosti v ČLR se stanou automaticky legální. Zájem o víru pak stát nemůže potlačít, pokusy o zákaz jen vyvolají přirozenou protireakci v podobě spontánních sympatií k víře i církvi. Lidnatost Číny a potřeba náboženství, daná atmosférou ubíječického materialismu a existenciální prázdnoty, přináší pro pastorační činnost pozoruhodné perspektivy. Lidé v Číně žijí zatím většinou velmi skromně, jsou zvyklí na příkoří osudu a dokáží se obětovat.

Pokud by se pekingský režim rozhodl pokračovat v respektování osobních záležitostí občanů, jeho vstřícný postoj ke křesťanům (tj. i protestantům) i k právu na svobodu vyznání vůbec by signalizoval trend návratu k normalitě, kterou může ještě prezentovat jako blahovůli.

Tolerance ke křesťanům ze středních vrstev v prostředí bohatých přímořských provincií společnost spíše stabilizuje, nehrozí analogie s nábožensky a kulturně odlišnými minoritami v Tibetu či v Sin-ťian-gu, které žijí ve strategicky citlivých periferiích, kde znepokojují stát svými nároky na větší míru autonomie. Střední vrstvy etnických Číňanů naproti tomu inklinují k loajalitě vůči autoritativnímu režimu.

Intelektuální vliv nábožensky orientovaných Číňanů se však také může projevit ve veřejném životě, jak svědčí příklad politicky angažovaných osobností z řad (zejména) křesťanů v Jižní Koreji a na Tchaj-wanu, kde si občanská společnost dokázala vynutit ústupky na autoritativních režimech. Vláda jedné strany v současné Číně má kromě řady evidentních výhod jednu kardinální slabost v otázce své legitimacy. Osobnosti s morálním kreditem, jichž je v komunitách věřících jistě mnoho, jsou proto režimu, který je ve své podstatě nemravný, potenciálně na obtíž. Nikdo jej nezvolil, svou původní ideologii potichu opustil, je zkorumpovaný, nezodpovídá se nikomu a kontroluje sám sebe.

Rudolf Fürst (1958) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

furst@iir.cz

¹⁾ Kulturní specifická křesťanství vedla některé konvertity do společenských vazeb nesrozumitelných pro tradiční prostředí. Odchody z rodin představovaly narušení tradice, přikazující zajistit hmotnou péči rodičům ve stáří. Jiným příkladem nedorozumění byl odlišný pohled křesťanů na tradiční formu čínského manželství, umožňující existenci mnohoženství.

²⁾ Duara, Prasenjit, přednáška, letní kurs „*Chinese Nationalism And Transnationalism*“, Central European University, Budapešť, srpen 2001.

³⁾ Hook, Leslie, *Christianity Comes to China's Cities*, Far Eastern Economic Review, Vol. 169, No. 10, December 2006, s. 10–16.

⁴⁾ *Poll shows 300m in China "religious"*, South China Morning Post, 2. 7. 2007; *Survey finds 300m China believers*, BBC News, 7. 2. 2007. Sociologický výzkum provedla East China Shanghai Normal University, uvedené údaje prezentoval i vládní list *China Daily*. Největší počet (200 mil.) se hlásí k buddhismu, taoismu a místním lidovým náboženstvím.

⁵⁾ Hook, Leslie, tamtéž, s. 10, cituje údaj okolo 80 mil. křesťanů podle monografie Davida Aikmana, *Jesus in Beijing: How Christianity is Changing the Global Balance of Power*, 2003; viz dále např. Marquand, Robert, *China opens door to Christianity – of a patriotic sort*, Christian Science Monitor, 8. 3. 2004, autor uvádí odhad 30–50 mil. křesťanů; Elegant, Simon, *The war for China soul*, Time, 20. 6. 2007, uvádí počet 65 mil.

⁶⁾ Viz např. průběžné i výroční zprávy Amnesty International, www.amnesty.org, nebo Human Rights in China (HRIC), www.hricin.org.

⁷⁾ Viz např. *Vatican to hold high-level links on relations with China*, International Herald Tribune, 18. 1. 2007; *China welcomes Vatican initiative*, BBC News, 22. 1. 2007.

⁸⁾ *Letter of the Holy Father Benedict XVI to the Bishops, Priests, Consecrated Persons and Lay Faithful of the Catholic Church in the People's Republic of China*, 30. 6. 2007, www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2007/documents/hf_ben_xvi_let_20070527_China_en.html

⁹⁾ Údaj dle *Just a matter of time before Vatican moves from Taipei to Beijing*, South China Morning Post, 9. 4. 2007.

Stát a islám ve Francii: kontroverzní koncept sekularismu a rovnosti

Od francouzské revoluce se francouzský přísně sekularizovaný stát definuje hesly: Svoboda, rovnost, bratrství. Francouzská ústava uvádí, že Francie je jednotná, nerozdělitelná, laická a sociální republika. Zásada sekularismu (laïcité) byla ústavně zaručena v letech 1946 a 1958, klíčovou republikánskou hodnotou se však stala již v roce 1905 přijetím zákona o odluce církve a státu. Během šátkové aféry v roce 2003 psal francouzský tisk, že k trojici státních principů načase přidat heslo sekularismus.

JANA BŘESKÁ

Ve Francii žije nejpočetnější evropská muslimská menšina, která je důsledkem koloniální minulosti země a hlavně ekonomicky motivované imigrace z Magrebu. Přítomnost přistěhovalců je považována za trvalou skutečnost, proto stát využívá strategií zaměřených na individuální integraci. Jakobínské principy francouzské politiky kategoricky odmítají vytváření oddělených komunit. Tento postup je považován za prostředek k udržení identity republiky a odstranění izolace ghett. Přesto je právě Francie jednou ze zemí Evropské unie, kde se o ghettech (předměstích islámu) mluví nejvíce.

Součástí imigrační a integrační politiky je dlouhodobě platný princip *jus soli*. Integrace probíhá prostřednictvím získání národnosti-občanství. Stejně synonymně jsou chápány pojmy stát-národ. Francouzský koncept státu a národa je politický, nikoliv kulturní. Z hlediska integrace propaguje Francie asimilační model a centralizovanou integrační strukturu.

Islám je překážkou homogenity Francie

Ve vztahu k náboženství je Francie totalizační stát s upravenou separací státu a náboženství.¹⁾ Veřejný institucionální systém je oproštěn od náboženských reprezentací. Specifické kulturně náboženské charakteristiky jsou druhotné vůči konceptu rovnosti občanů. Konfesní neutralita státu a absence mechanismů vedoucích k uznání a podpoře kultů představuje právní rovnost všech kultů ve vztahu ke státní správě. Na rozdíl od tradičního křesťanství je však islám od 80. let vnímán jako překážka homogenity a hrozba pro sekularismus republiky. Možnost multikultu-

ralismu přijímá francouzská společnost nerada. Převládá strach ze vzniku ghett ohrožujících identitu a bezpečnost národa.

Odpůrci „laického“ modelu tvrdí, že „sekulární identita vnucená náboženským menšinám je radikálním sekularismem, který nemůže být zajištěn bez neliberálních opatření.“²⁾ Komunitarismus muslimského kolektivu je vyvolán více implicitní exkluzivitou radikálního sekularismu než islámskou tradicí. Sekulární legislativa Francie vychází ze Zákona z 9. prosince 1905 o odluce církve a státu, který upravuje tři zásadní okruhy: neutralita státu, svoboda kultu a vztah státní správy k církvím. Uvádí, že „republika neuznává, neplatí, ani finančně nepodporuje žádné náboženství“. Věřící se organizují pouze na úrovni občanských kulturních asociací. Podle zákona 1905 republika zaručuje svobodu vyznání a chrání svobodu výkonu náboženských rituů. Jelikož je však náboženství ve Francii vnímáno „jako potenciálně rušivý element pro veřejný pořádek“³⁾ stát si nárokuje jistý vliv a kontrolu v této oblasti.

Paradoxem konceptu *laïcité* je fakt, že zákon z roku 1905 není platný na celém národním území. Jeho platnost je omezena na oblast, na níž se aplikoval v době svého přijetí. Nikdy nebyl aplikován v regionu Alsaska a departementu Moselle, které byly v letech 1871–1918 německé a v nichž dodnes platí konkordátní statut: Křesťanství a židovství jsou veřejně uznána a vyučována ve školách, nikoliv však islám. Je tak porušena zásada sekularismu i rovnosti mezi kulty. Muslimští obyvatelé ostrova Mayotte (souostroví Komory) podléhají v oblasti osobního

statutu (rodinné a dědičné právo) systému zvykového práva, které přebírá do značné míry islámský šafi'ovský právní směr. Islámský soudce *qádí* má statut veřejného činitele a tvoří součást soudního aparátu.

Historicky byl zákon 1905 nedodržán ve dvou případech: vichistický režim, který nepřiznával židovským občanům Francie občanská práva, a alžírský koloniální případ, jehož odkaz se nejvíce odráží na dnešním vztahu Francie k muslimům a který dal vzniknout „francouzské výjimce“ ve vztahu k islámu. Zatímco „etničtí“ Francouzi byli plnoprávními občany, občanská práva alžírských „francouzských občanů“ byla omezena. Důsledkem chaotického odchodu Francouzů z Alžírsko byl příliv Alžírčanů do Francie, která tradičně neměla žádnou koordinovanou imigrační politiku.

Jednostranná „muslimská výjimka z *laïcité*“ byla dána nikoliv charakterem islámu, ale účelnou praxí státu, který v době kolonialismu držel správní a finanční dozor nad muslimským kultem. Sekularistická politika v metropolitní Francii (1880–1905) Alžírsko nezasáhla. Navzdory několika formálním pokusům se situace v Alžírsku až do nezávislosti (1962) nezměnila.

Změna zákona o odluce státu a církve

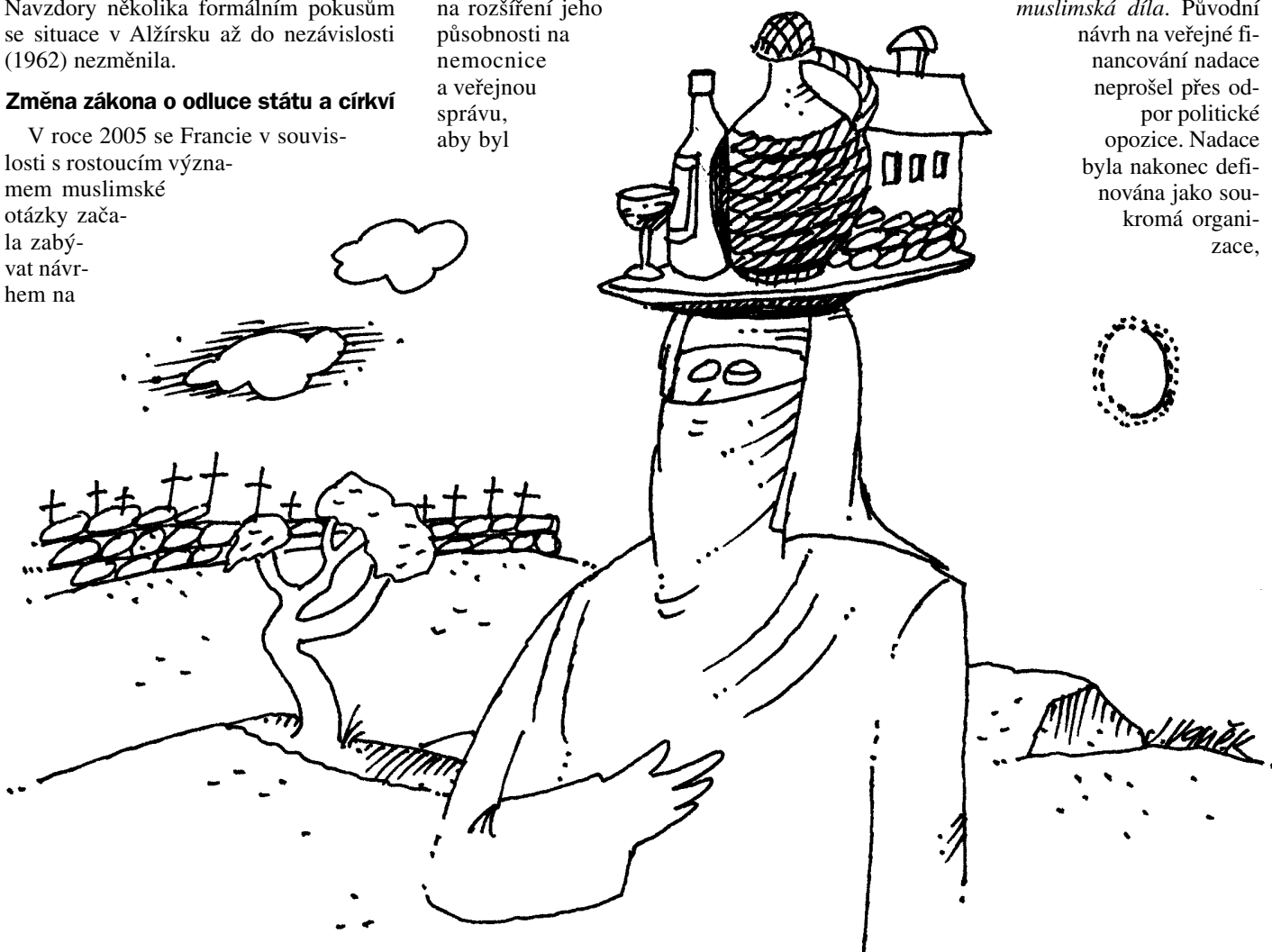
V roce 2005 se Francie v souvislosti s rostoucím významem muslimské otázky začala zabývat návrhem na

reformu zákona z roku 1905. Při oslavách 100. výročí legální existence *laïcité* zorganizovala politická levice v Paříži manifestace proti zrušení náboženské výuky v Alsasku a za rozšíření alsaského modelu na ostatní francouzské školy. Již koncem roku 2003 však štrasburský arcibiskup prohlásil, že do škol je nutno zavést také islám, což umožní plnou integraci muslimů. Obhájci revize zákona 1905 tvrdí, že zákon vznikl v době, kdy muslimové nepředstavovali takovou sociální váhu, naopak křesťanství a judaismus se těšily určitému uznání ve společnosti a disponovaly kultovními prostory a kapitálem. Islám je dnes ve Francii v postavení mladého náboženství s nedostatečnou infrastrukturou a institucionálním zřízením. Odpůrci reformního návrhu považují revizi zákona 1905 za původce nerovnosti mezi vyznáními. Zákon chtějí naopak zaštitit další legislativou téhož typu. Zákonem z 15. března 2004 tak byly zakázány náboženské, hlavně muslimské symboly ve školách. Přijetí nového zákona vyvolalo návrhy na rozšíření jeho působnosti na nemocnice a veřejnou správu, aby byl

zachován sekularismus veřejných prostor.

V roce 2005 označil prezident Jacques Chirac *laïcité* a zákon z roku 1905 za jádro republiky a legalizaci sekulární vlády. Některé názory považovaly tento postoj za výsledek soutěživosti prezidenta Chiraca a tehdejšího ministra vnitra Nicolase Sarkozyho, který o rok dříve vydal knihu *La République, les religions, l'espérance* (Cerf, 2004), v níž mimo jiné uvádí, že zákon 1905 má být pozměněn, aby se islám mohl těšit stejným privilegím jako ostatní náboženství v zemi, aby otevřený sekularismus předešel „laickému integrismu“. Tehdejšími názorům dávají za pravdu protichůdné postoje Sarkozyho v rámci nedávné předvolební kampaně.

Revize zákona z roku 1905 a hledání francouzského islámu byly obhájci reformy považovány za jedinou obranu proti importovanému islámu. Sarkozy dokonce zahájil kampaň za veřejné sponzorování muslimských institucí. Bývalý premiér Dominique de Villepin, ministr vnitra v období březen–listopad 2004, dal podnět ke zřízení *Nadace pro muslimská díla*. Původní návrh na veřejné financování nadace neprošel přes odpor politické opozice. Nadace byla nakonec definována jako soukromá organizace,

k jejímuž kapitálu vláda tajně přispívá a jejíž účet je z důvodu průhlednosti zřízen ve státní bance. Nadace redistribuuje finanční dary za účelem výstavby a obnovy mešit a přípravy imámů. *Unie islámských organizací Francie* (UOIF) se proti vzniku nadace postavila, neboť ostatní náboženství takové nadace nemají, a muslimský kult se tak dostává pod dozor *Francouzské rady pro muslimskou víru* (CFCM), v jejíž správní radě jsou zastoupena tři ministerstva, a dochází tak k nacionalizaci islámu.⁴⁾

Snaha o organizaci muslimského kultu shora, z ministerstva vnitra, která způsobuje pochyby ohledně dodržování zásady *laïcité* a neutrality státu, je patrná od 90. let. Ve Francii existují dva extrémní typy vztahů stát–islám: přímý či nepřímý intervencionismus státu do fungování a struktury muslimského kultu a naopak jeho absence v rámci ideologizované zásady *laïcité*. Právní intervence laického státu je omezená, jejím cílem je vytvoření veřejné politiky zaměřené na náboženskou komunitu oproštěnou od centralizované institucionální struktury. Francouzský stát obhájí své zásahy do muslimského kultu neschopností muslimů zorganizovat se. Zasahuje tak do svobody kultu, která zaručuje všem vyznáním vlastní organizační struktury v souladu s jejich tradicí. Přístupy státu k islámu jsou bezpečnostní a kultovní. Kultovní přístup znamená státní iniciativu v otázce organizace muslimského kultu a ustanovení jeho reprezentativní struktury. Takové pokusy jsou patrné od roku 1989 a stát hraje v tomto institucionalizačním procesu rozhodující roli. „Bezpečnostní syndrom“ převládá od poloviny 90. let, kdy alžírské útoky zasáhly také Francii, a pokračuje dodnes mimo jiné v souvislosti s nepokoji na předměstích v posledních dvou letech (které měly čistě sociální příčiny, nikoliv náboženské!).

V březnu 1989 vznikla z iniciativy socialistického ministra vnitra Pierra Joxe v Evropské jedinečné *Rada pro orientaci a úvahu o islámu ve Francii* (CORIF) coby konzultační orgán bez jakéhokoliv právního statutu.⁵⁾ Od konzultací s CORIF upustil pravcový ministr vnitra Charles Pasqua v důsledku problémů s Alžírany v polovině 90. let. Zaměřil se na spolupráci s *Muslimským institutem Pařížské mešity* (IMMP) a na jeho podporu. Prosařil jej jako oficiální instanci pro regularizaci islámu v zemi a posiloval pravomoci rektora mešity v oblasti správy kultu na národní úrovni. Tento krok odráží tradiční přístup francouzské státní správy, kte-

rá si vybírá jediného mluvčího muslimské komunity bez ohledu na to, zda je skutečně reprezentativní. Takový *islam à la française* neboli institucionalizovaný islám (*islam légaliste*) je chápán více jako autoritám poplatný „oficiální islám státu“ (např. „galikánská“ *Charta muslimského kultu ve Francii* z ledna 1995) než jako jeho nezávislost na cizině.⁶⁾

Další ministr vnitra, socialista Jean-Pierre Chevènement, se odklonil od systému jednoho mluvčího a v říjnu 1999 zahájil konzultace (běžně označované arabským pojmem *istišára*) s hlavními představiteli islámu a muslimskými organizacemi. Jejich náplní bylo jednání o reprezentaci a konkrétních záležitostech kultu. Konzultační proces byl pozastaven v roce 2002, kdy byl Chirac znovuzvolen prezidentem, a obnoven až během mandátu Sarkozyho coby ministra vnitra. Nové konzultace vedly ke vzniku výše zmíněné CFCM. Sarkozy však po jednáních s velvyslanci Maroka, Alžírka a Tuniska zasáhl do jmenování jejího vedení na dobu dvou let před interními volbami v roce 2003. Vedení budoucí CFCM se tak dočasně ujaly IMMP, UOIF a *Národní federace muslimů ve Francii* (FNMF). Vznik CFCM byl důsledkem zprávy *Islám v Republice Vysoké rady pro integraci* z roku 2001, která uvádí, že stát je povinen intervenovat „do každodenní organizace muslimského kultu, aby zaručil výkon práva každého občana na svobodné praktikování vlastní víry a zaručil, že veřejné zdraví a pořádek nebudou porušeny náboženskými událostmi“.⁷⁾ Tato veřejná autorita má přivést islámskou praxi k otevřenosti a umožnit větší zásah francouzské vlády. Převládá však nejistota ohledně reprezentativity organizace a demokratického charakteru voleb. Do čela CFCM stát prosadil D. Boubakeura, rektora Pařížské mešity, tradičně spjaté jak s Alžírskem, tak s vládou.

Politici podléhají momentálním zájmům

Postoje francouzských politiků vůči islámu nejsou stabilní a zpravidla podléhají momentálním politickým zájmům. Svými proměnlivými stanovisky se proslavil právě N. Sarkozy. Ještě před několika lety propagoval pozitivní diskriminaci, zakládání fondů pro výstavbu mešit a pomoc při zřizování zastřešujícího muslimského orgánu spolu s podporou imigrantů ohrožených deportací a vystupoval proti přijetí *anti-hidžábového* zákona (sám se ve své knize popsal jako *obhájce muslimů*). V průběhu listopadových nepokojů na

předměstích Paříže v roce 2005 ale označil muslimy přistěhovaleckého původu za „špínu“ a „chátru“. Počátkem roku 2007, když soud rozhodl, že žaloba podaná IMMP za rasovou urážku na týdeník *Charlie Hebdo*, jež o rok dříve publikoval karikatury Proroka, je nepodložená, Sarkozy prohlásil, že „ve jménu svobody se lze vysmát úplně všemu“. Kriticky se rovněž vyjádřil k islámskému obětování berana. V televizním pořadu počátkem roku 2007 byl obviněn posluchačem ze zaujatosti vůči muslimům. Kandidát na prezidenta odpověděl, že muslimové mají respektovat francouzské zákony, nikoliv „utlačovat dívky nebo si brát více než jednu ženu, a přestat podřezávat doma berany“. Nepokoje na předměstích v první polovině roku 2007, včetně reakcí na Sarkozyho volební vítězství, už nebyly nikým s islámem spojovány.

Vztahy francouzského státu a muslimské komunity jsou opakovaně vystaveny tlaku šátkových afér. Ve školství vedle sebe působí princip *laïcité* a od roku 1989 zákon o orientaci ve vzdělání, který zahrnuje individuální právo na svobodu vyznání a svědomí. V praxi se ale veřejný prostor střetává se soukromou volbou. Školy učí republikánské hodnoty a zároveň zajišťují rovné zacházení se všemi žáky a respekt k pluralismu. V kompetenci místních úřadů je upravovat veřejný projev náboženské příslušnosti ve školách. V roce 1989 Státní rada přenechala konečné rozhodnutí, zda povolit či zakázat žačkám nošení *hidžábu*, ministerstvu školství, které delegovalo pravomoc rozlišovat mezi individuálním právem manifestovat své vyznání a náboženským proseytismem na jednotlivé školy. Výsledkem byl rozchod s principem rovnosti. Žáci na různých státních školách totiž náhle neměli tatáž práva a povinnosti.

Debata vyvrcholila v září 2004 přijetím nové legislativy, která zakazuje nošení *hidžábu* ve veřejných školách a trvá tak na odpoutání od náboženské a přijetí sekulární republikánské identity, což je však proti všem náboženským a osobním právům. Politický představitel byl v této záležitosti názorově rozdělen: Alain Madelin z liberálního křídla Chiracovy UMP soudil, že „se muslimská komunita bude cítit stigmatizovaná. Zákon se nevyoprádá se zlem u jeho zdroje – tj. problémem integrace.“⁸⁾ Proti nově schválenému zákonu protestovaly nevládní organizace pro lidská práva. Odpůrci zákona vyjádřili své obavy, že „zákon je netolerantní a podminuje integraci francouzských muslimů“.⁹⁾ Na integrační neúspěch to-

hoto zákona navazuje mimo jiné nová kontroverzní Sarkozyho strategie: vytvoření ministerstva pro imigraci a národní identitu. Nová Fillonova vláda zřejmě vkládá své integrační naděje i do čerstvě zvolené ministryně spravedlnosti Rachidy Dati, jež je vůbec prvním ministrem magrebského původu ve Francii.

Francouzský islám je ve skutečnosti mnohem více individualistický, než se očekávalo. Naopak francouzský republikánský koncept je mnohem více komunitární, než hlásá, což se nejviditelněji projevuje v sociálních ghettech a ve státem opakované instrumentalizaci náboženských elit. V praxi není problémem komunitární charakter islámu, který je v rozporu s republikánskou dogmatikou, ale skutečnost, že požadavky muslimské populace, kde převládá individualismus, na stát jsou vysoké a často bez odpovědi. Muslimové obecně podporují *laïcité* jako ochranu svobody vyznání, ale v sociálních otázkách se cítí být druhořadými občany zrazenými vládou, na něž se republikánské hodnoty neaplikují.

Jana Břeská (1980) dokončuje doktorandské studium na FF UK, Ústav Blízkého východu a Afriky, obor Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky, a studuje také na Université de Perpignan (Francie).

janabreska@hotmail.com

¹⁾ Dassetto, F. (1996), *La construction de l'islam européen. Approche socio-anthropologique*. Paris-Montréal: L'Harmattan.

²⁾ Modood, T. (1994), *Establishment, Multiculturalism and British Citizenship*. Political Quarterly, 65, s. 73.

³⁾ Cesari, J. (2004), *L'islam à l'épreuve de l'Occident*. Paris: La Découverte, s. 109.

⁴⁾ Zásahy státu do finančních záležitostí muslimského kultu však nejsou záležitostí jen několika posledních let. Již v září 1976 vydal Úřad pro přistěhované pracující oběžník za účelem zlepšení sociálních podmínek a zachování kořenů a kulturní identity. Islámu, který byl *de facto* uznán nedílnou součástí francouzské kultury, tak měla být poskytnuta finanční pomoc. Finanční podpora projektů náboženského charakteru se tímto oběžníkem stala legitimní.

⁵⁾ Počátkem 90. let dosáhla často zpochybnovaná CORIF prosazení stravování *halál* v armádě a přidělování prostor na hřbitvech pro islámské pohřby.

⁶⁾ Fregosi, F.: *La gestion publique de l'islam en France: enjeux géopolitiques, héritage colonial et/ou logique républicaine?* Online: www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/eh/f/cause/lectures/France_gestion_publicque_de_l%92islam.htm (20. 3. 2007).

⁷⁾ Bertrand, R. (2003), *Islam and Politics in Europe and in Asia: Comparative reflections*. Asia Europe Journal (1), s. 325.

⁸⁾ www.islamonline.net/English/News/2004-03/04/article02.shtml (14. 3. 2007).

⁹⁾ www.islamonline.net/English/News/2004-03/04/article02.shtml (14. 3. 2007).

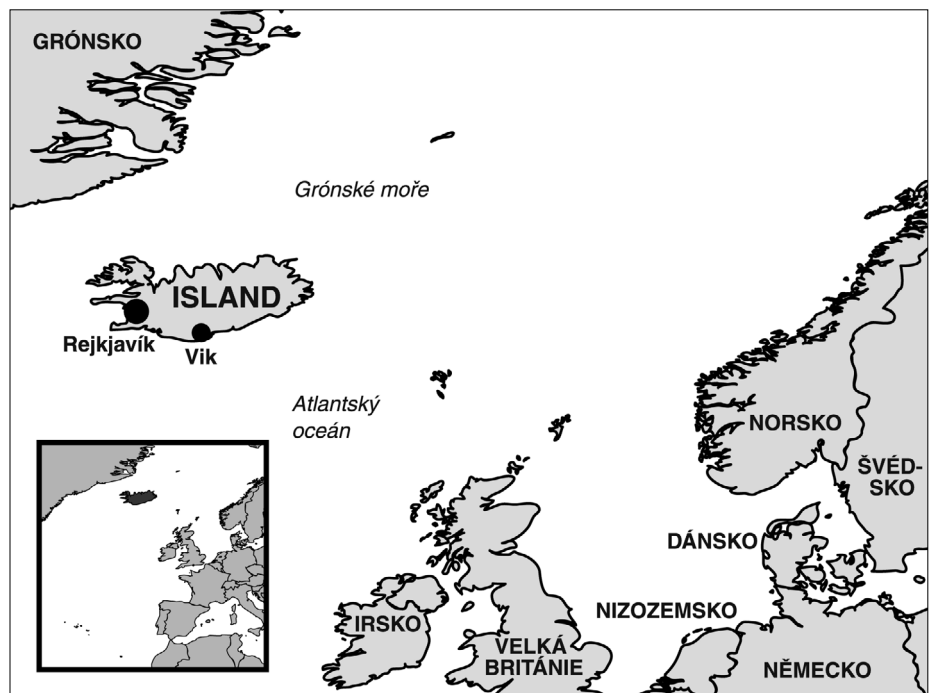
Island: parlamentní volby v zemi, kde není kam spěchat

V sobotu 12. května 2007 proběhly na Islandu parlamentní volby. Koaliční vláda Strany nezávislosti (IP) a Pokrokové strany (PP) byla u moci již od roku 1995, a mnozí proto s napětím očekávali, zda se udrží i nadále. Jeden z posledních průzkumů veřejného mínění, který provedl Gallupův ústav ve dnech 6. a 7. května, naznačoval, že výsledek voleb bude jen velmi těsný. K vytvoření vlády je totiž zapotřebí nadpoloviční většina z celkových 63 mandátů a z průzkumů vyplynulo, že dvě současné vládní strany by získaly pouze 31 křeslo, tedy méně než požadovanou nadpoloviční většinu, a proto by vládu společně sestavit nemohly.

ROMAN GRAMETBAUER

Vládní strany byly přitom před volbami ve zcela odlišných výchozích pozicích. Strana nezávislosti mohla počítat s vysokou podporou (cca 38,4 procenta hlasů), a nebylo pochyb, že i po volbách zůstane nejsilnější frakcí v *Althingu* (parlamentu). Její prvenství nebylo v ohrožení ani poté, co poslední předvolební prů-

zkumy signalizovaly úbytek voličů. Naproti tomu Pokrokové straně sice na poslední chvíli příznivců mírně přibývalo, ale ve srovnání s výsledky voleb z roku 2003 jich bylo velmi málo, a chvílemi to dokonce vypadalo, že by mohla přijít i o téměř polovinu mandátů. Prognózy jí totiž přisuzovaly jen zhruba 9,8 procenta hla-

sů.¹⁾ Jedním z důvodů, proč se voliči odklání od dosavadních vládních stran, byly zprávy o záměru vlády podpořit výstavbu dalších vysokých pecí na tavení hliníku, což u mnoha občanů vyvolávalo obavy z jejich vlivu na životní prostředí. To mohlo přidat body středo-levým stranám požadujícím moratorium na stavbu pecí.²⁾ Vláda se proto ještě na poslední chvíli snažila uklidnit vášně a ukázat, že myslí na životní prostředí, když se rozhodla podpořit projekt obnovy březového lesa u sopky Hekla, v hodnotě 500 mil. islandských korun (cca 5,8 mil. eur).³⁾

Pozadu nezůstali ani vládní poslanci, kteří podpořili dosavadní vládu výrokem, že se Islandané ještě nikdy neměli tak dobře jako za současné vlády. Opoziční zastupitelé ale jedním dechem dodávali, že se mohli mít ještě lépe – samozřejmě, kdyby byli u vlády oni.⁴⁾

Konec dosavadní koalice

A jak volby nakonec dopadly? Vyhrála Strana nezávislosti se ziskem 36,6 procenta hlasů, což odpovídá 25 křeslům v *Althingu*. Získala tak o tři mandáty více než ve volbách v roce 2003. Naopak Pokroková strana si velice pohoršila. Volilo je pouze 11,7 procenta občanů a oproti minulým volbám tak přišla o celých pět křesel. Pokles voličské přízně zaznamenala i Sociálnědemokratická aliance, kterou volilo 26,8 procenta Islandanů. Liberální strana získala téměř stejný počet hlasů jako v roce 2003, tedy 7,3 procenta. Výrazně si oproti minulým volbám polepšilo Hnutí levicových zelených, které obdrželo 14,3 procenta hlasů, a tím i devět křesel v parlamentu. Volební účast činila 83,6 procenta.

Z výše uvedených dat vyplývá, že současná koaliční vláda získala 32 mandátů, tedy křehkou nadpoloviční většinu, a mohla setrvat ve vládě. Lídři obou koaličních stran (Geir H. Haarde za Stranu nezávislosti a Jón Sigurdsson za Pokrokovou stranu) po vyhlášení výsledků začali jednat o tom, zda budou spolupracovat i v následujícím volebním období, či zda každý z nich půjde „svou cestou“.

Premiér Haarde pro periodikum *Fréttabladid* sdělil, že „není kam spěchat, vláda [dosavadní, pozn. autora] bude fungovat, dokud se nerozhodneme jinak“. Jedním dechem ale dodal, že spolupráce Strany nezávislosti s Pokrokovou stranou přinesla dobré výsledky, a „proto je přirozené, že zvažujeme pokračování“.⁵⁾

Po volbách bylo ovšem velkou neznámou, jak se zachová Pokroková strana. Ta měla buď možnost setrvat v koalici se

Tabulka Rozložení mandátů v islandském Althingu po volbách 12. 5. 2007

Název strany	Počet hlasů (v procentech)	Počet křesel v Althingu
Pokroková strana	11,7	7 (-5)
Strana nezávislosti	36,6	25 (+3)
Liberální strana	7,3	4 (0)
Islandské hnutí	3,3	0 (0)
Sociálnědemokratická aliance	26,8	18 (-2)
Hnutí levicových zelených	14,3	9 (+4)

Zdroj: www.mbl.is/mm/frettir/kosningar/ (staženo 15. května 2007).

Stranou nezávislosti, ale kvůli propadu ve volbách by se zřejmě musela vzdát některých svých křesel ve vládě, nebo odejít do opozice, či spolupracovat se stranami levicovými. Dle listu *Fréttabladid* byla strana názorově vnitřně rozdělena. Zatímco např. jeden z nově zvolených poslanců za tuto stranu prohlašoval, že by byl rád, kdyby strana zůstala ve vládě, bez ohledu na to, zda by to byla vláda pravicová či levicová, jeden z ministrů za Pokrokovou stranu naopak prohlásil, že by si spolupráci s levicovými stranami v žádném případě nedovedl představit. Právě vnitřní rozpory uvnitř strany nakonec zapříčinily, že vítězná Strana nezávislosti se poohlédla po jiném koaličním partnerovi.

Předseda vlády Haarde proto následně zahájil rozhovory s předsedkyní Sociálnědemokratické aliance (SDA) Ingibjörg Sólrún Gísladóttir. Jednání sice nebyla jednoduchá, ale obě strany se snažily dosáhnout kompromisu o budoucím směřování vlády a také o jejím složení. Nakonec se Haarde s Gísladóttir na ustavení nové vlády dohodli. V noci z 22. na 23. května 2007 předseda vlády Haarde společně s I. S. Gísladóttir, nyní čerstvou ministryní zahraničí, představili složení nové koaliční vlády.

Opatrné přiblížení se k Evropě

Podle programového prohlášení nové vlády ze dne 24. května 2007 bude jedním z jejích cílů zlepšení životní situace těch, kteří jsou ve společnosti znevýhodněni a do popředí zájmu budou postaveny i záležitosti týkající se seniorů a také mladé generace. Koaliční strany se mj. zavázaly vytvořit liberální reformní vládu, jež vybuduje silnou ekonomiku, zvýší kon-

kurenceschopnost podniků na trhu a zlepšit postavení rodiny.

V programovém prohlášení se objevil krátký odstavec týkající se vztahu Islandu k Evropské unii. Island dosud není členem EU, ale je zapojen do Evropského hospodářského prostoru. Vláda v této souvislosti konstatuje, že Island získal ze svého členství v rámci Evropského hospodářského prostoru výhody, a že nyní bude ustaven stálý konzultativní výbor, složený z parlamentních stran, který bude mít za úkol monitorovat vývoj v rámci EU a podle toho bude zvolen další postup v přístupu k členství Islandu v Unii. Za čtyři roky se uvidí, co se podařilo z vládního programu realizovat. ○

Roman Grametbauer (1981) je absolventem magisterského studia mezinárodních vztahů na Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů (VŠVSMV) v Praze.

ROMAN.GRAMETBAUER@seznam.cz

¹⁾ Zdroj: článek Gallup poll: *Government loses majority*, dostupný na adrese: www.icelandreview.com/icelandreview/daily_news/?cat_id=16567&ew_0_a_id=281434 (staženo dne 9. 5. 2007).

²⁾ Zdroj: článek *Iceland votes in tight elections*, dostupný na adrese: news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6649083.stm (staženo dne 12. 5. 2007).

³⁾ Článek *Government supports Hekla Forests*, dostupný na adrese: icelandreview.com/icelandreview/daily_news/?cat_id=16567&ew_0_a_id=281216 (staženo dne 8. 5. 2007).

⁴⁾ Jóhannesson, B.: *News Review: A Changed Political Scene?*, článek dostupný na adrese: icelandreview.com/icelandreview/daily_news/?cat_id=16567&ew_0_a_id=281012 (staženo dne 7. 5. 2007).

⁵⁾ Zdroj: článek *Leaders of governmental parties discuss continued coalition*, dostupný na adrese: www.icelandreview.com/icelandreview/daily_news/?cat_id=16567&ew_0_a_id=281905 (staženo dne 14. 5. 2007).

Evropská unie připravuje vnitřní trh pro 21. století

O postavení vnitřního trhu ve vývoji evropské integrace panuje celkem shoda. Všeobecně se přijímá, že v ekonomické oblasti vnitřní trh je a zůstane jejím hlavním přínosem: odstranil tradiční bariéry mezi trhy zúčastněných zemí: celní, obchodní, daňové, technické, administrativní aj. Vznikla „oblast bez vnitřních hranic“, v níž byly propojeny trhy zboží, pracovníků, služeb a kapitálu. Vrátime-li se k zakladatelské smlouvě z roku 1957, můžeme říci, že vytvoření vnitřního trhu (v tehdejší dikci „společného trhu“) bylo vůbec jejím hlavním záměrem, který Maastrichtská smlouva pouze doplnila programem hospodářské a měnové unie.

LUDEK URBAN

Budování vnitřního trhu bylo ovšem programem nadmíru náročným. Původní termín jeho završení za dvanáct let (do konce roku 1969) se ukázal jako neschůdný. Bylo zapotřebí nového podnětu v roce 1985 (*Bílá kniha* a nová Komise v čele s Jacquesem Delorssem), aby byl do konce roku 1992 naplněn původní záměr. I potom, jak opakovaně zdůrazňují představitelé Komise, nelze vnitřní trh považovat za plně „dokončený“: jak z důvodů vnitřních (potřeba reagovat např. na stárnutí populace) nebo pod tlakem změn vnějšího prostředí (dopady globalizace).

Vnitřní trh EU: strana aktiv

Přínosy vnitřního trhu Evropské unie se zpravidla sledují ve třech oblastech: pro Unii jako celek, pro občana jako pracovníka a spotřebitele a pro podniky.

Celkové přínosy pro Unii lze hodnotit na dopadech pro růst, prosperitu a zaměstnanost. Hodnocení je obtížné: jak přesně zjistit, co se změnilo jako příspěvek vnitřního trhu? Údaje mohou být proto jen orientační. Komise odhadla, že celkový HDP zemí Unie se v období 1992–2006 zvýšil o 2,2 procenta ve srovnání se stavem bez vnitřního trhu. Pro jednu domácnost v zemích EU se tím v období 1993–2002 zvýšil její příjem o 7500 eur. Ve stejném období přibýlo díky vnitřnímu trhu zhruba 2,5 mil. nových pracovních míst. Vzrostl obchod mezi členskými státy, stejně jako jejich vývoz do třetích zemí, vnitřní trh se stal přitažlivější pro zahraniční investory, což přispělo k růstu blahobytu i zaměstnanosti.

Přínosy pro Evropana jako pracovníka a zejména jako spotřebitele jsou dosti markantní. Obecně lze říci, že evropský občan získal právo pracovat, žít, studovat a žít na penzi v kterémkoli členském státě. Přes 15 mil. občanů využilo tohoto práva a přesídlilo do jiné členské země. Kolem 1,2 mil. mladých lidí získalo možnost prostřednictvím programu *Erasmus* studovat v zahraničí. Pro velkou část profesí je jejich kvalifikace automaticky uznávána v jiné členské zemi. Pohyb osob mezi členskými zeměmi byl usnadněn zavedením Evropského zdravotního průkazu a je zcela bez bariér v zemích Schengenské dohody. Jako spotřebitel má evropský občan nesrovnatelně větší výběr zboží a služeb, v mnoha případech s nižšími cenami a vyšší kvalitou, díky odstranění národních monopolů a zavedení konkurenčního prostředí do mnoha sektorů (to platí zejména pro telekomunikace, dopravu, bankovníctví, pojišťovnictví). Na jeho stranu se také staví legislativa na ochranu spotřebitele s celoevropskou působností.

Pro podniky odpadly hraniční kontroly a celní formality. Otevřely se jim nové trhy, které dnes mají téměř půl miliardy spotřebitelů. Podniky mohou využít výhod, které skýtá větší rozsah výroby. Zásada vzájemného uznávání usnadnila obchod mezi členskými státy, což je přínosem zejména pro malé a střední podniky. Technická harmonizace a standardizace ulehčila vzájemný obchod v případech, kdy rozdíl v národních předpisech byly veliké. Malým a středním podnikům po-

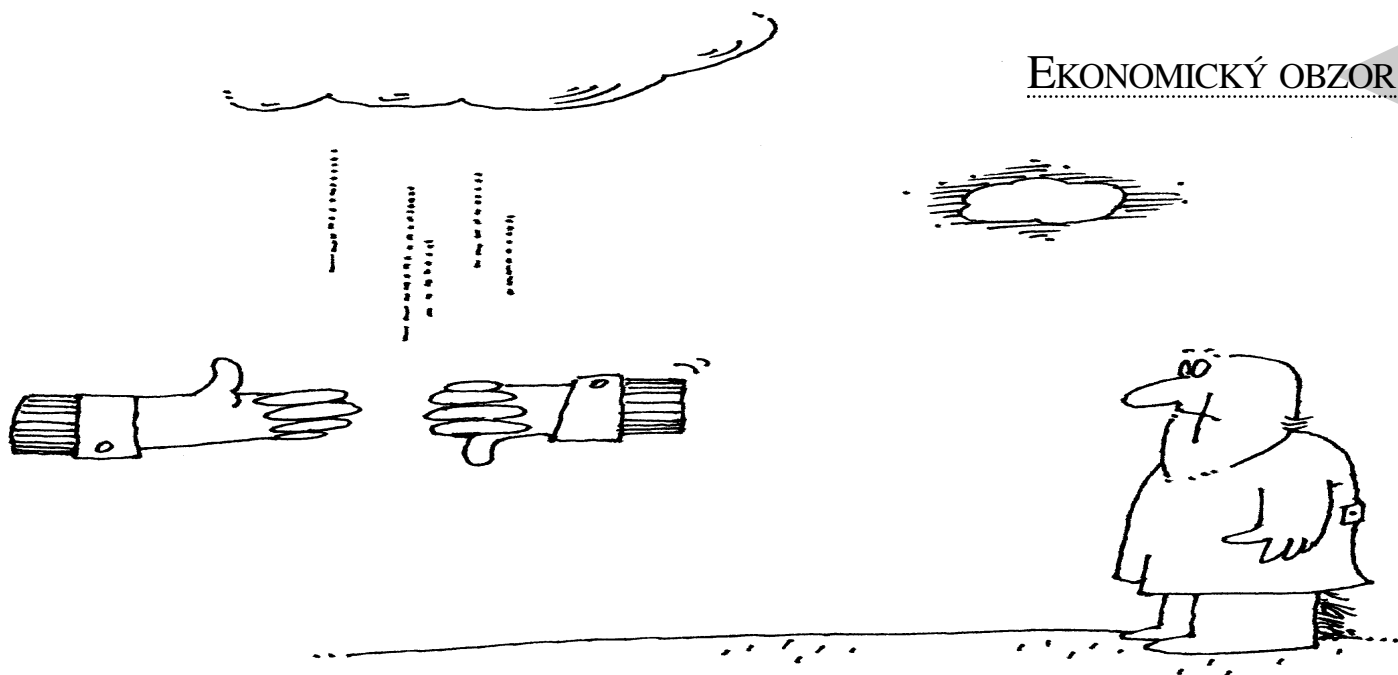
máhá evropská síť při zakládání podniků v jiné zemi. Programem SOLVIT se poměrně rychle řeší problémy vznikající při vzájemném obchodu (nebo pohybu pracovníků mezi zeměmi). Konkurenční prostředí na finančních trzích umožňuje získávat peněžní zdroje pro podnikání za výhodnějších podmínek.

I když to na první pohled zní nadneseně, měl pravdu Frits Bolkestein, bývalý člen Komise odpovědný za vnitřní trh, když v roce 2003 prohlásil, že „vnitřní trh změnil Evropu během deseti let (1993–2002) k nepoznání“. Zmizela ekonomicky roztržštěná Evropa, společným úsilím a neustálým hledáním konsenzu byly odstraněny stovky bariér, které činily Evropu slabší a méně výkonnou. Dřívější soupeření bylo nahrazeno ochotou spolupracovat, i když spíše v ekonomické sféře než v jiných sférách.

Kritické hlasy ke stavu vnitřního trhu EU

Lisabonská strategie jako program radikálních reforem ke zvýšení ekonomické výkonnosti a konkurenceschopnosti Evropské unie byla formulována s vědomím, že navrhované reformy nemohou jít mimo vnitřní trh. Většina předpokládaných opatření byla proto pojata jako další krok v dokončování vnitřního trhu. Šlo vesměs o reformní záměry vytyčené již dříve a zahrnuté nyní do nové strategie. Proto v ní nalézáme požadavek odstranit překážky volného pohybu služeb, dokončit liberalizaci síťových odvětví, aktualizovat pravidla pro zadávání veřejných zakázek, snížit objem státních podpor, vytvořit integrované finanční trhy, odstranit překážky pro podnikání, hlavně u malých a středních podniků. A také: zjednodušit právní rámec vnitřního trhu.

Zprávy o tom, jak se daří či spíše nedaří Lisabonské strategii, však naznačovaly, že něco ve fungování vnitřního trhu není v pořádku. V roce 2004 si tehdejší Prodiho Komise objednala zprávu u nezávislých odborníků (tzv. Sapirova zpráva), která jako první konstatovala, že se sice díky programu vnitřního trhu od konce 80. let značně pokročilo v ekonomické integraci, ale bez uspokojivého dopadu na růst a zaměstnanost. Zároveň upozornila zpráva na to, že Unie a její vnitřní trh je vystaven značným rizikům, které ohrožují udržitelnost evropského modelu společnosti: je nutno reagovat na demografické trendy, na nové technologie a na výzvy globalizace. Dávalo se tím najevo, že dosavadní orientace vnitřního trhu není na tyto výzvy připravena.

Také tzv. Wim Kokova zpráva, která měla zhodnotit první polovinu Lisabonského procesu (listopad 2004), obsahovala vážné varování. Její autoři připomínali, že ačkoli je vnitřní trh „rozhodující mechanismus, který vytváří ekonomický růst“, snaha dokončit vnitřní trh zbožím a službami se „zbrzdila a jejich pozitivní účinky slábnou“. A dodali navíc, že program vnitřního trhu je „považován za zastaralou záležitost a nedostává se mu takové priority, jakou by zasluhoval. Toto je osudná politická chyba.“ V konkrétních doporučeních Kokova zpráva větší opakovala dřívější návrhy.

Barossova Komise ve vyhlášeném novém začátku Lisabonské strategie (únor 2006), s odkazem na předchozí varovnou zprávu, ohlásila program dobudování vnitřního trhu: v oblasti služeb, zejména finančních, regulovaných povolání, energetiky, dopravy, veřejných zakázek, program na dotvoření otevřeného a konkurenčního prostředí. Reagovala také na požadavek zlepšit evropské a vnitrostátní právní předpisy: posuzovat je z hlediska jejich účinků na hospodářskou soutěž a konkurenceschopnost evropských výrobců. Šlo však většinou o návrhy, které se v programech Komise objevují již dlouho.

Proč vnitřní trh neplní očekávání?

Na jaře 2006 se Komise rozhodla k rozhodnému kroku: oznámila, že provede celkovou revizi dosavadních přístupů k vnitřnímu trhu. Vedlo ji k tomu několik okolností: chabé výsledky Lisabonské strategie, řada zmíněných hodnotících zpráv, které našly odezvu u veřejnosti, kritické hlasy evropských podnikatelských svazů adresovaných Komisi i členským státům vyzývajícím k větší angažovanosti ve věci

vnitřního trhu a konečně také to, že v roce 2006 končila přijatá střednědobá strategie vnitřního trhu (2003–2006).

Komise postupovala tak, že nejdříve vyhlásila tzv. veřejnou konzultaci (*public consultation*), která se organizuje před přípravou každé nové významné iniciativy. Byly vyzvány všechny subjekty, aby se vyjádřily k předloženým i dalším otázkám týkajícím se vnitřního trhu. Sešlo se celkem 1514 odpovědí, od všech členských vlád, mnoha organizací, sociálních partnerů, podniků i občanů. Komise ve zvláštní zprávě odpovědi shrnula a v únoru 2007 předložila k jarnímu zasedání Evropské rady předběžnou zprávu o konturách nově navrhovaného programu vnitřního trhu pro 21. století. Zároveň v lednu 2007 uveřejnilo Generální ředitelství pro ekonomické a finanční záležitosti velmi rozsáhlou studii o stavu vnitřního trhu a příčinách toho, proč zatím neplní očekávání. Na podzim 2007 má Komise předložit Evropské radě definitivní verzi nového programu. V dosud uveřejněných zprávách nalezneme mnoho kritických zjištění, která předtím nezazněla.

Jak tedy vypadá vnitřní trh podle hodnocení Komise z jara 2006 a s jakými problémy se potýká:

- Vnitřní trh v mnoha oblastech dodnes neexistuje: rozříštěnost trvá na trhu služeb, v dopravě, energetice, telekomunikacích, v drobném bankovníctví, pojišťovnictví, veřejných zakázkách, duševním vlastnictví, volném pohybu pracovníků, malé a střední podniky mají potíže v přeshraničním obchodě.

- Éra globalizace zásadně mění fungování evropské ekonomiky: podniky působí v globálním prostředí, ztrácí se rozdělení

na vnitřní a zahraniční trh, nutno posoudit, jak v této situaci fungují ekonomické, sociální a regulační systémy Evropské unie.

- Rychlý technologický pokrok: mění se způsob, jakým vzniká bohatství; přírůstky produktivity a zaměstnanosti závisí na inovacích a na otevřenosti trhů, vnitřní trh EU není na tyto podmínky dostatečně upraven.

- Efekt rozšíření EU: vznikají nové příležitosti pro občany i podniky, ale za cenu větší diverzity.

- Výzvy zevnitř Evropské unie: veřejnost i politikové v původní patnáctičlenné Unii berou vnitřní trh jako daný a víceméně hotový, což udržuje jejich odpor vůči reformám a oživuje protekcionismus (vlády brání fúzím v citlivých odvětvích).

Výsledný efekt na vnitřní trh: vnitřevropský obchod stagnuje, příliv zahraničního kapitálu klesá, ekonomika Unie roste pomaleji než u jejích obchodních partnerů. V citované zprávě Generálního ředitelství se doslova konstatuje: „Zatímco vnitřní trh přispěl k postupu integrace, což do určité míry platí také pro konkurenční prostředí v EU, jeho potenciál nebyl plně využit. Původní očekávání, že vnitřní trh se stane odrazovým můstkem pro dynamičtější, inovativnější a konkurenceschopnější ekonomiku ve světovém měřítku, nebylo splněno.“ A dodává se, že vnitřní trh se bohužel také nestal dostatečně přitažlivým pro zahraniční investory v sektorech high-tech.

Obrysy vnitřního trhu pro 21. století

Veřejná konzultace a doporučení mnoha subjektů prokázaly celkovou shodu v identifikaci slabín vnitřního trhu Evropské unie. Evropská rada na svém zasedání v březnu tohoto roku vyzvala Komisi,

aby v druhé polovině 2007 předložila „ambiciózní a komplexní přezkoumání jednotného trhu“, s konkrétními návrhy na opatření. Tím by měla být získána potřebná podpora evropské veřejnosti a patřičně informována, lépe než tomu bylo v případě Lisabonské strategie. Zatím můžeme mluvit pouze o obrysech této vize s těmito hlavními prvky:

- Vzhledem k váze sektoru služeb v moderní ekonomice bude předpokladem růstu prosperity a produktivity v 21. století dokončování vnitřního trhu v tomto sektoru. To vyžaduje zavedení a využití nových technologií v dalších oborech: velkoobchod, maloobchod, finanční služby, služby podnikům. S ohledem na rychlé šíření moderních technologií to předpokládá vytvoření vnitřního trhu znalostí zahrnujícího i ochranu duševního vlastnictví.

- Vnitřní trh EU musí reagovat nejen na postup znalostní ekonomiky, ale také na rostoucí závislost na dodávkách energie, na klimatické změny a stárnoucí populaci.

- Pravidla vnitřního trhu musí brát v úvahu globální prostředí: vytvářet podmínky pro trvalou adaptaci podniků a nezbytné přesuny výroby, podporovat výzkum a inovace, prosazovat regulaci na globálním trhu v souladu se standardy Evropské unie.

- Rozšíření EU: přináší nové příležitosti pro rozvoj vnitřního trhu, ale zároveň zvětšuje jeho heterogenitu (odlišná ekonomická úroveň členských států, rozdíly ve struktuře průmyslu, různé priority v ekonomických programech aj.). Vzniká prostor pro spory mezi členskými státy (volný pohyb pracovníků, zdanění podniků aj.).

- Zjednodušování a zeštíhlování legislativy vnitřního trhu je trvalým úkolem (náležavost programu „*Better regulation*“).

- Důležitým prvkem nového programu zůstává: včasná implementace a důraznější prosazování legislativy vnitřního trhu.

Je dobré, že Komise přišla s touto iniciativou, i když možná trochu pozdě. Na nové vizi závisí v mnohém také další průběh Lisabonské strategie (termín 2010 není určující). Předseda Komise José Barosso nebyl daleko od pravdy, když opakovaně uváděl, že vyhlídky evropského modelu společnosti se sociální a ekologickou dimenzí, stejně jako postavení Evropské unie v globálním světě, jsou citlivě spojeny s ekonomickou obnovou Evropy.

○ **Luděk Urban** (1927) je profesorem na Institutu ekonomických studií FSV UK v Praze a Jean Monnet Professor.

urban.ludek@quick.cz

Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu

EMIL SOULEIMANOV

Otázka identity, tzn. kým se cítíme být, není statickým stavem, ale je dynamickou konstrukcí, která reflektuje události, jež se dějí kolem nás a také se nás týkají. Čečenci se v 60., 70. a 80. letech cítili být součástí Sovětského svazu, protože se v tomto státě narodili, vyrůstali, žili, vzdělávali se a pracovali. Společně s jinými národy tvořili zvláštní, sice nikoli nadnárodní, ale kulturně-historickou pospolitost – sovětský národ.¹⁾

Vzájemně se vylučující projevy čečenských vůdců Džochara Dudajeva, stejně jako později Aslana Maschadova, ale i způsob uvažování mnoha Čečenců, u nichž se vnitřně přetrvávající oddanost sovětskému státu „harmonicky“ střídala s nenávisť vůči němu, vysvětlují tuto paradoxní dvojjakost (post)sovětské čečenské identity. Existenci tohoto fenoménu potvrzují i pocit sdílený mnoha Čečenci v počátečních měsících ozbrojené konfrontace, který byl také konstatován nestrannými svědky tehdejších událostí.²⁾ Obyvatelé republiky totiž do poslední chvíle nepřestávali věřit, že je „jejich stát“ nebude bombardovat a zabíjet a že se ze strany Moskvy a Grozného jako vždy všechno omezí na demonstrativní řinčení zbraní. Generálové si přivydělají na odepсанé vojenské technice, a „aby se nefeklo“, tak dojde nejspíš k několika nevýznamným lokálním bojům, poté se ale ruská vojska po dohodě s Dudajevem stáhnou. Z tohoto hlediska si zaslouží pozornost výrok Aslana Maschadova, který několik let po zahájení rusko-čečenské války prohlásil, že „navzdory mýtu, šířenému ruskou propagandou, nedošlo v Čečensku roku 1990 k žádné rebelii ani povstání. Onu nezávislost nám přijetím celé řady zákonů poskytl vláda Sovětského svazu [...]“³⁾ Poznatek o původnosti čečenského separatismu zpochybnil i Šámil Basajev, podle něhož „Rusové vytvořili iluzi o tom, že se chceme dostat z rámce Ruska, ale to je pouze iluze“.⁴⁾

Existují mimořádné hodnotné výsledky průzkumu veřejného mínění, provedeného v čečenském Ingušsku v květnu a červnu 1991, tedy těsně před čečenskou revolucí. Podle tohoto průzkumu se 80,3 procenta respondentů čečenské národnosti vyslovilo pro přijetí *Deklarace o státní suverenitě Čečensko-Ingušské republiky*, tedy fakticky pro nezávislost (4,5 procenta se vyslovila proti).

Současně si však cca 60 procent Čečenců přálo, aby byla republika zachována v rámci Ruské federace nebo Sovětského svazu (cca 24 procent usilovalo o plnou nezávislost).⁵⁾ Tento fakt lze zčásti vysvětlit nízkou úrovní společensko-právních znalostí obyvatel republiky, což byl jev společný všem (post)sovětským národům.⁶⁾ Svoji roli jistě hrálo i to, že si racionálně uvažující část čečenské veřejnosti uvědomovala, že geopolitická izolovanost Čečenska se může stát stěžím východiskem pro vznik plně nezávislého státu a že uchování určitého svazku s Ruskem (případně se Společenstvím nezávislých států – SNS), nebo setrvání v rámci Ruska (či SNS) jako subjektu se zvláštními právy by byla nezbytná a pro ekonomickou přínosnost čečenskému obyvatelstvu i žádoucí.⁷⁾ Nasvědčuje tomu i to, že v květnu a červnu 1991 podporovalo 51 procento Čečenců podepsání nové federativní smlouvy, což neznamena nic jiného, než že většina obyvatel nevyklučovala, že by Čečensko mělo zůstat součástí Ruska (10,5 procenta bylo proti).⁸⁾

Staré křivdy stále živé

V povědomí sovětské generace Čečenců však i nadále existovala etnický prodchnutá paměť bývalých křivd a perzekucí, která se znovu uplatňovala v souvislosti s nastupující diskriminační politikou ze strany svazového centra. Nespokojenost Čečenců pak v okamžiku společenského ohrožení celkem logicky vyústila v těžce kontrolovatelnou explozi „etnických vášní“, což se stalo právě na podzim 1991, později pak na podzim roku 1994, v předvečer ruské invaze.⁹⁾ V této souvislosti lze čečenskou revoluci, stejně jako hektické události, které ji následovaly, vnímat jako svého druhu „odčinění (historické) křivdy“, pomstu vnuků za urážky, jichž se dostalo jejich dědům. Viděno z tohoto úhlu pohledu se následující události nedaly odvrátit, a jelikož pouze pokračoval

přirozený běh věcí, jevíly se jako historická nezbytnost; samotného Dudajeva lze v tomto ohledu považovat nikoli za strůjce, ale spíše za symbol čečenské revoluce.

Polovičaté a neobratné pokusy Moskvy z let 1991–1994 (o ozbrojené invazi nemluvě), které měly zahnat džina zpět do láhve, nemohly přivodit nic jiného než pravý opak. Odtud také pramení takřka paranoidní strach z opakování deportace šířící se v Čečensku lavinovitě v podobě fám po každé, když hrozba „ze severu“ získávala hmatatelnější obrysy. Nebylo totiž náhodné, že se v Čečensku od 19. srpna 1991, tzn. ve dnech, kdy došlo v Moskvě k puči, šířily „zaručené zprávy“ o tom, že v plánech pučistů – *Státního výboru pro výjimečný stav* – se počítalo s vysídlením Čečenců. Samotný Šamil Basajev, tehdy neúspěšný student moskevské zemědělské univerzity, jenž se zúčastnil obrany ruského parlamentu, se o pět let později svěřil v rozhovoru pro ruský deník *Moskovskaja pravda*, že „věděl, že pokud pučisté zvítězí, na nezávislost Čečenska by se muselo zapomenout...“¹⁰⁾

Není divu, že první a zejména pak druhá rusko-čečenská válka z let 1994–1996, která měla poměrně krátké trvání, posílily protiruský charakter čečenské identity. Je pozoruhodné, že ačkoli existovaly silné náznaky, byla nakonec „opravdová“ invaze ruských vojsk pro většinovou populaci republiky tak nečekaná, že bylo obtížné viníka jednoznačně identifikovat v zobecňujícím obrazu „ruského národa“.¹¹⁾ Daleko spíše byla dávána vina „imperiálním ambicím Moskvy“ či konkrétněji Jelcinovi a jeho nectnostným politickým poradcům, či dokonce v nejlepší tradici (post)sovětských konspiračních teorií nějakému „protičečenskému komplotu“ vnějších sil – Židů, zednářů atd. Podle výzkumu, uskutečněném čečenskou

socioložkou Zalpou Bersanovou, odpovědělo 15 procent starších respondentů z válkou zmítaného Čečenska (1995) na otázku „Dáváte ruskému národu vinu za tragédii, která se přihodila Čečencům?“ kladně, kdežto 67 procent záporně. Mezi mladistvými dotázanými byly výsledky jednoznačnější: 32 procenta odpovědělo kladně, zatímco 46 procent záporně.¹²⁾

Ozbrojená střetnutí však zprvu neměla výlučně etnický rozměr – bombardování čečenských měst a obcí přinášela smrt v průměru dokonce více jejich ruským obyvatelům než čečenským a ingušským, kteří dokázali díky přetrvávajícím silným rodinným vazbám v mnoha případech včas utéct ze měst k příbuzným na venkov. Bolest ze ztrát lidských životů byla tehdy společná, ať se jednalo o Čečence či Rusy. Možná proto obyčejné čečenské rodiny zpočátku tak ochotně pomáhaly svým ruským sousedům. Zatím se nepotvrdilo, že by v té době v Čečensku docházelo k cílenému etnickému vraždění ze strany povstalců, pomineme-li gangstery čečenského původu, a i zajatí Rusové, kteří zde vykonávali základní vojenskou službu, byli zpravidla bez větších komplikací propouštěni ze zajetí.

Pokud jde o zmíněnou historickou paměť čečenského národa, stojí v tomto ohledu za zmínku postřeh sociologa Georgiho Derlugiana, který působí na americké Northwest University a který v roce 1998 napsal: „Je pozoruhodné, že se události roku 1944 neustálily v čečenském historickém vědomí jako zločiny Rusů (při srovnání postoje Arménů ke genocidě roku 1915), nebo, řekněme, Gruzínců (Džugašviliho-Stalina, Beriji a Gvišianiho, což byl důstojník NKVD, který velel operaci „Čečevica“). Mnozí Čečenci, kteří vzpomínají na únor 1944, se zaručeně zmíní o legen-

dárním ruském vojákovi, který odmítl zabít bezbranné lidi, a byl proto sám zastřelen příslušníkem NKVD, nebo o rozkulačeném kozákovi žijícím podobně jako Čečenci v kazachstánském vyhnanství, a jenž se s nimi dělil o kožichy stejně jako o svou krávu. Tyto epické příběhy hrají v čečenském kolektivním vědomí úlohu velmi důležitého psychologického kompenzátoru, neboť umožňují rozlišovat špatné a dobré Rusy a napomáhají k tomu, aby soužití probíhalo bez problémů. Jinak těžko pochopíme, jak se desítky matek vojáků v období nedávné války toulaly po čečenských domech a někdy získávaly nazpět své zajaté syny. Mohlo se však něco podobného stát ázerbájdžánským matkám v Karabachu nebo gruzínským v Abcházii?“¹³⁾ Jistěže nemohlo.

Válka proti civilnímu obyvatelstvu

Úlohu psychologických kompenzátorů dnes mají příběhy o vojáku, který se slioval nad čečenskou dívkou ve vesnici Novyje Aldy; jsou to příběhy o „normálních“ vojácích, kteří vesničany varovali před příchodem svých krutých kolegů či o důstojníkovi Bagrejevovi, který odmítl střítlet na obyčejnou čečenskou vesnici z kulometu, a byl proto brutálně zmlácen Jurijem Budanovem. S dojetím si Čečenci vyprávějí o neznámých pilotech bombardérů, kteří během války záměrně odpalovali rakety mimo obydlené obce, do blízkých lesů a řek, či o nápisu na neexplodované letecké raketě „Jak jsem mohl, tak jsem pomohl“, který je dnes znám snad v každé čečenské rodině.

Druhá čečenská válka však s sebou přinesla jistě změny. Vstupuje již do svého šestého roku a je zřetelně namířena, nebo se tak aspoň silně zdá, proti místnímu (čečenskému) obyvatelstvu; Rusové a představitelé jiných nevajnašských národů totiž v Čečenské republice prakticky nezbyli. Na rozdíl od první války, kdy střetnutí měla spíše kolísající charakter, dnes dochází k útokům nepřetržitě, přičemž bývají doprovázeny stálými a často sadistickými zločiny, jež páchají příslušníci federálních jednotek na civilním obyvatelstvu, nikoli na jedincích, kteří nastoupili cestu ozbrojeného odporu. I vůči Moskvě loajální čečenský vědec Džabrail Gakajev nedvojsmyslně uvádí:

„Neadekvátní použití síly ve vztahu k mírovému obyvatelstvu, jež funguje na základě tzv. „kolektivní odpovědnosti“, způsobuje nárůst protiruských nálad, neguje účinek všech sociálních a ekonomických programů, rozšiřuje sociální základnu podpory čečenským ozbrojencům. Protiprávní jednání a násilí ze strany příslušníků ruských bez-

pečnostních struktur ve vztahu k normálním Čečencům pouze posiluje již ustálenou tendenci: operace federálních vojsk navenek vypadají jako namířené proti národu, kdežto odboj ozbrojenců získává vnější rysy národně-osvobozenického hnutí. [...] Přičemž je třeba brát zřetel na to, že ruské vojenské seskupení, které působí v Čečensku, je v podstatě národnostně sourodé a válčí na území, které je z národnostního hlediska rovněž sourodé.¹⁴⁾

Důležitým znakem současného ruského tažení v Čečensku je ztráta přesného adresáta pomsty. Čečenská představa o subjektu pomsty byly vždy přesné: ať se to týkalo bezprostředního viníka či širšího kruhu jeho dospělých mužských příbuzných z otcovy strany – všichni byli snadno identifikovatelní. Zločiny, jež jsou páčány anonymními příslušníky federálních jednotek, kteří se během akcí často objevují v maskách a skrývají poznávací značky vozů, však vede k tomu, že se kruh adresátů odplaty takřka mechanicky rozšiřuje na širší pospolitost, která může, v návaznosti na vnímání jednotlivce, být identifikována v podobě konkrétní divize či pluku, ruské armády či Rusů jako etnického, pro některé i přímo náboženského společenství. Dochází tak k etnifikaci obrazu nepřítel, což upevňuje potenciál konfliktu a legitimizuje provedení nevybíravých teroristicko-diverzních útoků proti šířeji vymezenému společenství nepřátel.

Navíc nejde jenom o konkrétní oběti, jež mají na svědomí federální vojáci, ale i o „vedlejší“ oběti, k nimž patří především hlad, nemoci, „nedůstojný“ život, strach a další, které jsou připisovány Rusům jako etnické pospolitosti. Někdejší čečenský *homo sovieticus*, jemuž byla *etnifikace* obrazu nepřítel na bitevním poli zpočátku cizí, což se týká i natolik kontroverzní osoby jako Šamil Basajev, jenž kdysi neváhal hovořit o „ruských bratrech“¹⁵⁾ je nyní nahrazen jedinci, u nichž je vnímání nepřítel prizmatem etnické (či náboženské) sounáležitosti obvyklým jevem. Pravda, v jednom ze svých interview, v němž kromě ospravedlnění použití stále nevybíravějších teroristických prostředků zdůvodňuje rozšíření obrazu nepřítel na širší pospolitost, nemanipuluje Šamil Basajev s otázkou etnické příslušnosti, ale spíše se zásadou občanskosti:

„Vedeme válku a zohledňujeme realie, ne [pouze] to, jestli mají v ruce zbraně. Zohledňujeme i jejich účast v této válce. Národ, který schvaluje politiku Putina, národ, který posílá do této války své vojáky, kněze, kteří je kropí svčenu vodou... Jak mohou tito lidé být nevinní? Prostě nenosí

zbraně. Občané Ruska jsou spolupachatelé této války, i když je možné, že nedrží v ruce zbraně. Za mírumilovné lidi považujeme pouze ty, kdo neplatí daně na tuto válku, kdo se jí neúčastní a otevřeně proti této válce vystupuje.“¹⁶⁾

Emil Souleimanov (1978) působí na Institutu politologických studií FSV UK a na pražské Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů.

arсланlik@yahoo.com

¹⁾ Tomu zřejmě svědčí i loajlnost Čečenců sloužících v sovětské armádě. Během afghánské války se např. mezi Čečenci a Inguši takřka nevyskytovali dezertéři. Viz např. Arutjunov, S., *Emopolitičeskije ožidanija na Severnom Kavkaze*, www.caucasusmedia.org/pdf/epenc-roundtables3.pdf (staženo 14. 10. 2004). Důležitou v tomto ohledu byla i masová jazyková rusifikace, k níž došlo u Čečenců a Ingušů během jejich 13letého vynuceného pobytu v kazachstánském exilu, ale i spolužití s různými nevajnašskými etniky v Čečensko-Ingušsku po návratu v roce 1957.

²⁾ Např. svědectví Petry Procházkové autorovi.

³⁾ Citováno podle Reuters, 19. 7. 2004.

⁴⁾ Citováno podle *The Globe and Mail*, 25. 10. 2004.

⁵⁾ *Sociologičeskije issledovanije „Interesy raznacionálnych grupp zanjatogo naselenija“*, květen–červen 1991, Čečensko-Ingušský vědecký institut humanitních věd. Citováno podle Jusupov, M., *Samoopredelenije Čečni: sostojanije i perspektivy*, příspěvek k semináři Kazanského institutu federalismu, viz online verzi: federalismcart.ksu.ru/conference/seminar3/jusupov.htm (staženo 15. 10. 2004). Kromě toho Čečenci zřejmě pochopili, že udržení a rozvoj jazyka, tradic a etnické svébytnosti je možné spíše v rámci svrchovaného státu.

⁶⁾ Termín suverenita patřil tehdy mezi módní a běžně se používal pro zdůraznění svrchovanosti vlastní auto-

nomní oblasti, kraje či republiky, přičemž jen málokdo měl jasnou představu, jestli znamená plnou nezávislost či pouhé posílení autonomie. Zpočátku šlo většine Čečenců v první řadě o posílení autonomie a z toho plynoucích práv.

⁷⁾ Je zajímavé, že Džochar Dudajev byl ochoten jednat o setrvání Čečenska v bezpečnostním, vojenském, finančním a ekonomickém rámci Ruské federace či Společenství nezávislých států (SNS). Totéž připouštěl i Aslan Maschadov, i když jeho prostor pro jednání byl značně limitován výrazně negativním přístupem extremistických sil, jež odmítaly jakékoli omezení čečenské suverenity. Ostatně podobný stav „tichého“ vzájemného uznání fakticky existoval mezi Grozným a Moskvou od poloviny roku 1991 až do konce 1994, resp. v období druhé čečenské nezávislosti 1996–1999.

⁸⁾ *Sociologičeskije issledovanije „Interesy raznacionálnych grupp zanjatogo naselenija“*, op. cit.

⁹⁾ Obdobná situace se zopakovala o tři roky později.

¹⁰⁾ Citováno podle *Moskovskaja pravda*, 27. 1. 1996.

¹¹⁾ Nebylo náhodou, že první válka nebyla ztožňována s válkou etnickou ani Rusy. Nepřijetí války ruskou společností signalizovaly četné reportáže médií, ve kterých se při jistém úsilí dalo povšimnout určitých sympatií k čečenským „bojovníkům za svobodu vlasti“.

¹²⁾ Bersanova, Z.: *Sistema cennostej sovremennych čečencev (po materialam oprosov)*, in: Furman, D. (ed.): *Rossija i Čečnja. Obščestva i gosudarstva*, Moskva 1998, viz online verze: www.sakharov-center.ru/chs/chrus11_4.htm.

¹³⁾ Derlugian, G.: *Čečenskaja revolucija i čečenskaja istorija*, in: Furman, D. (ed.): *Čečnja i Rossija: Obščestva i gosudarstva*, Moskva 1998, viz online verzi www.sakharov-center.ru/chs/chrus10-2.htm.

¹⁴⁾ Gakajev, Dž.: *Čečenskij konflikt: Novaja faza razvitija*, in: *Sovremennaja konfliktologija v kontekste kultury mira*, Moskva 2001, s. 321–322.

¹⁵⁾ Hovořice o (údajných) třech Rusech, kteří se zúčastnili útoku na školu v Beslanu. Viz Basajevovo interview kanadskému *The Globe and Mail* (25. 10. 2004).

¹⁶⁾ Jedná se o interview, které bylo publikováno v *Times* 3. 2. 2005. Citováno z ruského překladu podle Inosmi.ru, 27. 2. 2005.

RECENZE

Mezinárodní mír z pohledu německé ústavy

Schiedermair, Stephanie: *Der internationale Frieden und das Grundgesetz. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2006, 246 s., ISBN 3-8329-1649-0.*

Kniha „Mezinárodní mír a Základní zákon“, jejímž podkladem je disertační práce obhájená na Fakultě právních a hospodářských věd mohučské Univerzity Johanneuse Gutenberga, představuje nesmírně zajímavou studii dané problematiky. Je nejen

právním rozbořem vztahu mezinárodního míru a německé ústavy, ale také filozofickým zamyšlením nad významem míru, jeho definováním a vývojem chápání míru od antiky po současnost. Publikace rozebírá zakotvení míru v Základním zákonu Spolkové republiky Německo (*Grundgesetz*, dále jen GG), jeho výklad v judikatuře Spolkového ústavního soudu a zohledňuje i mezinárodněprávní aspekty tohoto tématu.

V úvodní kapitole se autorka zabývá vysvětlením pojmu mír. Zde poukazuje na obtížnost definice tohoto pojmu, který lze označit jako otevřený. „Mír představuje staletý sen lidstva ve válečných dobách, samozřejmost v dobách mírových a současně stálý předmět zájmu filozofie a od konce 19. století také psychologie a cíl politiky,“ uvádí autorka (na s. 18) a rozebírá jednotlivé roviny výzkumu tohoto fenoménu. Upozorňuje, že právní věda rozlišuje mír vnitřní, označovaný též jako vnitřní bezpečnost, od míru vnějšího, resp. mezinárodního či světového, přičemž obecně a v první řadě se pod pojmem mír rozumí právě mír mezinárodní. Stejně chápání míru, v jeho mezinárodní dimenzi, obsahuje i německý Základní zákon. V zápětí nabízí autorka další možné členění, a to na mír pozitivní a mír negativní. Negativním mírem se rozumí absence násilí, jejímž normativním odrazem je zákaz použití síly, zakotvený v čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Dojde-li k porušení tohoto zákazu a nastane-li válečný stav, začnou platit normy mezinárodního válečného práva, resp. práva ozbrojených konfliktů, a velká část pravidel mezinárodního mírového práva přestane být po tu dobu aplikovatelná. Jak autorka poznamenává, vzhledem k tomu, že k ozbrojeným konfliktům stále dochází, je existence pravidel platných v případě vypuknutí konfliktu nutná. Striktní pacifismus považuje za čistou utopii, bráníci prosazení garance *rule of law* vůči agresorům. Negativní mír ovšem sám o sobě nestačí, znamená bezpečnost a pořádek, ale ne svobodu. Nesmírně zajímavý a výstižný je autorčin odkaz na *Immanuela Kanta*, který negativní mír přirovnává ke hřbitovu, na němž sice vládne klid, ale tento klid současně znamená mrtvolné ticho. Je tedy nutné k negativnímu míru připojit i mír pozitivní, založený na myšlence míru a spravedlnosti (*pax et iustitia*), zahrnující dodržování lidských práv a svobod jednotlivce. Pojetí míru jako procesu, jak sama autorka poznamenává, doplňuje obraz míru o dynamický aspekt. Konečně je zde vyzdvížena myšlenka, že nejdůležitějším nástrojem zajištění míru je právo, a to jak právo vnitrostátní, tak právo mezinárodní. Podle Základního zákona představuje mír významné ústavněprávní měřítko německé zahraniční politiky.

Následuje neméně přínosná kapitola věnovaná myšlence míru v duchovních dějinách: od staré řecké a římské mytologie a filozofie, přes pojetí Božího míru křesťanského středověku, myšlenku míru na počátku novověku po ideu věčného míru prezentovanou v osvícenství. Antič-

tí Řekové chápali mír jako stav úplné sociální, ne-li přímo kosmické harmonie, období bez válek a jiných společenských konfliktů. Starý Řím přejímá toto pojetí a obohacuje je o tzv. *Pax Romana*. Autorka osvětluje pojem „římského míru“ a poukazuje na jeho případné novodobější varianty: *Pax Britannica* po vítězné bitvě u Trafalgaru a možný *Pax Americana* v současné době. Dále rozebírá Augustinovy myšlenky a zabývá se jejich přínosem a odrazem v Chartě OSN. Osvětluje pojem spravedlivé války v učení Tomáše Akvinského, koncepcce Jeana Bodina o státní suverenitě i Kantovo pojetí míru jako kategorického imperativu v jeho díle *Zum ewigen Frieden (O věčném míru)*. Shrnuje, že teprve vznikem Organizace spojených národů v roce 1945 se v mezinárodním společenství prosazuje zákaz použití ozbrojené síly a přestává platit právo suveréna kdykoli sáhnout k válce jako prostředku zahraniční politiky.

Třetí kapitola je věnována příkazu míru v Základním zákonu. Autorka představuje jednotlivá ustanovení německé ústavy vztahující se k míru, které detailněji rozebírá v rámci následujících kapitol.

Preambule, v níž je služba světovému míru označena za cíl Základního zákona, je předmětem čtvrté kapitoly knihy. Autorka osvětluje roli Preambule, podmínky jejího vzniku a význam míru v německé ústavní tradici, přičemž poukazuje mimo jiné na zakotvení míru ve výmarské ústavě. Upozorňuje, že tento postulat Základního zákona má vyjadřovat jasný odklon od agresivní expanzivní politiky nacistického Německa a zároveň vůli Německa podporovat v současnosti i v budoucnu mezinárodní mír. Autorka zdůrazňuje, že příkaz míru v Preambuli Základního zákona má být vykládán v souvislosti s jeho dalšími ustanoveními vztahujícími se k mezinárodnímu míru a chápán jako právně závazné ustanovení obsahující státní cíl (*Staatszielbestimmung*) a vyžadující od politických aktérů mírovou politiku.

V páté části knihy je čtenáři přiblížen obsah a význam čl. 26, od. 1 GG, který zakotvuje protiústavnost jednání, jež jsou způsobila a provedena s úmyslem narušit mírové soužití národů. Tento ústavněprávní zákaz agresivní války, odrážející čl. 2, od. 4 Charty OSN, představuje jedno z klíčových ustanovení Základního zákona, vyjadřujících jeho „přátelskost k mezinárodnímu právu“ (*Völkerrechtsfreundlichkeit*). Autorka rozebírá ústavněprávní i mezinárodněprávní aspekty dané problematiky a poukazuje na obtížnost definování agrese. Osvětluje rozdíl mezi ab-

straktním a konkrétním narušením, resp. ohrožením mezinárodního míru, přičemž konstatuje, že pro porušení čl. 26, od. 1 GG je nutné konkrétní ohrožení či porušení mezinárodního míru a nezbytné je dále naplnění subjektivního prvku, tedy úmysl. Velmi zajímavý je i rozbor judikatury německých soudů (především správního soudu v Berlíně) k této problematice. Autorka neopomíná ani aktuální a kontroverzní témata, jakými je otázka preventivní války, resp. preventivní sebeobranu v souvislosti s bojem proti terorismu, zejména pak s konfliktem v Iráku. V rámci páté části publikace je dále rozebrán čl. 9, od. 2 GG, stanovící zákaz spolků směřujících proti myšlence mezinárodní porozumění.

Šestá část publikace se věnuje analýze čl. 1, od. 2 GG obsahujícího vyznání se k neporušitelným a nezciitelným lidským právům jako základu míru a spravedlnosti ve světě. Toto ustanovení, odrážející význam lidských práv v mezinárodním společenství po roce 1945, je podle čl. 79, od. 3 GG (*Ewigkeitsklausel*) nezměnitelné.

Nesmírně důležitý čl. 24, od. 2 GG, rozebíraný v sedmé kapitole knihy, představuje právní základ pro nasazení *Bundeswehru* v zahraničí. Týká se mezinárodní spolupráce v rámci systému kolektivní bezpečnosti jako prostředku zajištění míru. Autorka zde staví do protikladu operace v rámci mírových sil Organizace spojených národů (*Peace Keeping Forces*) k nasazení v rámci Severoatlantické aliance, přičemž se svým tvrzením, že „se mezinárodněprávní pojem kolektivní bezpečnosti, na nějž článek 24, odstavec 2 GG odkazuje, nehodí na obranný pakt NATO“ (s. 205), rozchází s pojetím Spolkového ústavního soudu v rozsudku z 12. 7. 1994 (*BVerfGE 90, 286*), který zahrnuje, za určitých podmínek, pod čl. 24, od. 2 GG rovněž svazky kolektivní sebeobranu. Spolkový ústavní soud hraje, jak autorka uvádí, roli kontrolní instance regulérnosti nasazení spolkového vojska, zejména s ohledem na splnění podmínky parlamentního souhlasu.

Publikace, zohledňující dostupnou literaturu a rovněž aktuální judikaturu, nabízí vedle cenných informací také řadu nových pohledů a závěrů. O jejím významu a přínosu svědčí mimo jiné i to, že byla vyznamenána cenou nadace „*Dr. Feldbausch-Stiftung*“.

Dagmar Černá

Dagmar Černá (1980) studuje v externím doktorandském studiu na PF UK a obor německá a rakouská studia v Institutu mezinárodních studií FSV UK.

dagmar.cerna@centrum.cz

Bitva o Suez 1956

Wanner, Jan: *Bitva o Suez. Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě. Praha: Nakladatelství Libri 2006, 552 s., ISBN 80-7277-298-8.*

Při příležitosti padesátého výročí suezské války se odborné veřejnosti dostala k dispozici mimořádně rozsáhlá monografie významného českého historika světových dějin a mezinárodních vztahů, profesora Jana Wannera. Již samotný název knihy upoutá pozornost každého, kdo se zajímá o tuto oblast mezinárodních politických vztahů, neboť studovaná problematika je nejen nesmírně komplikovaná, ale probíhá v mnoha navzájem propojených rovinách.

Profesor PhDr. Jan Wanner, DrSc. (1940) patří mezi nejvýznamnější soudobé české historiky, specializuje se na dějiny mezinárodních vztahů ve 20. století se zaměřením na dějiny Ruska a Sovětského svazu, diplomacii druhé světové války a regionální konflikty na Blízkém východě. Je autorem nebo spoluautorem více než stovky větších prací, v nichž uplatnil své rozsáhlé znalosti evropských i amerických archivních dokumentů. Vydané monografie: *Brežněv a východní Evropa* (1995), *Armáda jako nástroj státní integrace SSSR 1925–41* (1997), *George C. Marshall* (1998), *Vnitřní fronta. Sovětský stát a společnost 1941–1945* (2000) a monumentální třídílná syntéza *Spojené státy a evropská válka 1939–1945* (2001–2002). V rámci svého dlouhodobého zájmu o Blízký východ profesor Wanner publikoval na počátku své vědecké kariéry jednak práci *Írán a německý imperialismus* (1973), poté řadu vědeckých článků a v poslední době zejména monografii *Krvavý Jom Kippur. Čtvrtá a pátá arabsko-izraelská válka ve světové politice* (2002).

Recenzovaná kniha o suezské krizi a válce je pozoruhodná jak tématem, tak způsobem zpracování. Autor si zvolil z celkové řady arabsko-izraelských válek období od konce první arabsko-izraelské války v letech 1948–1949 až po diplomatické uzavření suezské války 1956 a evakuaci invazních vojsk. Toto období je nesmírně složité, zahrnuje vedle akcí čistě vojenských také četné diplomatické manévry a pokusy o nalezení východiska.

Wanner však prokázal, že dnes je možné pro zkušeného historika takové téma zvládnout. Prvním důvodem této volby je jednak to, že už existuje dostatek pramenů, pamětí, dílčích i speciálních studií, aby toto téma mohlo být zpracováno s použitím klasických historických metod. Druhým, pro autora zjevně důležitým důvodem, bylo zjištění, že jde v celkovém kontextu soudobých dějin Blízkého východu o období nepochybně přelomové.

Již v úvodu je provedena velmi cenná analýza dosavadní historiografie ke zvolenému tématu. Tuto část publikace bych chtěl zvláště vyzdvihnout, neboť svědčí nejen o hluboké erudici autora, ale poskytuje odbornému zájemci o problematiku suezské krize a války cenného průvodce dosavadní historiografií západní, zejména britské a americké provenience.

Kniha je rozdělena celkem do šesti kapitol. Kapitola *Poválečný labyrint* rozebírá složitost mezinárodních vztahů na Blízkém východě, přičemž do svého širokého záběru zahrnuje řadu krizí, včetně iránské. Další kapitoly jsou hutné analýzy podávající zasvěcený rozbor vnitropolitických faktorů vedoucích k vyhrocování vzájemných vztahů jak na straně Izraele, tak na straně Egypta po Násirově vojenském převratu v červenci 1952. Wanner se zde nevyhýbá ani vzrůstajícímu napětí na linii příměří. Následné kapitoly analyzují diplomatické i zpravodajské aspekty složitých jednání mezi Spojenými státy, Velkou Británií, Francií, sovětsko-egyptská jednání o dodávkách zbraní i izraelské obavy a reakci na tuto situaci. Autor poté

přechází k vlastní suezské krizi po znárodnění Suezského průplavu. Věnuje se vojenskému plánování a průběhu vojenských operací (Kadeš, Musketeer). V neposlední řadě nelze přehlédnout ekonomické aspekty suezské krize, vyjádřené tlakem na britskou libru. Kniha je uzavřena diplomatickým řešením konfliktu a evakuací útočících vojsk z egyptského území a jejich nahrazení silami OSN.

Profesor Wanner sleduje všechny tyto procesy v komplexním prolínání a vzájemném ovlivňování řady faktorů politických, vojenských, institucionálních i personálních, a to nejen v rovině regionální, ale také globální (vztahy Washington-Londýn-Paříž, Washington-Moskva). Takový výklad je obvykle složitý a předpokládá alespoň jisté výchozí znalosti, ale autor tentokrát našel cestu, jak prezentovat i ty nejsložitější otázky obecně srozumitelnou, místy až zábavnou formou. V tomto ohledu jde bezpochyby o dílo pozoruhodné i z hlediska formy, předpokládá však nebyvale hlubokou znalost realití všeho druhu.

Závěrem, ale nikoli na okraj, dodávám, že kromě obsáhlého poznámkového aparátu k jednotlivým kapitolám je nutno též vyzdvihnout řadu velmi cenných příloh a bohatou bibliografii na konci práce. Zájemcům o další studium suezské krize doporučuji též rozsáhlou monografii slovenského arabisty docenta Karola R. Sorbyho *Suez 1956. Súnrak tradičného kolonializmu na Blízkom východe* (Bratislava: Veda 2003, ISBN 80-224-0782-8), která doplňuje již zmíněný mezinárodní kontext produkcí egyptské a arabské proveniencie.

Eduard Gombár

Eduard Gombár (1952) je ředitelem Ústavu Blízkého východu a Afriky Univerzity Karlovy v Praze.

eduard.gombar@ff.cuni.cz

